

**T.C
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MATEMATİK VE FEN BİLİMLERİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
BİYOLOJİ EĞİTİMİ**

**YENİ EKOLOJİK PARADİGMA ÖLÇEĞİ (NEP) İLE İLGİLİ BİR
SİSTEMATİK DERLEME ÇALIŞMASI**

MERVE AVCU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Serap Öz AYDIN (Tez Danışmanı)
Doç. Dr. Yeter ŞİMŞEKLİ
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Gül ŞEKERCİOĞLU**

BALIKESİR, NİSAN - 2023

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak tarafımda hazırlanan “**Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği İle Lise Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Bakış Açılarının Belirlenmesi**” başlıklı tezde;

- Tüm bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Kullanılan veriler ve sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Tüm bilgi ve sonuçları bilimsel araştırma ve etik ilkelere uygun şekilde sunduğumu,
- Yararlandığım eserlere atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,

beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Merve AVCU

ÖZET

**YENİ EKOLOJİK PARADIGMA ÖLÇEĞİ (NEP) İLE İLGİLİ BİR SİSTEMATİK
DERLEME ÇALIŞMASI
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MERVE AVCU
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MATEMATİK VE FEN BİLİMLERİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
BİYOLOJİ EĞİTİMİ
(TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. SERAP ÖZ AYDIN)**

BALIKESİR, NİSAN - 2023

Geçmişten günümüze çevre problemlerinin hızla artması nedeni ile çevreyi koruma farkındalığı oluşmuştur. Bu nedenle çevreye yönelik çok sayıda akademik çalışma mevcuttur. Çevreyi korumada etik davranışlar sergilenmesi gerekliliğinden dolayı çevreye yönelik tutum konusunda çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı uluslararası boyuta çevresel tutumu ölçmek için en çok tercih edilen Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği'nin sistematik derleme çalışmasını yapmaktır. Bu nedenle 2018-2022 yılları arasında Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği'ni (NEP) kullanan araştırmalardan literatür taraması ile 173 çalışma analiz edilmiştir. Analiz sonucunda yıl, yayın türü, ülke, NEP çeşidi, ölçek boyutu, likert tipi, çalışma alanı, demografik değişkenlerle NEP ilişkisi konularına göre dağılıma bakılmıştır. 38 farklı ülkeden alınan örneklerde en çok tercih edilen NEP çeşidi revize edilmiş NEP olmuştur. NEP ölçeğinin çocuklar için uyarlanan çeşidinin kullanımı azdır. 2000 yılında NEP ölçeği revize edilmiş olsa da original NEP ölçeği hala kullanılmaya devam etmektedir. Amerika, Çin ve Almanya ülkelerinde NEP ölçeği kullanımı fazladır. Ölçeğin kullanımı ile ilgili tespit edilen durumlar araştırma içerisinde verilmiştir.

ANAHTAR KELİMELELER: Yeni ekolojik paradigma ölçeği, yeni çevresel paradigma ölçeği, NEP

Bilim Kod / Kodları : 11002

Sayfa Sayısı: 75

ABSTRACT

A SYSTEMATIC REVIEW OF THE NEW ECOLOGICAL PARADIGM SCALE (NEP)

MSC THESIS

MERVE AVCU

BALIKESİR UNIVERSITY INSTITUTE OF SCIENCE

MATHEMATICS AND SCIENCE EDUCATION

BIOLOGY EDUCATION

(SUPERVISOR: ASSOC. PROF. DR. SERAP ÖZ AYDIN)

BALIKESİR, APRIL - 2023

Due to the rapid increase in environmental problems from the past to the present, awareness of environmental protection has emerged. For this reason, there are many academic studies on the environment. Due to the necessity of exhibiting ethical behaviors in protecting the environment, there are various studies on attitude towards the environment. The aim of this study is to make a systematic compilation study of the most preferred New Ecological Paradigm Scale to measure environmental attitudes to the international dimension. For this reason, 173 studies were analyzed by literature review in studies using the New Ecological Paradigm Scale between 2018-2022. As a result of the analysis, the distribution according to the year, publication type, country, NEP type, scale size, likert type, field of study, demographic variables and NEP relationship was examined. The most preferred type of NEP was revised NEP in samples taken from 38 different countries. The use of the NEP scale adapted for children is low. Although the NEP scale was revised in 2000, the original NEP scale is still in use. The use of NEP scale is high in America, China and Germany. The situations identified regarding the use of the scale are given in the research.

KEYWORDS: New ecological paradigm scale, new environmental paradigm scale, NEP

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ŞEKİL LİSTESİ	v
TABLO LİSTESİ	vi
KISALTMALAR	vii
ÖNSÖZ	viii
1. GİRİŞ	1
1.1 Problem Durumu	1
1.2 Amaç ve Kapsam.....	2
1.3 Alt Problemler	3
1.4 Araştırmanın Önemi	3
1.5 Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.6 Araştırmanın Varsayımları	4
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1 Çevre ve İnsan	5
2.2 Etik	9
2.2.1 Çevre Etiği	9
2.2.1.1 Çevre Etiği Yaklaşımları	10
2.2.1.1.1 Antroposentrik (İnsan Merkezli) Çevre Etiği.....	10
2.2.1.1.1.1 Kahyalık Etiği.....	11
2.2.1.1.1.2 Routley’lerin İnsan Şovenizm Yaklaşımı.....	12
2.2.1.1.1.3 Aydınlanmış İnsan Merkezilik.....	12
2.2.1.1.1.4 Zayıf İnsan Merkezilik	12
2.2.1.1.1.5 Modern İnsan Merkezilik	12
2.2.1.1.1.6 Diğer İnsan Merkezci Yaklaşımlar	13
2.2.1.1.2 Biyosentrik (Canlı Merkezli) Çevre Etiği	13
2.2.1.1.2.1 Doğa’ya Saygı Etiği	14
2.2.1.1.2.2 Yaşama Saygı Etiği	14
2.2.1.1.2.3 Gaia Yaklaşımı	14
2.2.1.1.2.4 Hayvan Hakları Düşüncesi	14
2.2.1.1.3 Ekosentrik (Çevre Merkezli) Çevre Etiği.....	15
2.2.1.1.3.1 Yeryüzü (Toprak) Etiği	16
2.2.1.1.3.2 Derin Ekoloji	17
2.2.1.1.3.3 Toplumsal Ekoloji	18
2.2.1.1.4 Diğer Çevre Etiği Yaklaşımları	19
2.2.1.1.4.1 Teosentrik Etik	19
2.2.1.1.4.2 Eko-feminizm	19
2.2.1.1.4.3 Gelecekçi Yaklaşım (Fütürist).....	20

2.3 Çevreye Yönelik Araştırmalar.....	20
2.3.1 Yeni Çevresel Paradigma.....	23
2.3.1.1 Orijinal NEP Ölçeği.....	23
2.3.1.2 Kısaltılmış NEP Ölçeği.....	25
2.3.1.3 Revize Edilmiş NEP Ölçeği.....	26
2.3.1.4 Çocuklar İçin NEP Ölçeği	28
2.3.1.5 Diğer NEP Kullanımları	28
2.3.1.6 NEP ile İlgili Eleştiriler	28
3. YÖNTEM	30
3.1 Araştırmanın Yöntemi	30
3.1.1 Araştırma Probleminin Belirlenmesi	31
3.1.2 Literatür Taraması.....	31
3.1.3 Dahil Etme Kriterleri	31
3.1.4 Verilerin Toplanması	32
3.1.5 Sistematik Derleme İçerisinde Yer Alacak Çalışmaların Düzenlenmesi.....	32
3.1.6 Verilerin Analizi	33
3.1.7 Elde Edilen Bulguların Yorumlanması	33
4. BULGULAR.....	34
4.1 Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmalara Ait Genel Bulgular	34
4.2 Araştırma Problemlerine Yönelik Elde Edilen Bulgular.....	36
4.2.1 Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı	36
4.2.2 Çalışmaların Yayın Türüne Göre Dağılımı.....	37
4.2.3 Çalışmaların Ükelere Göre Dağılımı.....	38
4.2.4 Çalışmaların Ölçek Çeşidine ve Kullanılan Likert Tipine Göre Dağılımı.....	40
4.2.5 Çalışmaların NEP Ölçeğinin Boyutlarına Göre Dağılımı.....	42
4.2.6 Çalışmaların Ölçeğin Madde Sayısına Göre Dağılımı.....	44
4.2.7 Çalışmaların Örneklem Çeşidi ve Büyüklüğüne Ait İstatistikler	44
4.2.8 Çalışmaların Alanlarına Göre Dağılımı.....	45
4.2.9 Çalışmalardaki Cinsiyet Değişkeni Durumu	47
4.2.10 Çalışmalardaki Diğer Demografik Değişkenlerin Durumu.....	48
4.2.11 Çalışmalardaki NEP Ortalama Puanı ve Ölçek Güvenirliğinin Dağılımı	48
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	49
5.1 Ölçeğin Yapısı ile İlgili Sonuçlar	49
5.2 Tutum – Davranış Bağlantısı.....	50
5.3 Kültür, Bağımsız Değişkenler ve NEP İlişkisi.....	51
5.4 Öneriler.....	55
6. KAYNAKLAR	56
EKLER	74
ÖZGEÇMİŞ	75

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1: Çalışmada kullanılan kodlama ölçütleri	34
Şekil 4.1: Geçmişten günümüze “çevre” araştırmalarının yıllara göre dağılımı.....	35
Şekil 4.2: Geçmişten günümüze çevre araştırmalarının ülkelere göre dağılımı.	36
Şekil 4.3: Sistematiik derlemeye dahil edilen çalışmaların sayısı.	33

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1: Geçmişten günümüze Dünya’da meydana çevresel felaketler (EEA, 2003).	6
Tablo 2.2: Orijinal NEP maddeleri.....	25
Tablo 2.3: Kısaltılmış NEP Maddeleri.	26
Tablo 2.4: Revize edilmiş NEP maddeleri.	27
Tablo 2.5: Çocuklar için NEP maddeleri.....	28
Tablo 4.1: Çalışmaların yıllara göre frekans ve yüzde istatistikleri.	36
Tablo 4.2: Çalışmaların yayın türüne göre frekans ve yüzde istatistikleri.	37
Tablo 4.3: Çalışmaların ülkelere göre frekans ve yüzde istatistikleri.	38
Tablo 4.4: Çalışmaların ölçek çeşidine göre frekans ve yüzde istatistikleri.....	40
Tablo 4.5: Çalışmalara ait likert tipi frekans ve yüzdeleri.....	42

KISALTMALAR

C-NEP	: Çocuklar için Uyarlanmış NEP Ölçeği
K-NEP	: Kısaltılmış NEP Ölçeği
NEP	: Yeni Ekolojik Paradigma
O-NEP	: Orijinal NEP Ölçeği
R-NEP	: Revize Edilmiş NEP Ölçeği

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim boyunca hoşgörüyü ve sabırla tüm sorularıma samimiyetle yanıt veren, her aşamamda bana yardımcı olan tez danışmanım Doç. Dr. Serap Öz Aydın'a teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans dönemimde kendisinden ders aldığım, sorduğum her soruya hem cevap veren hem de yeni şeyler öğrenmeme yardımcı olan, öğretmeyi seven öğretmenim Doç. Dr. Gülcan Öztürk'e teşekkürü borç bilirim.

Yüksek lisans öğrenimi sırasında tanıştığım, akademik alanda doğruya ulaşmamdaki yardımcım, akademik problem çözücü sınıf arkadaşım Melike AYDAR'a ayrıca teşekkür etmek istiyorum. Bu tezi bitirmemdeki en büyük destekçim oldun.

Tüm okul hayatımın her anında yanımda olup beni destekleyen ve tez sürecimdeki motivasyon konuşmalarıyla enerjimi yükselten annem, babam ve kardeşlerime çok teşekkür ederim. İyi ki varsınız.

Balıkesir, 2023

Merve AVCU

1. GİRİŞ

Bu bölüme problem durumu, alt problemler, araştırmanın amacı ve önemi, sınırlılıklar ve varsayımlar yer almaktadır.

1.1 Problem Durumu

Ekoloji, çevre ve doğa kavramları birbirlerinin yerlerine kullanılıp yakın anlamlarda olsalar da farklı sözcüklerdir. Ekoloji, Yunancada “hane” anlamına gelen “oikos” ve “akıl yetisi ile elde edilmiş bilgi” anlamına gelen “logos” kelimelerinden gelmektedir (Peters, 2004: 256). Ekoloji kavramı ilk kez 1969 yılında Ernest Haeckel tarafından bilimsel olarak tanımlanmıştır. Ekoloji canlıların birbirleriyle ve buldukları çevreyle olan ilişkilerini inceleyen bilim dalıdır (Marshall, 1999). Ekoloji insanın içinde anlam bulduğu, ve ayrılmaz bir bütün olduğu doğal ortamla olan ilişkisini araştıran bir kavramdır (Cangızbay, 1989). Keleş’in aktarımıyla ekoloji çevrebilimdir (Keleş, 1980:32). Türk Dil Kurumu’na göre ekoloji “Canlıların hem kendi aralarındaki hem de çevreleriyle olan ilişkilerini tek tek veya birlikte inceleyen bilim dalı olarak tanımlanır. Bilimsel bir terim olan ekoloji günlük dilde doğal olanı, doğayla etkileşimi ifade eden bir kelime olarak kullanılmaktadır (Tandırcı, 2022). Çevre “canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam” olarak tanımlanmaktadır (Çevre Bakanlığı, 1983). Türk Dil Kurumu çevreyi “hayatın gelişmesinde etkili olan, doğal, toplumsal, kültürel dış faktörlerin bütünlüğü” olarak tanımlar (TDK). Bir başka tanıma göre çevre canlıların hayatında etkili olan bileşenlerin bütünüdür (Çepel, 1982). Çevre kavramı doğa ve ekoloji kavramlarını da içermektedir. Doğa kavramının TDK’ya göre tanımı ise “Kendi kuralları çerçevesinde sürekli gelişen, değişen canlı ve cansız varlıkların hepsi, tabiat, natür” şeklindedir. Doğa, canlı ve cansız varlıklarıyla etkileşim içinde olan, çeşitlilik gösteren, değişim ve yenilenme gibi özelliklere sahip, insansız da var olan, kendine ait kanunları bulunan keskin sınırları olmayan açık bir sistemdir (Atasoy, 2008). Modern dönem düşünürlerinden Whitehead (2017), doğayı duyularca gözlenebilen bir kavram olarak tanımlar. Ekoloji, çevre ya da doğa kelimelerinin tanımlarında insan diğer canlılarla birlikte ele alınmaktadır. İnsanın çevreden ayrı tutulması mümkün değildir. İnsan doğaya bağlı, doğada hayat bulan, doğa içindeki durumlara göre yaşamını biçimlendiren bir varlıktır (Gül, 2013). İnsan yaşamın her alanında çevreyi hem etkilemiş hem de ondan etkilenmiştir (Külköylüoğlu, 2009). İnsanın evriminde, insanın doğa olaylarına karşı baştaki çaresizliği, yerleşik tarım toplumuna geçişi ve bilgi ve teknik

birikiminin hızla artmasıyla, yerini çevreyi daha çok etkilemeye bırakmıştır. Gelecek endişesi duymadan insanoğlu, doğanın sunduğu tüm kaynakları insafsızca kullanmaya başlamıştır (Özerkmen, 2002). Eski çağlardan beri evrenin sırrını bulmaya çalışan insanlığın bilimi ve tek tanrılı dinlerin doğa anlayışı insanın doğanın efendisi olduğu düşüncesini benimsetmiştir. Din öğretileriyle ve hızla ilerleyen teknolojik ve bilimsel gelişmelerle kendini doğayı kullanabilecek tek güç olarak gören insanoğlu çevreyi tahrip etmiştir (Özerkmen, 2002). Günümüzde çevre ve insan sorunları birbirinden ayrılmayacak düzeydedir (Gül, 2013). Sınırsız isteklerle doğal kaynakların her geçen gün kontrolsüz tüketilmesi bir grup tarafından fark edilmiş ve doğal işleyişi bozan etmenleri onarmak, gezegenimizin karşı karşıya kaldığı çevresel sorunları çözebilmek için çeşitli adımlar atılmıştır (Öz-Aydın, Ekersoy & Özkan 2022). Etik yaklaşımı, çevre eğitimi, bildiriler, çeşitli ülkelerin dahil olduğu konferanslar, çevre örgütlerinin dahil olduğu hareketler ve çok sayıda bilimsel araştırma bu adımlardan bazılarıdır.

Dünya’da ve Türkiye’de çevreye yönelik çok sayıda akademik çalışma mevcuttur. Araştırmaların bazıları aynı konuya ait bakış açısı ile ilgili olsa da farklı zaman, farklı örneklem ve farklı yöntem nedeniyle birbirlerinden bağımsızdır. Genellikle de yapılan çalışmalar hakkında daha çok çalışma önerilerek sonuca ulaşılır (Özcan, 2008). Bilimsel açıdan araştırılmış bir konuyla ilgili iyi düzenlenmiş dahi olsa tek bir çalışmanın önemli bir problemin çözümünde yeterli olmayacağı araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir (Topçu, 2009).

1.2 Amaç ve Kapsam

İnsanların doğayla neden uyum içinde yaşamaları gerektiğini, doğaya neden zarar verdiklerini, doğayı neden korumak gerektiğini araştırmak için insan davranışlarına etki eden çevresel tutumların ölçülmesi gerekmektedir. Çevresel tutumlar, çevresel kaygıyı işaret etmekte ve insanların doğa ile ilgili durumlarda doğaya yönelik eylemlerinin sonucunda oluşabilecek zararın ya da doğa destekleyici ihtimallerin değerlendirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Milfont & Duckitt, 2010). Çevresel kaygıyı ya da çevresel tutumu ölçmek çevre psikoloji alanı için oldukça önemlidir (Milfont,2007). Çevresel tutumu ölçen çok sayıda farklı ölçeklerin kullanıldığı farklı araştırmalar mevcuttur. 1960’lı yıllardan beri çok sayıda ölçüm aracı geliştirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çevresel tutum ölçme araçlarının çoğalmasında standart bir çevresel tutum ölçüsü bulmayı zorlaştırmaktadır (Stern, 1992; Hawcroft & Milfont, 2010). Bu araştırmanın amacı, çevreye yönelik bakış açısı,

tutum, kaygı, inanç, ekolojik dünya görüşü gibi kavramları ölçmek için yaygın olarak kullanılan Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği ile ilgili araştırmaları sistematik derleme yöntemi ile inceleyerek çevre konusundaki kullanımının ne şekilde olduğunu belirlemektir. Mevcut çalışmada farklı ülkelerden farklı örneklemeleri içeren, çevreye yönelik tutum, bakış açısı ve kaygıyı ölçen ve Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği'ni içeren çalışmalar bir araya getirilmiştir. Buradan hareketle bu ölçek ile yapılan araştırmalarda genel bir bakış açısı tespit ederek, yeni çalışmalar için yol gösterici bir rehber olması amaçlanmıştır. Araştırmaya ait alt problemlere aşağıdaki kısımda yer verilmiştir.

1.3 Alt Problemler

Araştırmanın temel problemi 2018-2022 yılları arasında Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği ile yapılan çalışmaların neler olduğudur. Bu temel problem doğrultusunda çalışmada cevap aranacak alt problemler şunlardır:

- a) 2018-2022 yılları arasında yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı nasıldır?
- b) Yayın türü dağılımı nasıldır?
- c) WEIRD (Western, Educated, Industrialized, Rich and Demcoratic) olan ve olmayan ülkelere göre dağılım nasıldır?
- d) Kullanılan NEP çeşidi ve ölçekte tercih edilen likert tipi dağılımı nasıldır?
- e) Çalışmalarda kullanılan NEP ölçeğinin boyutlara göre dağılımı nasıldır?
- f) Çalışmalarda kullanılan NEP ölçeğinin madde sayısına göre dağılımı nasıldır?
- g) Araştırmalarda tercih edilen örneklem çeşidi ve büyüklük durumları nasıldır?
- h) NEP kullanım alanları nelerdir?
- i) NEP ölçeği ve cinsiyet arasındaki ilişki durumu nasıldır?
- j) NEP ölçeği ve diğer değişkenler arasındaki ilişki durumu nasıldır?
- k) Çalışmalardaki NEP ortalama puanlarının yorumu ve ölçek güvenilirliği dağılımı nasıldır?

1.4 Araştırmanın Önemi

İnsanların ateşi bulmalarıyla başlayan, yerleşik hayata geçmeleriyle devam eden çevre sorunları, Sanayi Devrimi ile insanlığın fark edeceği düzeye ulaşmış, günümüzde ise geri dönüşümü mümkün olmayacak seviyeye yükselmiştir. Çevre problemleriyle ilgilenen bilim insanları, çevreyi korumaya yönelik çeşitli bilimsel araştırmalar ile durumu kontrol altına almak için çok sayıda önerilerde bulunmuşlardır. Çevre sorunlarının temel kaynağı olan insanın doğaya karşı geliştirdiği yanlış bakış açısının düzeltilmesinin başlangıcı eğitim

olarak kabul edilmiştir. Çevre, çevre etiği ve çevre eğitimi araştırmalarında öncelikle bireylerin sahip oldukları bakış açısının araştırıldığı görülmektedir. Bu araştırmalarda çeşitli ölçekler kullanılsa da en yaygın olarak “Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği” karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası alanda çok defa kullanılan Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği ile ilgili araştırmaların bir analizi ile ölçeğin gerçekten ekolojik dünya görüşünü yansıtmayıp yansıtmadığı, kadınların gerçekten erkeklere göre daha çevreci mi olduğu, kırsal bölgelerde yaşayanlar mı yoksa kentsel bölgelerde yaşayanların mı daha çevreci oldukları gibi sorulara yanıt arayarak, bireylerin bakış açısının doğru tespiti sayesinde anlamlı, davranışa dönüşebilen kazanımlar içeren çevre eğitiminin planlanması açısından yararlı olacağı düşünölmektedir. Ölçeğin farklı araştırmadaki farklı uygulama sonuçları genellenebilir yargılar içereyip içermemesinin bilinmesinin gelecek araştırmalar için yol gösterici olacağı düşünölmektedir.

1.5 Araştırmanın Sınırlılıkları

- Bu araştırmada 2018-2022 yılları arasında Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği ile ilgili yapılan araştırmalar ele alınmıştır. 2010 yılında Hawcorft ve Milton tarafından yayımlanan “Son 30 Yılda Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği’nin Kullanımı: Bir Meta-analiz” ve 2022 yılında Lou, Wai Li, Xia ve Zhu tarafından yayımlanan “1994-2017 Yılları Arasında Çevresel Endişelerdeki Zamansal Değişimin Meta-analizi: Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği’nin İncelenmesi” çalışmalar nedeniyle 2018-2022 yılları seçilmiştir.
- Araştırma Scopus, Web of Science ve Google Akademik üzerinden ulaşılan çalışmalarla sınırlıdır.
- Araştırma için kullanılan çalışmalar belirli kriterlerle araştırmaya dahil edilmiştir.

1.6 Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırmada sistematik derlemeye dahil edilen araştırmalar için;

- Uygulayıcılar tarafından araştırmaların geçerlik ve güvenilirlik testlerinin yapıldığı,
- Araştırma sonuçlarının araştırmacılar tarafından objektif ve etik değerler gözetilerek raporlaştırıldığı,
- Araştırmaların çalışmayı yapan tarafından objektif olarak aktarıldığı varsayılmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Çevre ve İnsan

Amerikan Ulusal Havacılık ve Uzay İdaresi'ne (NASA) göre yaklaşık 4,6 milyar yıldır üzerinde yaşama izin veren tek gezegen olan dünyamız, bu süre boyunca çeşitli felaketler atlatarak çok sayıda canlı türüne habitat olmuştur (Sweetlove, 2011). 15 Kasım 2022 tarihinde Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) dünya nüfusunun 8 milyar kişiye ulaştığını bildirmiştir. Son üç yüz yılda meydana gelen olaylar sonucunda milyonlarca türden sadece biri olan insan bir yandan kendi yaşamını kolaylaştırmaya çalışırken, diğer taraftan ise doğal ve ekolojik dengenin bozulmasına neden olmuştur (Birpınar, 2022). Yerleşik hayata geçiş, tarım, hayvanların evcilleştirilmesi, ticaret, kıtaların keşfi, sanayileşme, küreselleşme ve iklim değişikliği insan toplumuna ait kronolojik bir sıralamadır (Hassel, Begen, Ward & Fevre, 2017). Doğadaki ilk tahribat insanın ateşi bulduktan sonra orman yangınlarının meydana gelmesiyle gerçekleşmiştir (Roger, 1991). Ancak Endüstri Devrimi'ne kadar doğada meydana gelen zararlar pek fark edilmemiştir (Karabıçak & Armağan, 2004). Endüstri Devri'nde ortaya çıkan yeni üretim şekliyle daha çok üretim yapabilir hale gelen toplumlar, hammadde ihtiyacı ve üretim sebepli doğaya bırakılan zararlı maddeler ile doğanın sömürülmesine neden olacak bakış açısıyla ilerlemişlerdir (Özerkmen, 2002). 1960'lı yıllara kadar sanayileşme politikaları doğanın artık maddeleri kendiliğinden kaldırıp, kendini yenileyeceğini ve sanayi için gerekli tüm maddelerin sürekli olarak doğadan sağlanacağı yanılgısını içermektedir (Davidson, 2004). Sanayi Devrimi sonrası artan hava kirliliği ile uluslararası bir sorun haline gelen çevre problemleriyle ilgili 1972'de Stockholm'de bir çevre konferansı yapılarak, çevre sorunlarını ortadan kaldırmak için başlangıç yapılmıştır. Ancak çevre sorunları günümüzde ciddi boyutlara ulaşmıştır (Karataş, 2021).

Tablo 2.1: Geçmişten günümüze Dünya’da meydana çevresel felaketler (EEA, 2003).

YIL	ÜLKE	ÇEVRESEL FELAKET
1920	ABD	1920 yılından başlayarak 1978 yılına kadar geçen sürede Niyagara şelalesinin bulunduğu kısımdaki Love kanalına bırakılan sanayi atıkları nedeniyle çevrede yerleşim gösteren insanlarda kanser ve yeni doğan bebeklerde bazı bozuklukların görülmesinin artması
1948	Almanya	Ludwigshaven şehrinde meydana gelen dimetil eter patlaması sonrasında 245 kişi ölüp, 3800 kişinin yaralanması
1974	İngiltere	Siklohekzon patlaması sonucunda 28 kişinin ölmesi ve 89 kişinin yaralanması
1974	Amerika	Hudson Nehri’ne dökülen kanser yapıcı bir madde sonucu nehirdeki balıkların insanlar tarafından yenmesinin yasaklanması
1976	İtalya	Seveso şehrinde herbisit yapımında kullanılan kimyasal maddenin buhar şeklinde atmosfere yayılması sonucunda 3000 hayvanın ölmesi, 700 bin hayvanın ise insanlar tarafından tüketilmemesi için imha edilmesi ve çok sayıda kişinin bölgeyi terk etmek zorunda kalması
1977	Kolombiya	Cartagere şehrindeki amonyak sızıntısı nedeniyle 30 kişinin ölmesi ve 25 kişinin yaralanması
1978	ABD	Chicago kentinde meydana gelen hidrojen sülfür kaçağı sebebiyle 8 kişinin ölmesi ve 29 kişinin yaralanması
1978	Fransa	Tanker kazası sonucunda 270 bin tonluk petrolün okyanusa dökülmesi
1984	Hindistan	Bhopal şehrinde pestisit üretimi için kullanılan zehirli bir gazın bölgede yayılması nedeniyle 15 bin kişinin ölmesi, 600 bin kişinin ise yaralanması
1987	Fransa	Amonyum nitrat yangını yüzünden bölgede yaşayan 60 bin kişinin göçü

Tablo 2.1 (devam)

YIL	ÜLKE	ÇEVRESEL FELAKET
1989	Alaska	Tankerin deniz altındaki resiflere çarparak yaptığı kaza sonucunda 4 bin metreküplük petrolün denize dökülmesi
1994	Rusya	Petrol depolama amacıyla yapılan bir barajın yıkılması sonucuyla barajda bulunan petrolün Kolva Nehri'ne dökülmesi
2006	Kanada	Kanada'lı balıkçıların ekonomik kazanç sağlama amacıyla 20 bin fok yavrusunu öldürmeleri
2021	Türkiye	Marmara Denizi'nde başlayan müsilaj sorunu
2021	Türkiye	Antalya'da meydana gelen orman yangınları
2021	Avusturya	Orman yangını

Geçmişten günümüze kadar yapılan çevreyi korumaya yönelik hareketlerin yetersiz olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dünya Ekonomik Forumu 2022 yılında Küresel Riskler Algı araştırmasının mevcut ekonomik, toplumsal, çevresel ve teknolojik gerilimden kaynaklanan temel risklerin analizini sunduğu Küresel Riskler Raporu'nu sunmuştur. Rapora göre katılımcılar gezegenin sağlığı konusunda endişelere sahip olduklarını, “Şiddetli Hava Koşulları” ve “Biyçeşitlilik Kaybı” risklerini Dünya'ya yönelik en ciddi 2 risk olarak belirtmektedirler. “İklim Eylemi Başarısızlığı” yine katılımcılar tarafından dünya için uzun vadeli tehdit ve önümüzdeki 10 yıl boyunca potansiyel olarak şiddetli etkilere sahip risk olarak ifade edilmektedir. İklim değişikliği şimdiden kuraklık, yangın, sel, kaynak kıtlığı ve tür kaybı şeklinde kendini göstermektedir. 2020'de Dünya'nın dört bir yanındaki birçok şehir aşırı sıcaklıklara maruz kaldı. Örneğin; Madrid'de 42,7°C ile rekor sıcaklığa ulaşıldı. Kuzey Kutup Dairesi gibi bölgelerde ortalama sıcaklığın yaklaşık 10°C üstünde yaz mevsimi yaşandı. Önceki yıllara göre toplumlar ve hükümetler en kötü sonuçları engellemek için artan bir baskıyla karşı karşıya kalmışlardır. Dünya çapında farklı etkilere neden olan iklim değişikliği ülkeleri daha da birbirinden uzaklaştıracağı ve toplumları ikiye ayırarak işbirliğine engeller yaratacağı düşünülmektedir (Küresel Risk Raporu).

Bir ülkede yaşanan çevresel sorun diğer ülkeleri de etkilemektedir. Örneğin 1986 yılında meydana gelen Çernobil nükleer kazası büyük bir bölgede hasara sebep olmuştur. Bir başka

araştırmaya göre Rusya’da doğaya bırakılan sülfürik asidin bir kısmının asit yağmurlarıyla çevre ülkelere taşındığı belirtilmiştir (Turner, Pearce, Bateman 1993). Gelişmiş bir ülke olan Çin, kömür açısından epeyce zengin olduğu için aşırı kömür tüketimi sonucunda yüksek bir kirlilikle karşı karşıya kalmıştır. Ülkedeki sera gazı emisyonunun önlemlere rağmen istenilen düzeye düşürülemeyeceği belirtilmektedir (Hood, Sweet 2004). Ozon tabakasının delinmesi, küresel ısınmanın artması, iklim değişikliği gibi çevresel sorunların bu tür zararlı atık maddelerden kaynaklandığı hemen hemen herkes tarafından dile getirilmektedir. Gelişmiş ülkelerde hayat standartlarının yükselmesi ve toplumun bilinçlenmesi çevrenin önemli olduğu anlayışını getirmiştir. Çevreye yönelik ilk farkındalık ve duyarlılık çevre sorunlarına sebep olmalarına rağmen gelişmiş ülkelere aittir (Karabıçak & Armağan, 2004). Gelişmekte olan ülkeler ise sanayileşmekten ziyade eğitimsizlik ve hızlı nüfus artışı nedeniyle çevre sorunlarından etkilenmektedirler (Harrison, 1993). İklim değişikliğine sebep olan doğaya zararlı atıkların büyük çoğunluğunun kaynağı gelişmekte olan ülkelerdir. Buna rağmen iklim değişikliğinin getirdiği felaketler, iklim değişikliğine katkısı daha az olan toplumları da etkilemektedir (Eckstein, Kinzel, Schafer & Wings 2019). Burada çevresel adalet kavramı karşımıza çıkmaktadır. Çevresel adalet kavramı Çevre Koruma Ajansı (EPA) tarafından milliyet, ırk veya sosyoekonomik açıdan bağımsız bir şekilde çevre kurallarının geliştirilmesi ve uygulanmasında herkese eşit yaklaşılması şeklinde tanımlanmaktadır (EPA, 2022). Kısacası çevresel adalet kavramı, insanı merkeze alan, fakir ya da zengin ayrımı gözetmeksizin, insanların tüm doğa fırsatlarına ulaşımı ya da ulaşım eşitsizliğinin giderilmesi şeklinde de yorumlanabilir. Sosyalist veya liberal ideolojilere ait olan adalet kavramı ekolojistler tarafından çevre problemlerinin giderilmesinde yetersiz kalması, doğanın insan egemenliği altında bir kavram şeklinde görülmesi nedeniyle eleştirilmektedir (Güzel ve Buz 2019). Kılıç ve Tok (2014) çevrecilerin ve ekolojistlerin çevre problemlerini insan odaklı ideolojilerin çözemeyeceklerini ifade edişlerini dayanak göstererek doğa merkezli bir adalet anlayışı önermektedir.

Doğayı neden koruyalım sorusuna doğru cevabı bulabilmek için insan merkezli olmaktan çıkmamız gerektiğini kabul edilmesi şart bir gerçektir. Gezegenimiz sınırlarına ulaşmaktadır. İnsanoğlunun doğaya olan umursamazlığı, gerçekliğe ulaşmayan politikalar, sadece ülkemizde değil tüm dünyada uygulanan çevre eğitiminin yetersizliği, ünlü ressamların resimlerine patates püresi atarak dikkat çekmeye çalışan iklim aktivistleri, kısacası hepimiz yanlış pencereden bakıyoruz. Doğa için nasıl doğru davranmalıyız konusunda etik bize yol gösterecektir.

2.2 Etik

Antik Yunan'da doğan "Ahlak Felsefesi" olarak da bilinen etiğin kurucusu Aritoteles'tir. Etik kavramı 1980 sonrasında yeniden gündem olmuştur (Özkan Soyak, 2020). Etik, geçmişten günümüze ait yanlış ve doğru değerlerin anlatımıdır (Lamberton & Minor, 1995). Etik, iyi-kötü, erdemli-hatalı davranış ve bu davranışların sonuçlarıyla ilgilenen ahlaktan farklı olarak ahlak kavramının kendisini konu olarak ele alan, ahlaki yargıları analiz eden ve ahlaki tutumların alt yapısındaki yargıları inceleyen felsefe dalıdır (Nuttall, 1997). Etik, ahlaklı olanın kaynağını bulmaya çalışan felsefe kavramı olup bireylerin kendilerine ya da sosyal yaşama ait sorunları inceler (Akarsu, 1998). En iyi olan, erdem kendisi değil, erdem davranış olarak yansıtılmış olmasıdır. Tek başına doğru iyi olmanın kanıtı değildir. Davranışa dönüşen doğruluk etik bir davranış olmaktadır (Aristoteles,2011). Etik, olan ile olması gereken arasındaki uzaklık nedir, insan nedir gibi temel soruları, insanın ve davranışlarının amacını konu olarak ele alır (Doğan, 2004). Etik kavramının tam olarak ifade edilmesi ve algılanması zordur. Ayrıca bireysel ve toplumsal alanda değişime neden olmuş değerler yeni bakış açılarını ortaya çıkarmıştır (Cevizci, 2008). Kısacası etik bireylere durum ne olursa olsun doğru davranışın ne olduğuyla ilgili sorumluluk yükler.

2.2.1 Çevre Etiği

İnsan ve doğa arasındaki ayrılmaz bağ nedeniyle tarihsel süreç içerisinde doğaya farkında olarak ya da olmayarak zarar veren insanoğlunun doğa için doğru olanı yapma sorumluluğu çevresel felaketler sonucunda önemli hale gelerek, etiğin bir çeşidi olarak karşımıza çıkmasını sağlamıştır. Çevre etiği kavramının ortaya çıkışı daha eski zamanlarda olmasına rağmen Aldo Leopold'un "toprak etiği" yaklaşımı ile çevreyi merkeze alan bir etik çeşidi olan çevre etiği hayatımızdaki yerini almıştır (Jardins, 2006). İnsanın doğaya verdiği zararlardan dolayı ortaya çıkan canlı yaşamını tehdit eden problemler nedeniyle çevreyi korumak adına yapılan çalışmalar etik kavramının en önemli konularından biri olup, doğaya karşı ahlaki bir sorumluluk etiği olarak bir gereklilik haline gelmiştir (Kılıç, 2008). İnsanoğlunun yaşadığı doğal ortamda, doğal yaşamın, canlı ya da cansız ayrımı yapmadan, tüm bileşenleri ile nazik, tertipli, mantıklı ve temiz bir ilişki kurabilme meselesi, görev ve sorumluluk açısından ele alındığında çevre etiği kavramı ortaya çıkmıştır (Dalacámara, 2006). Çevre etiği, insanın yaşamını sürdürdüğü doğa ile etkileşiminin nasıl olması gerektiğini sorgulayarak uygun davranışın ne olduğunu tespit etmeye çalışmaktadır (Amerbauer, 1998). Çevre etiği, yaşadığımız gezegende önümüze çıkan ekolojik sorunların cevaplarını bulmak için çaba göstermektedir (Freiman, 2006). Çevre etiği, klasik bir etik

kavramını bir kırılma noktasına, sadece insanı değil, insan dışında doğadaki tüm etkenleri de düşünme gibi bir sorumluluğunu insana yüklediği için esnektir. Çevre etiği biyolojik açıdan insanı merkeze almadan daha objektif olarak insan medeniyeti ve yaban hayatı ile iç içe olan doğayı bir yargıç gibi yorumlayıp yargılamalıdır (Rolston,1991). Bazı düşünürlere göre doğaya olan sorumluluğumuz dolaylıdır ve asıl sorumluluğumuz diğer insanlara karşıdır. Bu yüzden antroposentrik yani insanı merkeze alan etik anlayışını öne sürerler. Bazı düşünürler ise çevre etiğini biraz daha genişleterek insanlara olan sorumluluğumuz kadar diğer canlılara ve nesnelere de sorumluluğumuz olduğunu ifade ederler. Bu yaklaşım sıradan etik anlayışının yeniden düzenlenmesini gerekli kılarak doğanın insanın da içinde bulunduğu bir bütün olduğunu ifade eden nonantroposentrik yani insan merkezli olmayan etik anlayışının oluşmasını sağlamaktadır (MacKinnon, 2007). Çevre etiğinin çevre problemlerinin temel sebeplerini araştırmak, doğaya karşı davranış hedefleri hazırlamak ve belirlenen hedeflerin pratikte uygulanmasını sağlamak üzere temel amacı bulunmaktadır. Sürdürülebilir bir yaşam için şimdiki ve gelecek zaman adına insanlara farkındalık sağlamak, insanoğlunun doğayı umursamazca sömürerek doğanın efendisi olduğu anlayışını değiştirmek, art niyetli olmadan, doğaya nefes alacağı bir alan bırakmak ve dünyadaki çevresel adaletsizliği önleyerek tüm insanların doğadan eşit ortanda yararlanabilmesi için paylaşım modelinin tekrardan güncellenmesi çevre etiğinin görevleri olarak özetlenebilmektedir (Pieper,1999).

2.2.1.1 Çevre Etiği Yaklaşımları

Çevre etiğine yönelik çeşitli çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. İnsan-doğa etkileşiminin ahlaki yönü ve insanın doğaya karşı olan sorumluluklarının bilincinde olmasının belirtilmesi çevre etiği yaklaşımlarının ortak özelliğidir. Çevre etiğinin, insan, çevre ya da canlı merkezli bir bakış açısını mı yansıtması gerektiği ya da tüm evreni içeren bir bakış açısını mı yansıtması gerektiği çevre etiğine yönelik en önemli tartışma konusudur (Akkoyunlu, 1998). Çevre etiğine yönelik; antroposentrik (insan merkezli), biyosentrik (canlı merkezli) ve ekosentrik (çevre merkezli) olmak üzere 3 temel yaklaşım bulunmaktadır (Kayaer, 2013). Bu bölümde çevre etiği ile ilgili çeşitli yaklaşımlara da yer verilecektir.

2.2.1.1.1 Antroposentrik (İnsan Merkezli) Çevre Etiği

İnsan merkezli etik yaklaşımında insan doğa kullanım hakkının sadece kendinde bulunduğunu ve doğanın efendisi olduğunu düşünmektedir. İnsan çıkarı bu yaklaşımda ön plandadır. Kainatın tek amacı insan ihtiyaçlarının giderilmesidir. İnsan dışında kalan diğer canlı ve cansız varlıklar insana yararlı olduğu ölçüde değerli görülmektedir. Doğayı kaynak

giderici olara gören bu yaklaşımda doğanın insan refahına katkı derecesi kadar korunması gerektiğini savunmaktadır (Özdemir, 1998; Keleş & Ertan 2002; Skill, 2008; Keleş, Hamamcı & Çoban, 2009; Kılıç, 2013). İnsanoğlunun isteklerinin giderilmesini merkeze alan bu yaklaşım 4 esas görüş içermektedir. İlk olarak insan diğer canlılar üzerinde belirleyici özelliktedir ve diğer canlılardan farklıdır. İkinci olarak insanın akli ve iradesi vardır. Üçüncü olarak insan amaçlarına ulaşmak için doğanın sonsuz kaynaklarını kullanabilir. Son esas ise insanların ortaya çıkan problemlerin giderilmesini sağlayabilmesidir (Tuna, 2007). Doğanın sahibi olma düşüncesinin temeli dini geleneklerden ve insan merkezli yaklaşımının temeli ise batı medeniyetinin kalkınma için üretim ve tüketim konusundaki ısrarı olduğu savunulmaktadır (Güneş & Çoşkun, 2004). Bu bakış açısına gelen eleştiriler karşısında yeni insan merkezli yaklaşımlar ile doğaya zarar veren, doğayı sömürüp tüketen insandan, doğayı koruyan, onarmaya çalışan insana dönüşmek insan için de yararlıdır bakış açısına geçilmiştir (Keleş & Ertan, 2002). 1970’li yıllarda nüfusun hızla artması ve besin kıtlığı ile ilgili kaygılara Paul Ehrlich’in Nüfus Bombası (The Population Bomb) adlı kitapta dile getirilmiştir. Bir grup, insanın üretim açısından kaynak olduğunu düşünse de artan nüfus ve ihtiyaçlar nedeniyle “büyümenin sınırlandırılması” tartışmaları başlamıştır. Bu tartışmalarla doğanın daha çok kirlenmesinin engellenmesi gerektiği ön plana çıkmıştır (Devall & Sessions, 1985). Nüfusun hızlı artışı, gıda ihtiyacının giderilmesindeki zorluklar, büyümenin sınırlandırılması gibi konular 1972’de Stockholm’deki çevre konferansında gündeme getirilmiştir. Uluslararası alanda çevrenin korunmasının önem kazandığını gösteren bu konferansta az gelişmiş ülkeler büyümenin sınırlandırılmasına karşı çıkararak, çevre sorunlarının kaynağının gelişmiş ülkeler olduğunu ve çevre problemlerinin giderilmesi için yeterli teknolojik alt yapı ve kaynağa sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Konferansta gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında doğanın korunmasına yönelik gelecek açısından başarılı çözümler alınmamış olsa da çevre sorunlarına yönelik insanın doğayla etkileşimine ait yeni insan merkezli yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (Ertan, 2004).

2.2.1.1.1.1 Kahyalık Etiği

Passmore “Passmore’un İnsanın Doğaya Karşı Sorumlulukları” adlı kitabı ile kahyalık etiğinin temsilcisidir (Passmore,1974). Passmore doğa ve kahya insanın işbirliği yapması gerektiğini savunmaktadır (Ünder,1996). Doğaya karşı görevlerini yerine getiren kahya insanın bu görevleri yerine getirmesindeki asıl neden doğanın değerli olması değil, doğayı kendisi için daha kullanışlı hale getirmesidir (Ertan, 2004).

2.2.1.1.1.2 Routley’lerin İnsan Şovenizm Yaklaşımı

Richard ve Val Routley tarafından ortaya konan insan şovenizmi yaklaşımı, canlı türlerinin hiyerarşisinde insan türünün üstünlüğünü öne süren, değer ve ahlakın, insan türüne ait sorunlara ya da insan türünün çıkarlarına ait sorunlarına indirgenebileceği ifadesini kanıtlamaya çalışan, Batı etiğine meydan okuyan bir yaklaşımdır (Routley & Routley, 1979; Ertan, 2004).

2.2.1.1.1.3 Aydınlanmış İnsan Merkezilik

Rene Dubos insanın doğada bulunan tek değer değil en üstün değer olduğunu belirtmektedir (Dubos, 1973). Kısa süren insan hayatında, insanın sadece doğaya tapan, doğaya karşı edilgen bir seyirci olduğunu ve insanın yalnızca doğaya şekil verdiğinde insan olabileceğini ifade etmektedir. Bu düşüncesine göre aydınlanmış insan merkezilik yaklaşımı insanın doğayı çıkarsız ve saf olarak sevip kontrol edemeyeceğini ve insanın doğaya yaratıcı gibi dahil olup etki etmesini önermektedir (Dubos, 1973; Ünder, 1996; Ertan, 2004; İğci & Çobanoğlu, 2019; Şahin, 2019).

2.2.1.1.1.4 Zayıf İnsan Merkezilik

Zayıf insan merkezci etik yaklaşımının temsilcisi Bryan G. Norton’un insan merkezci olan ve olmayan etik yaklaşımlar arasında bulunan bu rasyonalist yaklaşımına göre doğadaki diğer canlılardan üstün olan insanın, hayatını sürdürebilmesi ve refah seviyesini koruyabilmesi diğer canlıların da iyi koşullar da olmasına bağlıdır (Keleş, Metin & Özkan Sancak, 2005; Ertan 2004; Şahin, 2019). İnsan doğaya, kendisine fayda sağladığı derecede değer vermektedir (Murdy,1975).

2.2.1.1.1.5 Modern İnsan Merkezilik

W. H. Murdy, evrimsel süreçte canlıların evrimlerinin aynı şekilde gerçekleşmediğini ve insanın diğer canlı türlerine göre evrimsel açıdan çok daha gelişmiş olduğunu, bu açıdan bakıldığında da türlerin eşit olamayacağını ifade etmektedir. İnsanın gayesinin doğayı amansız sömürmek olamayacağını belirtmektedir. Çevre problemlerinin mesuliyetini insanı merkeze alan yaklaşımlardan ziyade bu yaklaşımlara ait dar bakış açısı oluşturmaktadır. Bu yaklaşım çevre merkezli yaklaşımlara biraz daha yakın olsa da insan üstünlüğü görüşünden hala vazgeçememektedir (Murdy, 1975; Ertan 2004).

2.2.1.1.6 Diğer İnsan Merkezci Yaklaşımlar

İnsan merkezli yaklaşımlara farklı bakış açılarıyla yeni yorumlar dahil edilen çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu bölümde kısaca bunlara değinilecektir.

- **Yaşam Tutulması Çevreciliği:** 1960'lı yıllarda çevre kirliliğinin artmasına tepki olarak ortaya çıkan, insanın Dünya'daki yaşamının devamlılığı için çevreciliğin desteklenmesi gerektiğini savunan bir yaklaşımdır. Temsilcilerinden olan Barry Commoner, insanlar ve diğer türler arasında alt üst ilişkisi olduğunu "İnsan öten bir turnadan daha önemlidir." düşüncesiyle ifade etmektedir (Sessions, 1995; Ertan, 2004).
- **Entropi Yaklaşımı:** İnsan yaşamının devamlılığının enerji devamlılığına bağlı olduğu görüşüne sahip bu yaklaşım, insan dışındaki diğer canlıları yok saymakta ve besin konusunda fakirleşen bir çevrede yaşamın gerektirdiği kadar besin elde etmek için daha fazla emek harcanması gerekeceğini iddia etmektedir (Sessions, 1995, Ertan, 2004).
- **Teknomerkezcilik:** Batı medeniyetlerinde ortaya çıkan, bilim ve teknoloji araçları ile insanın doğa üzerindeki hakimiyetini kurmasıyla doğayı, insanın limitsiz kullanımına sunarak, doğal kaynakların acımasızca tüketilmesini normalleştiren bir yaklaşımdır (Ertan, 2004; Çüçen, 2011; İğci & Çobanoğlu, 2019).

2.2.1.1.2 Biyosentrik (Canlı Merkezli) Çevre Etiği

"Sadece İnsan" savını temele alan insan merkezli yaklaşımlara tepki olarak ortaya çıkan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım bitki ve hayvanların hatta bütün canlıların insanların ihtiyaçlarının giderilmesinin ötesinde kendi değerleri olduğu ana düşüncesine dayanmaktadır (Wilkinson, 2002; Yıldırım & Çobanoğlu, 2009). Yaşama saygı ilkesini benimseyen biyosentrik etik yaklaşımı, antroposentrik etik yaklaşımdaki canlı türler arasındaki ahlaki sıralanım yerine ahlaki olgunluğu tüm canlılara yaymaktadır. Çünkü her canlının kendine ait içsel bir değeri vardır ve ahlaki olarak doğaya yönelik saygılı ve sorumluluk yüklü davranışlarda bulunmak gerekmektedir (Des Jardın, 2006). Biyosentrik etik yaklaşımı içinde Doğaya Saygı Etiği, Yaşama Saygı Etiği, Gaia Yaklaşımı, Hayvan Hakları Düşüncesi gibi çeşitli yaklaşımlar yer almaktadır.

2.2.1.1.2.1 Doğa'ya Saygı Etiği

W. Taylor insanların da diğer canlılar gibi yaşam amaçlarını yerine getirmek için gıda ve yaşam alanı gibi haklara sahip olduklarını savunmaktadır. Her canlı kendi içinde tek başına bir iyiliğin sembolüdür ve her canlı türünün kendi esenliğini tayin eden farklı bir doğası bulunmaktadır (Taylor, 1986). Doğaya saygı davranışını kabul etmek ve özümsemek, diğer türlerin de yaşam haklarını savunmayı ve geliştirmeyi görev edinmek demektir (Des Jardins, 2006). Doğaya saygının kötülükte bulunmama, karışmama, sadakat ve onarımcı adalet olmak üzere 4 esas belirtisi bulunmaktadır (Yılmaz, 2014).

2.2.1.1.2.2 Yaşama Saygı Etiği

Yaşam formları arasında az ya da çok değerli şeklinde bir ayırım yapılamayacağını iddia eden bu yaklaşım, yaşamın kutsallığı öğretisini kılavuz alarak “yaşama saygısı” esas değer olarak kabul etmektedir. Yaşama saygı etiğinde ahlak içeriğine –özellikle hayvanlar- tüm canlılar dahil edilmektedir. Ekolojik dünyanın cansız unsurları ya önemsenmemekte ya da canlıya fayda sağladığı ölçüde dikkate alınmaktadır (Schweitzer; 1996). Hayatın farkında olan insanın tüm canlı yaşam formlarına kibar tutum sergilemesi gerekmektedir. Yaşama saygı etiğine göre bütün canlıların yapısında sevginin bulunduğu kabul edilmektedir (Akalin, 2019).

2.2.1.1.2.3 Gaia Yaklaşımı

Gaia yaklaşımına göre, Dünya'ya canlı bir varlık gibi bakılmalı ve etik, doğayı içine alacak şekilde genişletilmelidir. Doğanın da insanlarla aynı haklara sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır (Nash,1989). Dünya yaşamının sürekliliği diğer canlı varlıkların iş birliğine bağlıdır (Marin, 2004). Bu yaklaşımla canlı türlerinin, insan açısından yararının ötesinde, değerliliği, çevre politikalarına yansıtılmalı, biyoçeşitlilik korunmalı, eğitim, hukuk ve uygulamaya yönelik alanlarda eylemler planlanmalıdır (Güneş & Coşkun, 2004). Canlı yaşamının devamlılığı için gerekli olan atmosferdeki gaz bileşiminin dengeli olmasını sağlayan temel unsur, ekolojik dengenin kaynağı olan biyolojik çeşitliliktir. Canlılar biyosferi değişime uğratarak, üretim ve tüketim döngüsü ile yaşamın ve doğanın sürdürülebilirliğine imkan sağlamaktadırlar (Akalin, 2019).

2.2.1.1.2.4 Hayvan Hakları Düşüncesi

Hayvanlar ve insanlar arasındaki ilişki incelendiğinde insanların hayvanlar üzerinde baskıcı ve zorba davranışlar içinde olduğu görülmektedir. İlkel toplumlar halindeyken insanoğlu

beslenmek ve diğer vahşi hayvanlardan korunma ihtiyacı için hayvanlarla etkileşim içindeyken, yerleşik hayata geçtiklerinde hayvanlardan ekonomik anlamda fayda sağlayacak davranışlar geliştirmişlerdir (Akalin, 2019). Hayvan hakları düşüncesi yaklaşımı canlı türleri arasındaki büyütülmüş farklılıklardan dolayı türlere farklı davranmaya gerek olmadığını, insanlar gibi hayvanlara da zarar verilmemesi gerektiğini, hayvanların da aynı insanlar gibi haklara ve ahlaki statüye sahip olduklarını savunmaktadır (Singer, 2005). İnsanların etik açıdan diğer canlılardan daha önemli şekilde yöneltilmesinin nedeni, insanın diğer hayvan türlerinden farklı olarak bilinçli ve akıllı olması, yargılama yapabilme, konuşabilme ve anlamlı ilişkiler kurabilme gibi özelliklere sahip olmasıdır. Ancak bu sayılan özelliklere sahip olmayan bazı insanların, örneğin bitkisel hayattaki bir insan, hayvanlarla aynı ahlaksal sınıfta yer almaz. Türçülüğü savunanların “marjinal vakalar argümanı” olarak adlandırdıkları bu duruma cevap olarak Scruton, “Animal Rights and Wrongs” isimli eserinde zihinsel yeterliliklere bakılmaksızın tüm insanların aynı haklara sahip olması gerektiğini ve bazı hayvanların farkındalık ve kendi bağımsızlığını bulundurma gibi özelliklerinden dolayı insanlar gibi temel haklara sahip olması gerektiğini belirlemekte ve bu açıdan marjinal vakalar argümanının insanoğlunun hangi canlıları öldürme hakkını elinde bulundurduğu problemiyle yeterli olamayacağından bahsetmektedir (Scruton, 2000). Tür etik açısından herhangi bir ayrıcalığa sahip olmakla ilgili bir gerekçe değildir. Canlılara türlerinden dolayı ayırım yapılarak ahlak dışı davranılması doğru bir yaklaşım değildir. Her şekilde ve durumda insanoğlu hayvanların haklarını önemsemek ve korumak zorundadır (Singer, 2005). Hayvanların da insanlar gibi insanları hayvanlardan ayıran özelliklerden bahsedilmeden aynı ahlaksal haklara sahip olması gerekmektedir (Clark, 2010).

2.2.1.1.3 Ekosentrik (Çevre Merkezli) Çevre Etiği

İnsanı merkeze alan yaklaşımlara karşı eleştiri olarak karşımıza çıkan ekosentrik etik anlayışı insanın doğanın efendisi olarak ya da insanı doğadan ayrı kabul etmemektedir. İnsanın doğadaki diğer canlılarla bir bütün halinde bulunduğunu, doğa ve doğadaki diğer canlılarla çok yönlü bir etkileşim içinde olduğunu savunmaktadır (Keleş, Hamamcı & Çoban, 2009). Çevreyi merkeze alan etik yaklaşımların bilimsel yönü Nüfus Teorisi, Evrim Teorisi ve ekoloji ile açıklanmaktadır. Bu teoriler insanın doğadan ve doğadaki diğer canlılardan daha üstün olduğu görüşlerini yok sayacak iddialar sunmaktadır. Malthus’a ait nüfus teorisinde, insanlar da doğadaki diğer canlılar gibi sınırlandırılır, Darwin’in evrim teorisine göre insanların ve diğer canlıların köken benzerlikleriyle insan üstünlüğü düşüncesi reddedilir, ekoloji ile insan bütünün bir parçasıdır ve diğerleriyle aynı değerde olduğu kabul

edilir (Ergün & Çobanoğlu,2012). Ekosentrik etik anlayışı, biyosentrik etik anlayışından farklı olarak cansız unsurları da etik konusu yapar. Çevre merkezli yaklaşımı olan ekosentrik yaklaşım daha kapsayıcı olup abiyotik faktörleri de dahil eden bütüncül bir yaklaşımdır. İnsanların neden olduğu çevre sorunlarının etkilerini azaltarak yeni çevre problemlerinin ortaya çıkmasını engellemek amacıyla ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Diğer canlı türlerin ve abiyotik faktörlerin değeri anlaşıldığında doğayı koruma bilincinin artacağı düşünülmektedir. Bu yaklaşım, insanın dünyaya geldiği andan itibaren kendisine sunulan çevreyi korumak ve onu gelecek nesillere temiz bir biçimde bırakmak gibi sorumluluklara sahip olması gerektiğini ileri sürmektedir. Gelecek nesillerin de şimdi yaşadığımız çevrede hakları bulunmaktadır. Şu anda insanoğlu ihtiyacından fazlasını tüketirse gelecek nesillerin hayat standartlarını düşürerek, canlı yaşamını tehlikeye atabilir. (Akalin, 2019; Keleş & Erten, 2002; Güneş & Coşkun, 2004). Ekosentrik etik yaklaşımı ülkelerin, toplumların, yöneticilerin tam anlamıyla çevre koruma bilincini özümsememesi nedeniyle günümüz toplumlarında doğayı iyileştirecek düzeyde yaygınlaşmamıştır. Bu yaklaşımın hayata geçirilmesinde çeşitli eğitim, yönetim ve ekonomik açıdan sorunlar mevcuttur (Akalin, 2019). Bu bölümde ekosentrik yaklaşımı benimseyen çeşitli görüşlere değinilecektir.

2.2.1.1.3.1 Yeryüzü (Toprak) Etiği

Yeryüzü (Toprak) etik anlayışının öncüsü olarak kabul edilen Aldo Leopold, insanı doğanın efendisi şeklinde görmek yerine diğer canlı organizmalar gibi yeryüzünün bir bileşeni olmasından yola çıkarak, insanı diğer canlılarla aynı kabul ederken aynı zamanda insana kendi dışındaki canlıları korunması farkındalığı ve sorumluluğu yükleyerek ekolojik vatandaş kimliği kazandırmaktadır. Sağlıklı bir doğanın varlığı cansız unsur olan toprağı da içine alacak biçimde tüm canlıları dahil eden yeni bir etik yaklaşımı ile mümkün olabilmektedir (Karakoç, 2004; Leopold, 2005 Kayaer, 2013; Budak Ballı, 2020). Tümevarımsal bir bakış açısıyla yaklaşp diğer canlıları ve toprağı bir bütün olarak ele alan Leopold, canlı toplulukların eşit haklara sahip olduklarını savunmaktadır. Ona göre bir canlı türünün diğer canlı türü için zararlı veya yırtıcı da olsa ortadan kaldırılmaması gerekmektedir. Çünkü bu durum ekolojik açıdan dengesizliğe sebebiyet vererek başka bir türün neslinin tükenmesini de gerçekleştirebilmektedir (Özdağ, 2005). Leopold, ortaya çıkan etik yaklaşımların insanların birbiriyle ilişkili parçaları bir araya gelmiş topluluğun üyesi olması temelini içeren ilkelere dayandığını ifade etmektedir. İnsanların içgüdüleri, topluluk arasında kendi yerini sağlamlaştırmak için diğerleriyle ve doğayla rekabet etmesine; etik yaklaşım ise kişinin rekabet içinde olduklarıyla kişiyi ittifak kurmaya yöneltilir.

Yeryüzü (toprak) etiği ise bireyin topluluk kavramını toprağı da içine katarak genişletmektedir. Yeryüzünün yekpareliğine, istikrarına ve güzelliğine zarar verecek her davranış ayıplanmalıdır. Toprağı kişiye ait bir mal olarak algıladığımız için toprağı kötü davranmaktayız. Toprağı ait olduğumuz bir topluluk şeklinde baktığımız zaman toprağı sevgi ve saygı duyabiliriz (Leopold, 1970). Leopold'un yeryüzüne ait öğeler şu şekilde ifade edilebilir. Toprağı sadece ekonomik açıdan yarar sağlayan bir ürün olarak değerlendirmek yerine ekosistemi oluşturan abiyotik bir faktör olarak ele almak daha doğru olacaktır. İnsanlar ekosistemin sadece bir parçasıdır. İnsanlar canlı topluluklarını tehlikeye düşürecek davranışlar sergilediklerinde ahlaki açıdan kusurlu sayılmalıdır. Önemli olan canlı topluluğunun bütünlüğüdür ve insanoğlu canlı topluluğunun yekpareliğini hesaba katarsa, kendisinin ve diğer canlıların doğadaki yerini ve kıymetini anlayabilir. İnsanların doğaya yönelik misyonu, doğaya karşı ahlaki sorumluluk yüklenerek toprağı koruma olmalıdır (Özdağ, 2009; Ertan, 2015). Doğayı koruma davranışlarında ekonomik nedenlerin öne sürülerek gerçekleştirilmesi kısa sürede ekonomik açıdan yarar sağlasa da tüm ekosistemi korumaya yönelik bir etik düzenin ortaya çıkmasına neden olmaz. Toprağın sağlıklı işleyişinin devamlılığı için yarar sağlasın ya da sağlamasın ekosistemin tüm öğeleri gereklidir (Leopold, 2003).

2.2.1.1.3.2 Derin Ekoloji

Derin ekoloji kavramı 1972 yılında Bükreş'te gerçekleştirilen Üçüncü Dünyanın Konferansı sırasında Naess tarafından ifade edilmiştir (Sessions,1995) "Sığ ve Derin: Uzun Menzilli Ekoloji Hareketi: Bir Özet" adlı 1973 yılında yayımlanan Naess'in makalesinde sığ ve derin ekoloji ayrımı ve derin ekolojinin unsurları yer almaktadır (Ünder, 1996). Naess'e göre sığ ekolojik yaklaşımın, doğanın araçsal bakış açısıyla ele alındığının ve doğanın konum şeklinde algılandığını belirtmektedir. Sığ ekoloji doğayı insanın ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilmesi için faydalı duruma getirilmesi gereken bir nesne şeklinde kabul etmekte ve insanın doğanın hakimi olduğu yanlışlığını içermektedir (Bookchin,1996). Bu yaklaşım bilimi, insanın doğa üzerindeki gücünü attırmak için bir araç olarak kullanmaktadır (Dinçer, 1996; Gökdayı, 1997). Naess'e göre çevre hareketi, insanın ekolojik dünya görüşünde, hedeflerinde, değerlerinde, yasalarında, hayat şeklinde temelden dönüşümlerin gerçekleştirilmesini sağlayacak bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır (Naess, 1984). Farklı bir bakış açısına sahip olan derin ekoloji yaklaşımı, insan ve doğayı bir bütün olarak ele almakta ve hızla gelişen sanayileşme ve teknolojik gelişmelerle doğaya zarar veren

insanın kendisinden uzaklaştığını, bu yüzden doğayla yeniden bir bütün olacak şekilde hayat biçimini düzenlemesini belirtmektedir (Yaren,1995).

Derin ekoloji yaklaşımının 8 ana ilkesi bulunmaktadır:

1. Doğa faydalı olup olmamasına bakılmaksızın kendi içinde değerlidir.
2. Doğadaki canlı ve cansız unsurlar çeşitlilik oluşturur ve bu çeşitlilik doğanın değerine katkı sağlar.
3. İnsan, hayatını devam ettirmek için kendi ihtiyacına yönelik olan çıkarları için bu çeşitliliği azaltacak şekilde etkileyemez ve insan hayatının sürdürülebilirliği için gerekenler zaman içinde de değişkenlik gösterebilir.
4. İnsan ve canlı nüfusu azaltılmalıdır.
5. İnsanların doğaya olan yüksek düzeydeki olumsuz etkisi azaltılmalıdır.
6. “Küresel düşün, küresel hareket et!” mottosunu içeren politika dönüşümleri gereklidir. Bu sayede ekonomik, ideoloji ve teknolojik yönelimlerde dönüşecektir.
7. Önemli olan hayat standartlarının artışı değil yaşam değerinin fark edilmesidir.
8. 7 maddenin benimsenmesi doğrudan ya da dolaylı bir şekilde gerekli olan dönüşümlerin gerçekleşmesinde faydalı olacaktır (Naess,1995).

Kısacası ekolojik ahengin felsefesi olan derin ekoloji insanın doğayla uyumunun ne şekilde olacağına ve doğa ile arasındaki ahengi nasıl oluşturacağına dair bir fikir olarak yeşil toplum olarak isimlendirilen ekotopyayı amaçlamaktadır (Naess, 1994; Ünder, 1996).

2.2.1.1.3.3 Toplumsal Ekoloji

Toplumsal ekolojinin kurucusu radikal bir bakış açısıyla ekolojik bunalımlarla ilgili araştırmalar yapan Murray Bookchin'dir. Klasik çevreyi koruma yaklaşımları doğal kaynakların korunmasını ilk sıraya yerleştirerek problemin diğer kısımlarını yok saymakta ve bu da çevre sorunlarının giderilmesinden çok doğanın daha çok olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır. Bookchin, ekolojik problemlerin toplumsal nedenlerine yönelik bir düşünce öne sürerek toplumu doğru açıda tutup yeniden yapılandırarak eko-anarşist bir yaklaşım önermektedir (Önder, 1995; Akalın, 2019). Toplumsal ekoloji insanın doğa üzerindeki hakimiyet düşüncesini, toplumsal yapıda bulunan sınıfsal yapıları ve bu sınıfsal yapılarının doğa ve insan arasındaki etkileşiminin devlet aracılığıyla belirlenmesini eleştirmektedir. Bu görüşün insanların doğayı kendi çıkarları için hammadde şeklinde görmelerine sebep olduğunu belirtmektedir. İnsan toplulukları ve doğa arasındaki karşı

gelim ve bölünmenin, toplumsal boyuttaki sınıflamalardan ve insanlar arasındaki anlaşmazlıklardan kaynaklanmaktadır. Toplumsal ekolojiye göre ekolojik problemlerin temel nedeni hiyerarşik yapıdır ve doğaya olan baskının bitirilmesi için insanların birbirleri üzerindeki baskının ve bu baskıya neden olan hiyerarşinin imha edilmesi gerekmektedir. İnsan doğayla ahenk içinde olduğu sürece doğa özgürleşebilir (Bookchin, 1996; İdem, 2002; Akalın, 2019).

2.2.1.1.4 Diğer Çevre Etiği Yaklaşımları

2.2.1.1.4.1 Teosentrik Etik

Tarihsel süreçte dinsel düşüncenin çevre bozulmalarının ana nedenleri içinde bulunmasına rağmen çevre etiği kavramına yönelik dinsel düşünceler tekrar araştırılmaktadır (Des Jardin, 2006). İnsan kendine ait zayıflık, acelecilik, nankörlük, cahillik ve şımarıklık gibi sahip olduğu olumsuz özelliklerle doğal ahengi bozacak davranışlarda bulunmakta ve bu davranışların önlenmesinde oluşturulacak çevre ahlakı için dini inançlardan da yararlanılması gerektiği düşünülmektedir (Macit,1997). Tek tanrılı dinler incelendiğinde doğadaki canlıların korunması gerektiğinin vurgulandığı görülmektedir. Ancak canlı hiyerarşisi içinde insan en üstte yer almakta ve insan merkezli bir yaklaşım içinde olduğu görülmektedir (Kılıç, 2019). Teosentrik çevre etiği tanrının doğayı iyi yarattığı için doğanın iyi olduğunu savunmaktadır. Tanrı tarafından yaratılan doğaya olan saygı ve sevginin nedeni ona yaratan tanrıya yöneliktir. Dünyadaki kaynaklar tanrı tarafından insanlara emanet edilmiş olup bu yüzden insanların bu kaynakları zarar vermeden kullanması gerekmektedir (Des Jardin, 2006).

2.2.1.1.4.2 Eko-feminizm

Ekofeminizm, ataerkil baskı şekilleri ile doğaya baskı gösterme şekilleri arasındaki karmaşık ve birbirleriyle ilişkili, özgün bağlantılarla ilgili düşünceleri oluşturan sosyal bir harekettir (Türk, 2017). Ekofeminizm doğa üzerindeki baskı sonucunda karşımıza çıkan ekolojik felaketlerle, kadınlara yönelik oluşturulan ataerkil baskı arasında bir ilişki olduğunu savunmaktadır (Olgun, 2017). Ekofeministler doğanın ve kadının ezilmesinin nedeni olarak ataerkil düşünce şeklini, kapitalizm, sömürgecilik gibi dogmaları öne sürmektedir (Akalın, 2019). İlk başlarda “tabiatana” hayat veren, hayatın kaynağı olarak kabul edilmekte ve insanlar tabiatana’ya saygı göstermekteydi. Zamanla ortaya çıkan ataerkil düzen nedeniyle tabiatana önemsiz hale getirilerek, doğurganlık, bakım, şefkat, merhamet gibi kadınlara ait değerlerin yerini savaşmak, egemenlik altına almak gibi erkeklere ait değerler almıştır

(Eisler, 1990). Tek tanrılı dinler insanın diğer canlılardan üstün olduğunu, diğer canlıların insanlara hizmet için yaratıldıklarını ayrıca erkeklerin kadını ve doğayı kendi egemenlikleri altına alıp yönettikleri miktarda dini yaşayabileceklerini ifade etmektedir (Spretnek,1993).

2.2.1.1.4.3 Gelecekçi Yaklaşım (Fütürist)

Gelecekçi (fütürist) yaklaşımında “gelecek kuşaklar” öne çıkmaktadır. Sadece insanın değil insan dışındaki tüm canlıların gelecek nesilleri de bu yaklaşımda önemlidir (Kayaer, 2013). Şu an sahip olduğumuz çevre gelecek kuşaklardan ödünç aldığımız çevre olduğu görüşüne dayana fütürist yaklaşım ile doğanın kendisini yenileyebilmesi için fırsat tanınmasına ve gelecek zaman için daha yaşanılabilir bir doğa oluşturulmasına faydalı olacağı belirtilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma düşüncesi ile insanı gelecek kuşaklara karşı sorumluluk sahibi olmaya iterek, ekosistemin tüm öğelerinin gelecek için güvence altına alınmasını sağlamaktadır (Mengi ve Algan, 2003; Ergün ve Çobanoğlu,2012; Akalın; 2019).

2.3 Çevreye Yönelik Araştırmalar

Son yıllarda çevreye yönelik araştırmalar incelendiğinde karşımıza çıkan bazı çalışmalar şu şekilde sıralanabilir: Kolombiya’da çevre yönetimi içinde sürdürülebilirliğin devamı için uygulanan projeler içinde eğitim stratejilerinin artırılması ve geliştirilmesi sonucuna ulaşan araştırmada insan refahının devamlılığının biyoçeşitlilik ve ekosistem hizmetlerinin devamlılığı ile olabileceğini belirterek başlamaktadır (Burgoz-Ayala, Aceituna, Vasquez, 2022). İspanya’da yapılan bir çalışmaya göre “Ekoloji Kapınızın Önünde” projesiyle başlayan bir vaka araştırması yapılarak kişilerin sosyal inovasyonunu sağlayarak insanların bilimsel bilgilerinden öte araştırmaya dahil olanların toplumsal yeterliliğini artırıcı proje tasarlanması amaçlanmıştır. “Ekoloji Kapınızın Önünde” projesine dahil olan öğrencilerin ve okul çevresinde yaşayanların mahallelerindeki değişimin temsilcisi ve iklim değişikliği konusunda değişimi başlatıcılar olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Alm’estar, Sastre- Merino, Velon, Martinez, Marchamalo & Calderon-Guerrero, 2022). Bir başka araştırmada UNESCO Dünya Mirası Listesi’nde yer alan Wadden Denizi ile ilgili ekosistem kavramlarına biyoloji öğretmen adaylarının ne kadar aşina olduklarını belirlemek için kelime ilişkilendirme testi kullanılarak Wadden Denizi’nin önemine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır (Scheaming & Grotjohann, 2022). Gough ve Gough’un (2022) makalesinde “antroposen” şeklinde isimlendirilen ve dahil olduğumuz bu zaman diliminde insanlar ve doğa arasında farklı bir ilişki geliştirmemiz gerektiğini öne sürerek çevre eğitimine yönelik farklı pedagojik yaklaşımlar ve araştırmalar içinde olmamız gerektiğini önermektedir. 2022

yılında yayımlanan bir diğer çalışmada çevre eğitimine yönelik ekolojik kaygılara yönelik eğitim yaklaşımlarında dijital araçların kullanılmasını önermektedir (Kahlife, Chaker ve Gasparovic, 2022).

Türkiye’de eğitim programlarının çevre okuryazarlığını ne ölçüde desteklediği ile ilgili yayımlanan bir çalışmada öğretim programlarının amaçları ile çevre eğitime ait üst düzey hedeflerin birbiriyle uyumlu olmadığı, çevreyi korumaya yönelik olumlu davranışların gerçek hayata yansımaları için eğitim programlarının güncellenmesi gerektiğini belirtmektedir (Öz-Aydın, Ekersoy & Özkan, 2022). Okul öncesi öğrencileriyle yapılan bir çalışmada Çevre Tutum Ölçeği kullanılarak öğrencilerle çevre etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda okul öncesi öğrencileri çevre etkinlikleri içinde olmaktan keyif almış ve bu etkinliklere dahil olan öğrencilerin doğaya ve çevreye olumlu yaklaşımları olduğu gözlenmiştir (Sarıbyık, 2022). Türkiye’de 2004-2021 yılları arasında yapılan çevre eğitimi ile ilgili doktora tezlerinin incelendiği bir araştırma yayımlanmıştır. Bu araştırmaya göre 78 doktora tezine ulaşılmış olup, tez sayısının yetersiz olduğu belirtilmiştir. Çalışmadaki bir diğer ilginç sonuç ise kadın araştırmacıların erkek araştırmacılara göre akademik araştırmalarda çevre konusunu daha çok tercih ettikleri olmuştur (Sönmez, Hastürk ve Balliel Ünal, 2022). Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının örneklem olarak seçildiği çalışmada küresel çevre sorunlarına yönelik zihin haritası oluşturmaları istenmiş, sonuçta da öğretmen adaylarının çevre problemlerinin dünyadaki her bölgeyi ve her insanı etkileyeceğini düşündükleri ortaya çıkmıştır (Öner, 2022). Z Kuşağının yeşil ürün satın alma niyetleriyle ilgili yapılan bir çalışmada dini bağlılığın çevre üzerinde etkili olabileceğinden yola çıkılmıştır. Araştırma sonucunda dini bağlılığın ve çevre bilincinin yeşil ürün alma niyeti arasında anlamlı pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Yemez, 2022). Covid-19 pandemisi sırasında hijyen için artan tek kullanımlık malzemelerin ekstra çevre kirliliğine neden olduğunu belirten bir çalışmada pandemi sürecinde çevre duyarlılığının arttığını ancak insanların pandemi döneminde pandemi öncesine göre daha çok tek kullanımlık malzemelere ihtiyaç duyduklarını, daha çok özel araçlarını kullandıklarını, evsel atık miktarlarının arttığını belirtmiştir. Çevreye yönelik farkındalık salgın döneminde daha önemli hale gelmiş olsa da doğa üzerindeki baskının da arttığı bu çalışmada vurgulanmıştır (Acungil & Acungil, 2022).

Bütün dünyada çevre hareketleri gündem haline gelmesine rağmen muhafazakarların bu konuda etkili çözüm üretiyor olmaması nedeniyle muhafazakar çevrecilik anlayışının

yeniden geliştirilmesiyle ilgili yapılan bir çalışmada eko-muhafazakar kavramından bahsetmekte ve bu kavramın yeni bir çevrecilik hareketi olarak kabul edilemeyeceğini belirtmektedir (Güneş, 2022). Çevresel Tutum Ölçeği (Yücel & Özkan,2014) kullanılarak okul öncesi öğretmen adaylarının çevreye yönelik tutumları bazı değişkenler açısından incelenmiş ve cinsiyet, doğa etkinliklerine katılma, çevre dersi alma ve sosyal medyada çevresel konuları takip etme değişkenleri arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir (Yurttaş, Kartal & Çağlar, 2019). Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum Ölçeği (Güven, 2013) ile lise öğrencilerinin çevre sorunlarına yönelik tutumları incelenmiştir. Sınıf düzeyi değişkeni ile çevre sorunlarına yönelik tutum arasında anlamlı farklılık bulunmuştur (Kutay ve Güngör Cabbar, 2022).

2021 yılında Çin’de yapılan bir araştırma dönüşümcü liderlik ile çalışanların yeşil örgütsel vatandaşlıkları arasında çevresel tutumun etkili olduğu sonucuna ulaşarak liderler ve çalışanların çevresel sürdürülebilirliğin değerini anladıklarında çevre dostu davranışlarda bulunabileceklerini belirtmiştir. Liderlik ve yeşil bağlılık, yeşil örgütsel vatandaşlık üzerinde etkili olduğunu bulgularla ortaya koyan bu araştırma iş yerinde yeşil örgütsel vatandaşlık ile ilgili eğitimlerin olmasını önermektedir (Khan & Khan, 2021).

Çevre yanlısı tutum, Covid-19 risk yönetim davranışı ve özgecilik ilişkisini araştıran 2022 tarihli araştırmada Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği kullanılmıştır. Özgecilik ve YÇPÖ arasında negatif bir ilişki, Covid-19’un diğerlerine bulaşmasını engellemek için ahlaki sorumluluk açısından sosyal mesafeye dikkat edenlerle YÇPÖ arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur (Shrum, Nowak, Merrill, Hanley, Liu, Cark, Zia & Koliba, 2022). Çevre yanlısı tutumların ne zaman ve nasıl davranışa dönüştüğünü inceleyen kontrollü bir davranış deneyini içeren bir araştırmaya göre çevresel faydanın fazla olduğu zaman olumlu davranışın görülme sıklığının fazla olduğu, öz denetime sahip olmanın çevre yanlısı davranışları desteklediği belirtilmiştir. Araştırmada çevre yanlısı tutum için Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği kullanılmıştır (Wyss, Knoch & Berger, 2022).

Çevreye yönelik tutum ile ilgili araştırmalarda çok sayıda ölçek bulunmaktadır. Thomson ve Barton (1994) tarafından geliştirilen, Erten (2007) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan “Ekosentrik, Antroposentrik ve Çevreye Yönelik Tutum Ölçeği”, Yücel ve Özkan(2014) tarafından geliştirilen “Çevresel Tutum Ölçeği, Güven’in (2013) geliştirdiği “Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum Ölçeği”, Berberoğlu ve Tosunoğlu tarafından geliştirilen

“Çevresel Tutum Ölçeği” gibi ölçekler bunlardan bazılarıdır. En çok kullanılan 3 ölçek karşımıza çıkmaktadır. 1970’lerin başında Maloney ve Ward tarafından geliştirilen 4 alt boyuta sahip “Ekoloji Ölçeği” ve 1978 yılında Weigel ve Weigel tarafından oluşturulan “Çevresel Endişe Ölçeği” örnek olarak verilebilir. Son olarak ise çevreye yönelik bakış açısı, tutum, farkındalık, ekolojik dünya görüşü araştırmalarında en sık kullanılan ölçeğin “Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği” olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Stern, Dietzi Guagrano, 1995; Dunlap, 2008).

2.3.1 Yeni Çevresel Paradigma

1970’lerin başında sosyal bir hareket olarak karşımıza çıkan çevrecilikle birlikte araştırmacılar çevresel kaygının altında yatan tutum kavramını ölçmek ile ilgili çalışmalara yöneldiler (Bernstein,2020). 22 Nisan 1970’de ilk Dünya Günü kutlamalarında çevresel kaygının temelindeki taahhüdü incelemek için yapılan gerekli araştırmalar sonucunda sosyolog Riley Dunlap ve arkadaşları 1973 yılında “Çevresel Haklar Endişesi Ölçeği” geliştirmiştir. “Çevresel Haklar Endişesi Ölçeği” “Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği’nin” öncüsü olarak kabul edilmektedir (Dunlap, Gale, Ruthardford, 1973; Dunlap, 2008).

İnsanın doğaya hakim olduğunu ve diğer canlılardan üstün olduğunu savunan Baskın Sosyal Paradigma’ya meydan okuyan Yeni Çevresel Paradigma, insanların ekosistemin bir parçası olduğunu savunmaktadır (Dunlap & Van Lierre, 1984; Pirages & Ehrlich, 1974; Howcorft & Milfont, 2010). Dunlap ve arkadaşları 1978 yılında Orijinal NEP Ölçeğini geliştirmişlerdir. Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği’nin 1978 yılından yayımlanmasından beri çok defa çok ülkede kullanılması insanı doğanın bir parçası olarak görmesi ve Batı toplumlarında yaygın olan insanın üstün olduğu inanç sistemine karşı çıkmasından kaynaklanmaktadır. Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği’nin çeşitli versiyonları mevcuttur (Hawcorft & Milfont,2010). Bu kısımda Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği’nin veriyonları hakkında bilgi verilecektir.

2.3.1.1 Orijinal NEP Ölçeği

1978 yılında geliştirilen Orijinal “Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği” yani NEP, 12 maddeden oluşmaktadır. 8 madde olumlu ifadeler içerirken 4 madde olumsuz ifadeler içermektedir. 4’lü likert tipinde oluşturulan ölçekte “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “katılıyorum”, “kesinlikle katılıyorum” şeklinde seçenekler bulunmaktadır. Normalde tek boyut olarak kullanılan Orijinal NEP Ölçeği’nde yüksek puanlar çevre merkezli yönelimi

ifade ederken, düşük puanlar insanı merkeze alan çevresel yönelimi göstermektedir. Dunlap ve asistanı Van Liere 3 ana tema üzerinden maddeleri oluşturduklarını belirtmektedir.

1. Büyümenin ekolojik sınırlılığının varlığı
2. Doğanın dengesinin korunması
3. İnsanmerkezci görüşün reddi

Ölçek ile ilgili geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonrasında boyutluluğu konusunda tartışmalar ortaya çıkmıştır. 1981 yılında Heberlein 12 maddeden oluşan bir ölçeğin, çevresel paradigmaya kanıt oluşturamayacağını ifade etmiştir. Çok boyutlu “Ekoloji Ölçeği” (Maloney, 1973) ve “Çevresel Endişe Ölçeği” (Wigel & Weigel, 1978) 1980’li yıllarda NEP ölçeğinden daha çok kullanılması 1980’li yılların sonunda NEP ölçeğinin tek boyutlu kullanılmasının uygunluğu hakkındaki tartışmaları desteklemektedir. Dunlap (2008) ölçeğin büyümenin sınırlarının olduğu, doğanın dengesi için insanların doğayla uyum halinde olması gerektiği, bitkiler ve hayvanların öncelikle insanlar tarafından kullanılması için olduğu maddelerinin 1980’li yıllarda çok anlaşılmadığını, 1980’li yılların sonunda çevre problemlerinin iyice gün yüzüne çıkmasıyla bu maddelerin daha dikkat çekici hale gelmeye başladığını ve bu nedenle kullanılma sıklığının arttığını belirtmektedir (Dunlap ve Van Liere,1978; Dunlap, 2000). Orijinal NEP ölçeğine ait maddeler şunlardır:

Tablo 2.2: Orijinal NEP maddeleri.

No	Madde (Orijinal Hali)
1	Dünya nüfusu barındırabileceği insan sayısına ulaşıyor.
2	Doğanın dengesi çok hassas ve kolaylıkla bozulabilir.
3	İnsanoğlu doğal çevreyi kendi gereksinimine (ihtiyacına) göre değiştirebilme hakkına sahiptir.
4	İnsanoğlunun temel amacı doğaya hükmetmektir.
5	İnsanoğlu doğayı kullandığı zaman genellikle felaketle sonuçlanıyor.
6	Bitkiler ve hayvanlar insanların yararı için vardır.
7	Sağlıklı bir ekonomi için endüstriyel gelişmenin kontrol edildiği ekonomik sistem gereklidir.
8	İnsanoğlu yaşamını sürdürebilmesi için doğa ile uyum içinde yaşamalıdır.
9	Dünya bir uzay gemisi gibi sınırlı alan ve kaynaklara sahiptir.
10	İnsanoğlunun doğaya uymasına gerek yoktur çünkü insanoğlu kendi ihtiyacına göre doğayı düzenleyebilir.
11	Dünya kaynaklarının limiti vardır.
12	İnsanoğlu ciddi bir şekilde doğayı tahrip ediyor.

2.3.1.2 Kısaltılmış NEP Ölçeği

Dunlap 1981 yılında Continental Group tarafından bir çevre araştırmasına davet edildikten sonra 12 maddenin kullanılmayacağını kendisine belirtilmesi nedeniyle 6 maddelik bir NEP ölçeği oluşturmuştur. Ölçekte “doğanın dengesi”, “büyümenin sınırları” ve “insan merkeziliğinin reddi” olmak üzere 3 boyut bulunmaktadır. Dunlap 6 maddelik kısaltılmış NEP ölçeği ile ilgili makalesini yayımlamamış olsa da meslektaşı John Pierce ile ölçeği paylaşmıştır. Pierce ölçeği kullanarak kendi meslektaşları ile ABD, Japonya, Kanada gibi ülkelerle uluslararası çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu sayede ölçek kullanılmaya başlanmıştır (Pierce, Lovrich, Tsurutani & Abe, 1989; Pierce, Steyer, Steel & Lovrich, 1992). Ölçekte yer alan maddeler şunlardır:

Tablo 2.3: Kısaltılmış NEP Maddeleri.

No	Maddeler (Orijinal Hali)
1	Doğanın dengesi çok hassas ve kolaylıkla bozulabilir.
2	Dünya bir uzay gemisi gibi sınırlı alan ve kaynaklara sahiptir.
3	Bitkiler ve hayvanlar insanların yararı için vardır.,
4	İnsanoğlu doğayı kullandığı zaman genellikle felaketle sonuçlanıyor.
5	ABD ve Kanada gibi ülkelerde büyümenin sınırı yoktur.
6	İnsanoğlunun temel amacı doğaya hükmetmektir.

1,2 ve 6. maddeler Orijinal NEP ölçeği ile aynıdır. 3 ve 5. maddeler orijinal ölçekteki maddelerin ters versiyonları şeklinde kabul edilebilir. 4. madde ise doğal dengenin kırılmasına vurgu yapmaktadır (Dunlap, 2008; Hawcoft ve Milfont, 2010).

2.3.1.3 Revize Edilmiş NEP Ölçeği

2000 yılında Dunlap ve meslektaşları adı “Yeni Çevresel Paradigma” olan ölçeği “Yeni Ekolojik Paradigma” ölçeği şeklinde değiştirerek orijinal NEP ölçeğini revize ettiler. Modası geçmiş terminolojiden uzaklaşarak, ekolojik dünya görüşünü temsil eden, olumlu ve olumsuz maddelerin dengeli olduğu 15 maddelik, 5’li likert tipinde Yeni Ekolojik Paradigma ölçeğini geliştirdiler. Ölçek 5 boyutu ifade eden maddelerden oluşmaktadır. Bu boyutlar şunlardır:

- 1.Büyümenin sınırlarının gerekliliği
- 2.İnsanmerkeziliği karşıtlığı
- 3.Doğanın dengesinin kırılabilirliği
- 4.Muafiyetin Reddi
- 5.Eko-kriz

Ölçek maddelerinden 8 tanesi NEP yanlısı, çevre merkezli yani olumlu ifadelerden oluşmaktadır. 7 madde ise NEP karşıtı, DSP yanlısı, insanı merkeze alan olumsuz ifadelerden oluşmaktadır. 1990 yılında Washington’da bir örneklem üzerinde denenen ölçeğin cronbach alfa güvenirlik katsayısı 0.81 olarak belirtilmektedir. NEP ölçeğinin yapı geçerliliği olduğunu, iç tutarlılığa sahip olduğu ile ilgili çok sayıda çalışma mevcuttur (Dunlap,2010; Dunlap,2008; Hawcroft & Milfont,2010). Ölçek maddeleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.4: Revize edilmiş NEP maddeleri.

No	Maddeler (Orijinal Hali)
1	Nüfus dünyanın tasıma kapasitesinin üstünde bir hızla artmaktadır.
2	İnsanlar kendi istek ve arzuları doğrultusunda doğayı değiştirme hakkına sahiptirler.
3	İnsanoğlunun doğaya müdahalesi genellikle felaketlerle sonuçlanır.
4	İnsanoğlu akıllı ve yaratıcılığı sayesinde, her durumda dünyayı yaşanabilir kılacaktır
5	İnsanlar doğayı ve doğal kaynakları aşırı kullanmakta ve tüketmektedirler.
6	Aslında doğru kullanmayı ve geliştirmeyi bildiğimiz takdirde dünyadaki doğal kaynaklar sınırsızdır.
7	Hayvanlar ve bitkilerde en az insanlar kadar yaşama hakkına sahiptirler.
8	Doğanın modern endüstrileşmiş toplumların tüm negatif etkilerini bertaraf edecek kadar güçlü bir dengesi vardır
9	İnsanoğlu zeka gibi çok özel yeteneklere sahip olsa da yine de doğa kanunlarına tabiidir.
10	Ekolojik kriz denilen olay çok fazla abartılmaktadır
11	Dünya sınırlı kaynakları ve yaşam alanı olan bir uzay gemisine benzetilebilir.
12	İnsanoğlu doğaya hükmetme hakkına sahiptir.
13	Doğanın çok çabuk bozulabilecek kadar çok hassas bir dengesi vardır.
14	İnsan düşünce gücü ve zekası sayesinde doğanın tüm inceliklerini öğrenecek ve onu istediği gibi kontrol altına alacaktır.
15	Bugünkü tüketim alışkanlıkları değiştirilmezse ileride çok büyük çevre problemleri ile karşı karşıya gelinecektir

2.3.1.4 Çocuklar İçin NEP Ölçeği

Manoli, Johnson ve Dunlap 2007 yılında çocukların ekolojik dünya görüşlerini değerlendirmek için 10-12 yaş arasındaki çocuklara yönelik bir Yeni Ekolojik Paradigma ölçeği geliştirdiler. 10 maddeden oluşan bu ölçek “Doğanın Hakları”, “Eko-kriz” ve “İnsan İstisnalığı” olmak üzere 3 boyuttan oluşmaktadır (Manoli, Johnson & Dunlap, 2007). Çocuklar için NEP ölçeğine ait maddeler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.5: Çocuklar için NEP maddeleri.

No	Maddeler (Orijinal Hali)
1	Yaşamak için, bitkiler ve hayvanlar insanlar kadar çok hakka sahiptir.
2	Dünya’da yaşayan insan sayısı çok fazladır.
3	İnsanlar Dünya’ mahvetmeyecek kadar zekidir.
4	İnsanlar doğa kanunlarına uymalıdır.
5	İnsanlar doğayla uğraşırsa başlarına kötü şeyler gelir.
6	Doğa, bizim modern yaşam tarzımızın kötü etkileriyle başa çıkabilecek kadar güçlüdür.
7	İnsanlar doğaya hükmetmek için yaratılmıştır.
8	İnsanlar doğaya kötü davranıyor.
9	Bir gün insanlar doğayı kontrol edebilmek için onun nasıl işlediğini yeterince öğrenecek.
10	Eğer işler değişmezse, yakında çok büyük çevresel felaketler olacak.

2.3.1.5 Diğer NEP Kullanımları

Bir önceki kısımda anlatılan NEP ölçeğinin 4 versiyonu dışında farklı NEP kullanım şekilleri de bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar NEP ölçeği içerisinde belirledikleri maddeleri seçerek çalışmasını yaparken bazıları da kendi ölçeğini oluşturmuştur. Bu çalışmalarda istatistiksel olarak önce faktör analizi gerçekleştirip sonra araştırmasını yapanlar kadar kendi araştırmasına göre ölçeği düzenleyenler de mevcuttur. Bu şekilde gerçekleştirilen NEP kullanımlarının sonuçların anlamlı bir şekilde karşılaştırılması sürecine engel olup olmayacağı ile ilgili tartışmalar mevcuttur. Ölçeğin yanlış kullanımı da oldukça yaygındır (Yencken, Fein & Sykes, 2000; Hawcorft & Milfont, 2010).

2.3.1.6 NEP ile İlgili Eleştiriler

Revize edilmiş NEP ölçeği birçok ülkede yaygın olarak araştırmalarda tercih edilmektedir. Her ne kadar bu kadar yaygın olarak kullanılsa da çeşitli eleştiriler bulunmaktadır. Bu eleştiriler 3 kategoride toplanabilir.

- 1.Revize NEP ölçeğinin 21. yüzyıl sonlarında biyosentrik ve ekosentrik öğeleri içeren ifadeler bakımından eksik olduğu iddiasıdır.
- 2.Ölçeğin geçerliliği ve NEP puanları ile davranış arasındaki bağlantının zayıf olduğunun öne sürülmesidir.
- 3.Ölçeğin çok boyutluluğu ile ilgili farklı sonuçların bulunduğu araştırmaların olmasıdır. Dunlap ve arkadaşları ölçeğin tek boyutlu olarak kullanılacağını belirtse de ölçeğin 3 ya da daha fazla boyut içerdiği çeşitli araştırmalarda istatistiksel olarak raporlanmıştır (Anderson, 2012).

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu kısmında; yöntem, verilerin toplanması ve verilerin analizi ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır.

3.1 Araştırmanın Yöntemi

Bilimsel araştırmalarla ilgili literatür incelendiğinde her alanda çok sayıda araştırma yapıldığı bilinmektedir. Eğitim alanı da çok sayıda araştırmanın yapıldığı alanlardan birisidir. Yapılan çalışmaların çokluğu ve farklı bulgularla farklı sonuçlar içermesi araştırmaların bir bütün olarak ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu araştırmada çevre araştırmalarında en çok kullanılan Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği ile ilgili yapılan çalışmalar incelenerek elde edilen çalışmalara ait genel durumunun araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç için nitel araştırma yöntemlerinden olan sistematik derleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu araştırma, 2018-2022 yıllarında Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği'ni içeren çalışmalarla ilgili ölçeğe yönelik bütüncül bir görüş sağlama ve çevreye yönelik bakış açısının inceleneceği diğer çalışmalara ölçeğe ait rehber oluşturma hedefi doğrultusunda yapılan bir sistematik derleme araştırmasıdır.

Sistematik derleme, ülke sınırlarının ötesindeki bilgi birikimini yani farklı ülkelerdeki bilgi birikimini açığa çıkararak yapılmış araştırmaların belli kriterler açısından sistematik bir şekilde analiz edilmesidir (Hammad & Halliger, 2017). Sistematik derlemeler, ikincil araştırmalar olarak ifade edilebilirler ancak yine de ilk yapılan araştırmalarda olduğu gibi belirli bir yönteme sahiptir. Daha önceden kararlaştırılmış dahil etme ya da etmeme kriterleri ile belirlenmiş bir konu ile ilgili bilgi düzeyinin ne olduğunu bulmak ve bunun yıllar içinde değişip değişmediğini görmek için yararlı bir yöntemdir (Gough, Oliver & Thomas, 2012). Sistematik derleme araştırmalarında takip edilmesi gereken bazı basamaklar bulunmaktadır (Millar, 2004). Bu basamaklar şu şekilde sıralanabilir:

1. Araştırma probleminin belirlenmesi
2. Literatür Taraması
3. Dahil etme/etmeme kriterlerinin belirlenmesi
4. Verilerin toplanması
5. Sistematik derleme içinde yer alacak çalışmaların düzenlenmesi
6. Verilerin analizi
7. Elde edilen bulguların yorumlanması

Yukarıda belirtilen basamakların izlenmesiyle sistematik derleme çalışması yapılmıştır.

3.1.1 Araştırma Probleminin Belirlenmesi

Çalışmanın amacı doğrultusunda problem durumu ve alt problemler belirlendi. Araştırmanın temel problemi 2018-2022 yılları arasında Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği'nin kullanıldığı çalışmaların genel durumunun ne olduğu şeklinde belirlenmiştir. Alt problemler ise ölçeğin yıllara göre dağılımı, yayın türü, kullanılan NEP çeşidi ve likert tipi, araştırmalarda tercih edilen örneklem çeşidinin durumu, NEP ölçeğinin kullanım alanları, NEP ölçeğinin demografik değişkenlerle olan ilişkisinin çalışmalar arasındaki durumunun ne olduğu şeklinde belirlenmiştir.

3.1.2 Literatür Taraması

Araştırma problemi belirlendikten sonra NEP ölçeğinin kullanıldığı araştırmalara erişmek için Scopus, Web of Science ve Google Akademik arama motorları üzerinden “Yeni Çevresel Paradigma”, “NEP”, “Yeni Ekolojik Paradigma”, “New Ecological Paradigma”, “New Environmental Paradigma” anahtar kelimeleri kullanılarak arama yapılmıştır.

3.1.3 Dahil Etme Kriterleri

3 farklı arama motoru ile yapılan arama sonucunda sistematik derleme araştırmasında kullanılacak çalışmalar için belirli arama kriterleri belirlenmelidir. Lipsey ve Wilson (2001), dahil edilmeyecek olana çalışmaların ayırt edici özelliklerinin, zaman kriterinin, anahtar değişkenin belirlenmesi gibi kritik kararlar olduğunu belirtmektedir. Araştırmanın amacına yönelik dahil etme kriterleri belirlenmiştir. Kriterler şu şekilde sıralanabilir:

- Hawcroft ve Milfont (2010) ile Lou ve arkadaşlarının 2017 yılında Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği'ni içeren çalışmalarla yaptıkları meta analiz araştırmaları nedeniyle 2018-2022 yılları arasındaki zaman dilimi zaman kriteri olarak belirlenmiştir.
- NEP ölçeğinin farklı versiyonları bulunmaktadır. Literatürde belirtilen orijinal NEP, kısaltılmış NEP, revize edilmiş NEP ve çocuklar için NEP ölçeklerini kullanan çalışmalar araştırma için seçilmiştir.
- Araştırmaların geniş bir ülke yelpazesinden seçilmesine özellikle dikkat edilmiştir.
- Türkçe ve İngilizce olan çalışmalar kapsama alınmıştır.

3.1.4 Verilerin Toplanması

Araştırmanın amacına ulaşabilmek için 2018-2022 yılları arasında hem ulusal hem de uluslararası düzeyde “Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği” ile ilgili yapılan doktora ve yüksek lisans tezleri, bildirimler ve hakemli dergilerde yayımlanmış makaleler içerisinde gerekli kriterleri sağlayan çalışmalar araştırma içerisine dâhil edilmiştir. Arama yapılırken çalışmaların özellikle gelişmekte olan ülkeleri içeren makaleler olmak üzere geniş bir ülke yelpazesinden seçilmesi tercih edilmiştir (Shultz, Gouveia, Cameron, Thankha, Schmuck & Franek, 2005; Watson & Halse, 2005; Hawcorft & Milfont, 2010).

3.1.5 Sistematik Derleme İçerisinde Yer Alacak Çalışmaların Düzenlenmesi

Araştırmanın amacına yönelik belirlenen problem ve alt problemler doğrultusunda dahil etme kriterleri ile belirlenerek sistematik derleme çalışmasına seçilen çalışmalar kodlanarak tablolaştırılmıştır. Sistematik derleme çalışmalarında bulunan tezlerin, makalelerin ve bildirimlerin öncelikle kodlanması gerekmektedir. Kodlama, önceden planlanan belli bir kurala ve sisteme dayanan işlemler olarak tanımlanmaktadır (Aytekin, Sönmez Çakır, Yücel & Kulaözü, 2018). Bu araştırma için bulunan veriler Microsoft excell tablosu kullanılarak kodlanmıştır. Verilerin isimlendirilmesi için yazar isimleri ve çalışmanın yapıldığı yıl kullanılmıştır. Tablo oluşturulurken her çalışmaya ait bilgiler kullanılmıştır. Çalışmaların yayımlandığı yıl ve yayını, araştırmada kullanılan NEP çeşidi, ölçek için tercih edilen likert tipi, ölçeğin madde sayısı, ölçeğin boyut yapısı, ölçeğin güvenilirliği, araştırmada tercih edilen örneklem çeşidi ve büyüklüğü, araştırmanın yapıldığı ülke, araştırma sonucunda cinsiyet, yaşanan yer, çevresel tutum ile medeni durum ve siyasi görüş değişkenlerine göre anlamlı ilişkinin varlığı bilgileri tablo oluşturulması sürecinde kullanılmıştır. Kodlama yapılırken Şekil 2. 'de belirtilen ölçütler dikkate alınmıştır:

Çalışmanın genel özellikleri	Örneklem Bilgileri	Ölçek Bilgileri
<ul style="list-style-type: none"> •Yayımlandığı yıl •Yazarlar •Yayımlandığı yayın 	<ul style="list-style-type: none"> • Örneklem büyüklüğü • Örneklem Çeşidi • Ülke 	<ul style="list-style-type: none"> • Ölçek Çeşidi • Madde Sayısı • Likert Tipi • Ölçeğin güvenilirliği

Şekil 0.1: Çalışmada kullanılan kodlama ölçütleri.

3.1.6 Verilerin Analizi

Bu çalışmada elde edilen verilerin belirli kategorilere göre düzenlenerek incelenip yorumlanması için sistematik derleme yapılmıştır. Elde edilen veriler yıl, araştırmanın yapıldığı ülke, yayının türü, kullanılan NEP çeşidi, örneklem çeşidi, ölçeğin boyut yapısı ve kullanım alanına göre kategorize edilmiştir. Sistematik derleme araştırmalarında herhangi bir konu için genel araştırma sonuçlarını belirli ölçütlere göre ortaya koyarak yorumlanmasını sağlayan betimsel içerik analizi kullanılmaktadır (Çalık ve Sözbilir, 2014). Betimsel içerik analizine dikkat edilerek sistematik derleme sürecinde şu aşamalar ile araştırmada ilerlenmiştir. İlk olarak Scopus, Web of Science ve Google Akademik üzerinden yapılan aramalar sonucunda elde edilen araştırmalar yazar adı ve yıla göre dosyalanmıştır. Ardından dahil etme kriterlerine göre yeni bir dosyalama yapılarak araştırmalar yıl, ülke, makale adı, yayımlandığı dergi, yazar adı, NEP çeşidi, ölçek madde sayısı, likert tipi, örneklem çeşidi, örneklem sayısı, NEP genel ortalaması(varsa), güvenilirlik, ölçeğin kullanım alanı başlıklarıyla tablolastırılmıştır.

3.1.7 Elde Edilen Bulguların Yorumlanması

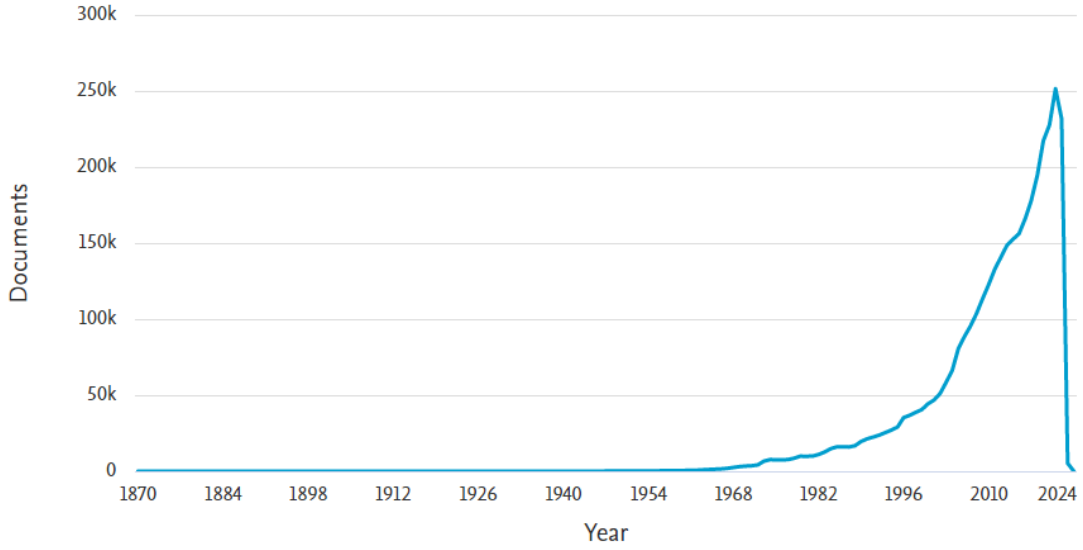
Verilerin analizi sonucunda elde edilenler bulgular kısmında verilecektir.

4. BULGULAR

Bu kısımda sistematik derleme çalışması için seçilen çalışmalara ait betimsel bilgiler verilmiştir.

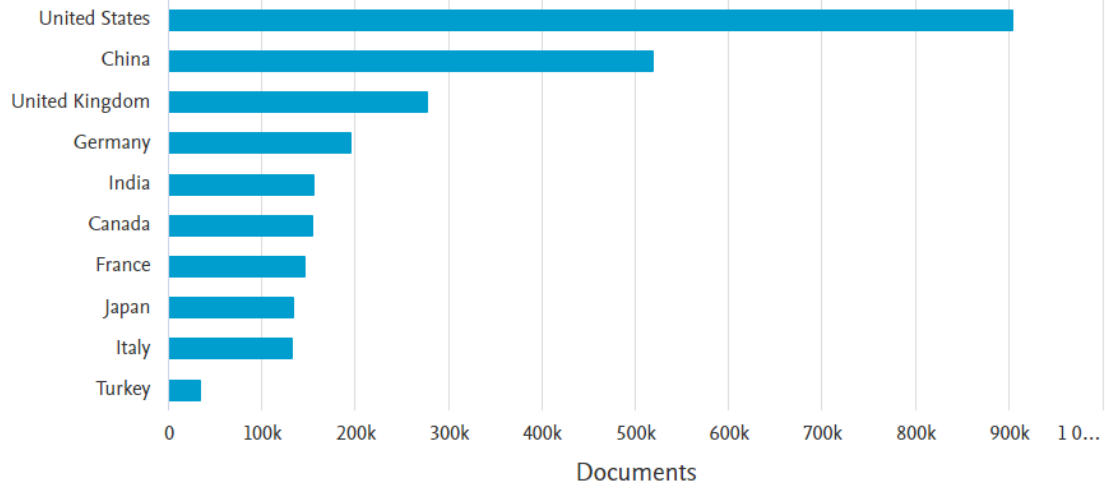
4.1 Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmalara Ait Genel Bulgular

Sadece Scopus arama motorunda “environment” anahtar kelimesi ile arama yapıldığında 3.601.773 araştırmaya ulaşılmaktadır. Ülkemizde bu çalışmaların sayısının 34559 olduğu görülmektedir. Bu araştırmaların yıl ve ülkelerle ilgili grafikler aşağıda verilmiştir. (Erişim tarihi 30.11.2022)

Şekil 4.1: Geçmişten günümüze yapılan çevre araştırmalarının yıllara göre dağılımı.

Şekil 4.1 incelendiğinde geçmişten günümüze yapılan çevre araştırmalarının 1968 yılından sonra arttığı, 1996 yılından sonra hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir.

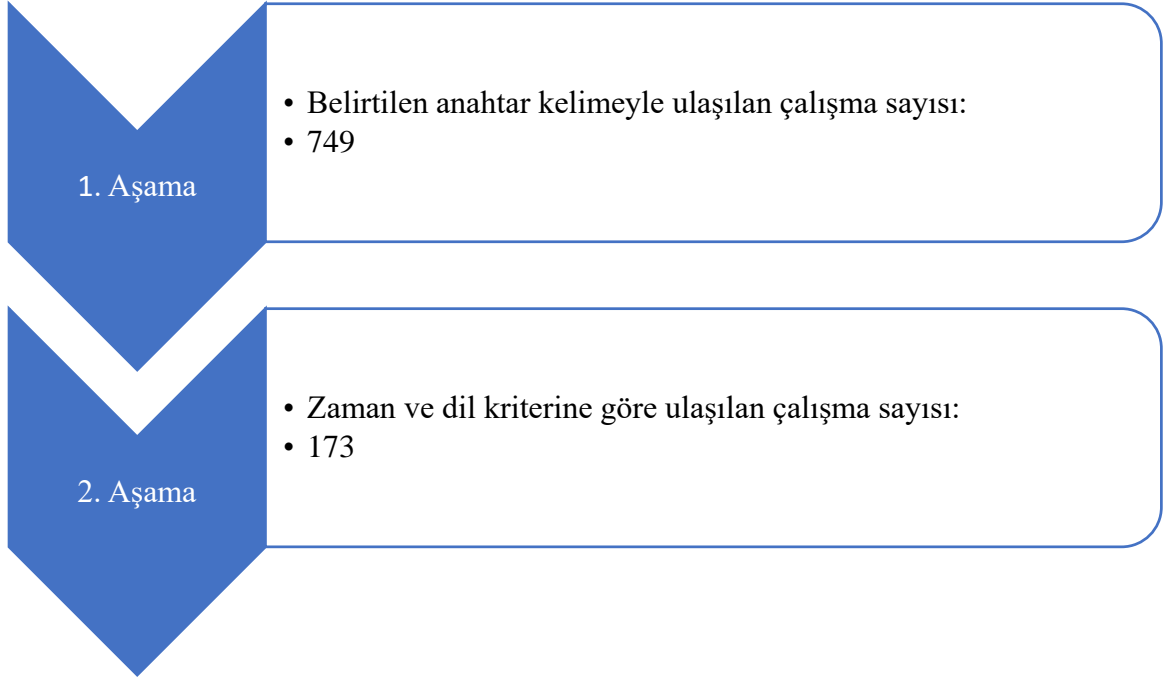

Şekil 4.2: Geçmişten günümüze “çevre” araştırmalarının ÷lkelere göre dağılımları.

Şekil 4.2 incelendiğinde ise geçmişten günümüze çevre ile ilgili araştırma yapan ÷lkelere bakıldığında en fazla çalışmanın ABD’ de yapıldığı gör÷lmektedir. Çin, İngiltere, Almanya, Kanada ve Hindistan gibi ÷lkelerde çevre ile çok sayıda çalışma yapan ÷lkeler arasında olduğu gör÷lmektedir.

Anahtar kelime “environmental ethics” olarak değiştirildiğinde dünyada 2912, ÷lkemizde 29 araştırma, anahtar kelime “environmental education” şeklinde girildiğinde ise dünyada 34559, ÷lkemizde 293 çalışmanın olduğu gör÷lmektedir. Anahtar kelime olarak “environmental attitudes” seğıildiğinde dünyada 3075, ÷lkemizde ise 117 araştırma bulunmaktadır. Kısacası hem ÷lkemizde hemde dünyada çevre konusunda yapılan çok sayıda bilimsel araştırma mevcuttur.

Sadece Scopus arama motorunda Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği’nin kısaltılmış adı olan “NEP” anahtar kelimesi ile arama yapıldığında karşımıza 8443 çalışma çıkmaktadır. Ancak bu çalışmaların bir kısmı ölçek ile ilgili bilgiler içermemektedir. Bu nedenle “New Environmental Paradigm” ya da “New Ecological Paradigm” anahtar kelimeleriyle 14.12.2022 tarihinde, Scopus, Web of Science ve Google Akademik arama motorlarında arama yapılmış ve arama sonucunda 749 çalışmaya ulaşılmıştır. Dahil etme kriterleri sonucunda araştırmada 173 çalışmaya yer verilmiştir.

Şekil 4.3: Sistematiik derlemeye dâhil edilen çalışmaların sayısı.

4.2 Araştırma Problemlerine Yönelik Elde Edilen Bulgular

Araştırmanın bu kısmında alt problemler doğrultusunda elde edilen bulgular verilecektir.

4.2.1 Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Yapılan literatür taraması sonucunda araştırmanın kriterlerine göre 2018-2022 yılları arasında 172 tane çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmaların yıllara göre dağılımına göre frekans, yüzde içeren tablo aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 4.1: Çalışmaların yıllara göre frekans ve yüzde istatistikleri.

Yıl	Frekans (f)	Yüzde (%)
2018	25	14.45
2019	33	19.08
2020	41	23.70
2021	41	23.70
2022	33	19.08
Toplam	173	100

Tablo incelendiğinde son 5 yıl içerisinde en çok 2020 ve 2021 yıllarında %23.84 oranla NEP ölçeği kullanılarak araştırma yapıldığı görülmektedir. 2018 yılında NEP ölçeğinin kullanılma oranının %14.45 olduğu belirlenmiştir. 2019 yılında ise NEP ölçeğinin kullanılma oranı %19.08 iken, 2022 yılında %19.08 şeklinde belirlenmiştir. 2018 yılında Bernstein ve Szuster'in Yeni Ekolojik Paradigma ölçeğinin eleştirisini içeren bir araştırmaları mevcuttur. 2019 yılında İngiltere'de tüketicilerin çevresel dünya görüşleri ile gıda satın alma davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmada NEP ölçeği kullanılmıştır (Barker, Wong, Jones & Russel, 2019). 2020 yılında İspanya'da doğa temelli öğretimin çevresel tutumlar üzerindeki etkisinin incelendiği ve NEP ölçeğinin kullanıldığı deneysel bir çalışma yapılmıştır (Collado, Rosa & Corraliza, 2020). 2021 yılında Çin'de yaşayan insanların 2000'li yıllarda çevre yanlısı görüşlerinde herhangi bir artışın olup olmadığının incelendiği araştırmada NEP ölçeği tercih edilmiştir (Xiao, Kojalo & Fan, 2021). 2022 yılı için ise Almanya' da NEP ölçeğinin kullanıldığı Covid-19 pandemisi sırasındaki karantina sürecinin ruh sağlığı ve çevre kaygısı üzerindeki etkisinin incelendiği çalışma örnek olarak verilebilir.

4.2.2 Çalışmaların Yayın Türüne Göre Dağılımı

Literatür taraması sonucunda 11 bildiri, 4 yüksek lisans tezi, 2 doktora tezi ve 157 makale olmak üzere 173 çalışmaya ulaşılmıştır. Çalışmalara ait yayın türüne göre frekans ve yüzde istatistiklerini belirten tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.2: Çalışmaların yayın türüne göre frekans ve yüzde istatistikleri.

Yayın Türü	Frekans (f)	Yüzde (%)
Bildiri	11	6.36
Yüksek Lisans Tezi	4	2.31
Doktora Tezi	2	1.16
Makale	156	90.17
Toplam	173	100

Yukarıdaki tablo incelendiğinde en fazla bulunan yayın türünün %90.17 oranında makale olduğu görülmüştür. Tez açısından incelendiğinde %2.31 oranında yüksek lisans tezi ve %1.16 oranıyla doktora tezi olduğu görülmektedir. Araştırma sırasında daha çok makale türündeki yayınlar karşımıza çıkmaktadır. Gareiou ve Zervas, 2021 yılında NEP ölçeğinin

Yunanistan’da kullanımı ile ilgili yaptıkları araştırmalarını 2. Uluslararası Çevresel Tasarım Kongresi’nde bildiri şeklinde yayımlamışlardır. 2019 yılında şahin, yüksek lisans tezinde ortaokul öğrencilerinin çevreye yönelik bakış açılarının belirlenmesi için çocuklar için NEP ölçeğini kullanmıştır. NEP ölçeğinin kullanıldığı doktora tezine örnek olarak ise Kuvaç’ın 2018 yılında yayımladığı STEM temelli çevre eğitime yönelik öğretim tasarımının etkililiği araştırması örnek olarak verilebilir.

4.2.3 Çalışmaların Ülkelere Göre Dağılımı

Araştırma sonundaki 173 çalışma 38 farklı ülkeden alınmıştır. 173 çalışma içindeki 5 çalışmada farklı ülkelerin çevresel tutumları karşılaştırılmaktadır. Araştırmaya dahil edilen çalışmaların ülkelere göre çalışma sayılarını içeren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.3: Çalışmaların ülkelere göre frekans ve yüzde istatistikleri.

Ülkeler	WEIRD OLAN ÜLKELER	Çalışma Sayısı Frekans (f)	Çalışmaların Yüzdesi % (Ülkelere Göre)
Türkiye		33	19.08
Çin		14	8.09
Endonezya		4	2.31
Güney Kore	*	4	2.31
Hindistan		4	2.31
Ürdün		1	0.58
Kazakistan		1	0.58
Tayvan		2	1.16
Malezya		3	1.73
Rusya		2	1.16
Moğalistan Özerk Bölgesi		1	0.58
Tayland		3	1.73
İran		1	0.58
Singapur		1	0.58
ABD	*	34	19.65
Kanada	*	6	3.47
Brezilya		2	1.16
Meksika		1	0.58
Arjantin		1	0.58
Almanya	*	7	4.04
Yunanistan		4	2.31
İngiltere	*	3	1.73

Tablo 4.3 (devamı)

Ülkeler ve Buldukları Kıtalar	WEIRD OLAN ÜLKELER	Çalışma Sayısı Frekans (f)	Çalışmaların Yüzdesi % (Ülkelere Göre)
Kosova		2	1.16
Maceristan		2	1.16
İtalya	*	4	2.31
Hollanda	*	3	1.73
Polonya		1	0.58
Romanya		3	1.73
Litvanya		1	0.58
Finlandiya		2	1.16
Portekiz		1	0.58
İspanya	*	2	1.16
Çekya		3	1.73
Avusturya	*	3	1.73
Danimarka	*	1	0.58
İsveç	*	1	0.58
İsviçre	*	1	0.58
Monako		1	0.58
Güney Afrika		2	1.16
Senegal		1	0.58
Avustralya	*	3	1.73
Farklı Ülkeleri İçeren		5	2.89
TOPLAM	41.62	173	100

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 2018-2022 yılları arasında NEP ölçeğini içeren çalışmalar incelendiğinde en çok çalışmanın %19.65 oranıyla Amerika'da olduğu görülmektedir. NEP ölçeğini kullanarak en çok çalışmayı yapan ülke Amerika olduğu NEP ölçeğinin en çok tercih edildiği diğer ülkeler ise sırasıyla Çin ve Almanya olmuştur. Ülkemizde yapılan araştırmalara bakıldığında 33 araştırma ile oranın %19.08 olduğu görülmüştür. 173 çalışma içerisinde 5 tane araştırmada ülkeler arasındaki çevresel tutumların karşılaştırıldığı çalışmalar olduğu görülmüştür.

NEP dünyanın çoğu yerinde çevresel tutumu belirlemek için kullanılan bir ölçek olmuştur. Yukarıdaki tabloda belirtilen WEIRD ifadesi (Western, Educated, Industrialized, Rich and Democratic) batılı, eğitilmiş, endüstrisi gelişmiş, zengin ve demokratik ülkelere verilen genel bir isimdir. Güney Kore, Amerika, Kanada, Almanya, İngiltere, İtalya, Hollanda, İspanya, Avusturya, Danimarka, İsveç, İsviçre ve Avustralya WEIRD ülkesi olarak kabul edilmektedir. Buradaki WEIRD ifadesi bu ülkelerin çoğu araştırmada yer alması ve katılımcılarının tüm dünyayı temsil ettiği düşünülmeye yapılan vurgudur. Batıda yapılan

bir araştırmanın tüm dünyada da öyledir yanılığını ifade etmektedir. WEIRD olan bir ülkede gerçekleşen bir araştırmanın sonucu WEIRD olmayan bir ülke için geçerli olmayabileceği belirtilmektedir (Brookshire, 2013; Erşahin, 2019; Morgan, 2021). Bu nedenle WEIRD olan ve olmayan ülkeler tabloda belirtilmiştir. Elde edilen çalışmaların % 41.62'si WEIRD olan ülkelerdeki çalışmaları içermektedir.

4.2.4 Çalışmaların Ölçek Çeşidine ve Kullanılan Likert Tipine Göre Dağılımı

2018-2022 yılları arasında yapılan arama sonucunda karşımıza çıkan 173 çalışma içerisinde kullanılan NEP çeşitlerine yönelik tablo aşağıda verilmiştir. Bu tabloya göre NEP kullanımıyla ilgili bazı dikkat çekici durumlar ele alınacaktır.

Tablo 4.4: Çalışmaların ölçek çeşidine göre frekans ve yüzde istatistikleri.

NEP Çeşidi	Frekans (f)	Yüzde (%)
O-NEP	14	8.09
K-NEP	8	4.62
R-NEP	87	50.29
R-NEP (M)	36	20.81
Ç-NEP	9	5.20
Diğer NEP	12	6.94
NEP Yapısı	7	4.05
Toplam	173	100

NOT: O-NEP, orijinal NEP; R-NEP, revize edilmiş NEP; R-NEP (M), revize edilmiş NEP ölçeğinden madde seçerek kullanım; K-NEP, kısaltılmış NEP; Ç-NEP, çocuklar için NEP anlamına gelmektedir.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde revize edilmiş NEP ölçeğinin kullanılma oranının %50.29 olduğu görülmüştür. Revize edilmiş NEP ölçeği en çok tercih edilen NEP çeşidi olmuştur. Çocuklar için hazırlanan NEP ölçeğinin kullanılma oranı %5.20 olarak belirlenmiştir. NEP ölçeğinin 2010 yılında revize edilmesine rağmen 2018-2022 yılları arasında orijinal NEP ölçeğinin kullanılma oranının %8.09 olduğu görülmüştür. Kısaltılmış 6 maddelik NEP ölçeğinin kullanım oranı ise %4.62 şeklinde belirlenmiştir. Tabloda belirtildiği gibi 36 araştırmada revize edilmiş NEP ölçeğinin maddeleri seçilerek kullanılmıştır. Karaçar (2019) çalışmasında Dunlap ve arkadaşlarının 2000 yılında geliştirdiğini belirttiği NEP ölçeğini 14

madde olarak ele alarak araştırmasını yapmış ve ölçeğin güvenilirliğini 0.78 olarak belirtmiştir. Pootvliet, Sanders, Weijma ve Devries (2018) değer inanç norm teorisi yaklaşımı ile yürüttükleri araştırmalarında çevresel tutum için R-NEP ölçeğini 14 madde kabul ederek kullanmış ve ölçek güvenilirliğini 0.79 olarak bulmuştur. Genoveva ve Syahrivar (2020) araştırmalarında R-NEP ölçeğinin 3 maddesini almış ve yeşil davranış üzerinde çevresel tutumun ve diğer değişkenlerin etkisini inceledikleri araştırmalarında ölçek güvenilirliğini 0.75 şeklinde ifade etmiştir. Fenitra, Premananto, Sedera, Abbas ve Laila (2022) değer inanç norm teorisi kullandıkları araştırmalarında R-NEP ölçeğinden 3 madde belirleyerek faktör analizi yapmışlar. Ölçek güvenilirliğini 0.60 şeklinde tablolaştırmışlardır. Han, Olya, Cha ve Kim (2018) müzeye gidenlerin çevre dostu karar verme süreçlerinin değer inanç norm teorisiyle incelerken R-NEP ölçeğinin 5 maddesini tercih etmiştir. Ölçek güvenilirliğine ise araştırmada yer verilmemiştir. Liu, Zou ve Wu kültürler arası değer inanç norm teorisini test etmek için R-NEP ölçeğine başvurarak 4 maddesini kullanmıştır. Faktör analizi yapmış ve ölçek güvenilirliğini 0.76 şeklinde belirtmiştir. Liua, Honglo, Zhub, Yanb, Qic ve Liva (2018) yeşil bina kullanımıyla ilgili yaptıkları çalışmalarında R-NEP ölçeğinin 5 maddesini kullanmıştır. Seebaver (2018), enerji verimliliği ve geri tepme davranışlarının psikolojik yönünü araştırdığı çalışmasında R-NEP ölçeğinin 3 maddesini tercih etmiştir. Liu (2020), kültür ve çevre ilişkisini içeren araştırmasında R-NEP ölçeğinin 7 maddesini kullandığını ve ölçek güvenilirliğinin 0.66 olduğunu ifade etmiştir. Park, Lee, Lee, Kim ve Kim (2018) gezginlerin çevreye olan duyarlılığını değer inanç norm teorisi ile incelerken R-NEP ölçeğinin 3 maddesini kullanmıştır. Taye, Vedel ve Jacobsen (2018) kişilerin ekosistemi koruması için ödeme istekliliğini araştırdığı araştırmasında R-NEP ölçeğinde 9 madde alarak, ölçek güvenilirliğini 0.79 olarak belirtmiştir. Sharma ve Gupta (2020) milli parkları ziyaret eden turistlerin çevre yanlısı davranışlarını değer inanç norm teorisiyle incelerken R-NEP ölçeğinden 4 madde almış ve 4 maddelik ölçeğin güvenilirliğini 0.89 şeklinde ifade etmiştir. Suldovsky ve Frank (2021) çevresel tehlikeler konusunda halkın katılımını güçlendirmek adına yaptıkları çalışmalarında R-NEP ölçeğinde 7 madde alırken, güvenilirliği de 0.78 olarak belirtmiştir. Mahpour, Farzin, Rasaizodi, Ardestani ve Yang (2022) değer inanç norm teorisi ile gezginlerin çevresel endişeleriyle ilgili yaptıkları araştırmalarında R-NEP ölçeğinden 4 madde alarak, ölçek güvenilirliğini 0.70 şeklinde tablolaştırmıştır. Joung, Carrasco, Richards, Shaikh ve Tan (2021) kentsel doğada öğrenme ile çevresel değerler arasındaki ilişkiyi değer inanç norm teorisi ile açıkladıkları çalışmalarında R-NEP ölçeğinden 6 madde kullanmıştır. Ölçek güvenilirliğini ise 0.69 olarak

ifade etmiştir. Çalışkan, Boğan ve Dedeoğlu (2019) turizm çalışanlarının çevresel tutumlarını incelemek için NEP ölçeğini 14 madde kabul ederek 9 maddesini kullanmıştır.

Aşağıdaki tabloda NEP ölçeğinin yapısından bahseden 7 çalışmaya yer verilmemiştir. Elde edilen 166 makalede kullanılan NEP ölçeğinde tercih edilen yanıtlama formu için likert tipi frekans ve yüzdeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.5: Çalışmalara ait likert tipi frekans ve yüzdeleri.

Likert Tipi	Frekans (f)	Yüzde (%)
5'li	154	92.77
6'lı	5	3.01
7'li	7	4.22
Toplam	166	100

Yukarıdaki tablo incelendiğinde NEP ölçeğini içeren çalışmaların yanıtlama formları incelendiğinde ölçek için en çok tercih edilen likert tipinin %92.77 oranıyla 5'li likert tipi olduğu görülmektedir. Dunlap (2000) NEP ölçeğini revize ederken 5'li likert tipini kullanmıştır. Tablo incelendiğinde 6'lı likert tipinin kullanılma oranının %3.01, 7'li likert tipinin kullanılma oranının ise %4.22 olduğu görülmektedir. 2021 yılında Almaya'da öğrencilerin çevresel tutumlarına yönelik yapılan bir araştırmada R-NEP ölçeğinin yanıtlanması için 6'lı likert tipi kullanılmıştır (Schmiedebach, Litzke, Laumen & Wegner, 2021). Hindistan'da dijital oyunların çevresel tutum üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışmada R-NEP ölçeğinin yanıtlanması için 7'li likert tipi tercih edilmiştir (Janakirama, Watson, Watson & Shepardson, 2021).

4.2.5 Çalışmaların NEP Ölçeğinin Boyutlarına Göre Dağılımı

NEP ölçeği çok boyutlu bir yapı göstermektedir. 173 araştırmadan 7 tanesi NEP ölçeğinin yapısı ile ilgili olduğu için 165 makale için ölçeğin boyut yapısına göre analiz yapılmıştır. Orijinal NEP ölçeği 3 boyutlu, Kısaltılmış NEP ölçeği tek boyutlu, Revize edilmiş NEP ölçeği 5 boyutlu, Çocuklar için NEP ölçeği ise 3 boyutlu olarak tasarlanmıştır. Dunlap (2008) NEP ölçeğinin tek boyutlu veya çok boyutlu olarak kullanılabilceğini, örnekleme göre boyutların farklılık gösterebileceğini belirtmektedir. Çalışmalar incelendiğinde ölçeğin tek boyutlu, 2 boyutlu, 3 boyutlu, 4 boyutlu ve 5 boyutlu olarak kullanıldığı görülmüştür.

Ölçeğin boyutlarına ait frekans ve yüzde istatistiklerine ait bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.6: Çalışmalardaki NEP ölçeğinin boyutlarına ait frekans ve yüzdeleri.

Boyutlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Tek Boyut	62	37.35
2 Boyut	53	31.93
3 Boyut	13	7.83
4 Boyut	9	5.42
5 Boyut	29	17.47
Toplam	166	100

Yukarıdaki tablo incelendiğinde elde edilen araştırmalar içerisinde NEP ölçeğinin en çok %37.35 oranıyla tek boyutlu olarak kullanıldığı görülmektedir. Bairel, Johnson ve Bogner'in 2021'de yayımlanan çalışmalarında çevresel tutumların ölçümü için NEP ölçeği tek boyutlu olarak tercih edilmiş olup ölçeğin çok boyutlu yapısına değinilmiştir. Portekiz'de kuş gözlemcilerinin ödeme isteklikleriyle ilgili yapılan bir çalışmada NEP ölçeği tek boyut olarak kullanılmıştır (Pintassilgo, Pinto, Costa, Matias & Guimaraes, 2021). Müze ziyareti gerçekleştiren tatilcilerin çevre dostu karar verme süreçlerini anlamak için değer inanç norm teorisini içeren 2018 yılında yayımlanan bir araştırmada NEP ölçeği tek boyut olarak ele alınmıştır (Han, Olya, Cho & Kim, 2018). NEP ölçeği elde edilen veriler içinde %31.93 oranında 2 boyutlu olarak kullanılmıştır. NEP ölçeğinin 2 boyutlu olarak kabul edildiği araştırmalarda boyutlar, “insan merkezli- doğa merkezli” veya “yeni çevresel paradigma – insan istisnalığı paradigması” olarak adlandırılmaktadır. Liu, Teng ve Han'ın 2020 yılında yayımladıkları araştırmalarında NEP ölçeği “yeni çevresel paradigma-insan istisnalığı paradigması” olmak üzere 2 boyutlu olarak kullanılmıştır. 2018'de sınıf öğretmenlerinin çevreye yönelik tutumlarının incelendiği bir araştırmada ise NEP ölçeği “insan merkezli- doğa merkezli” boyutlarına ayrılmıştır. Tablo incelendiğinde NEP ölçeğinin %7.83 oranında 3 boyutlu ve %17.47 oranında 5 boyutlu olarak tercih edildiği görülmektedir. En az ise %5.42 oranında 4 boyutlu şeklinde ölçeğin kullanıldığı görülmektedir. 2021 yılında Kore'de milli parkları ziyaret edenlerle yapılan bir araştırmada NEP ölçeği 4 boyutlu olarak ele alınmıştır (Jeong, Lee, Brown, Choi & Son, 2021). 2022 yılında Türkiye'de lise öğrencilerinin düşünme stilleri ve çevresel bakış açıları arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada orijinal NEP ölçeği 3 boyutlu olarak ele alınmıştır (Öz- Aydın, Öztürk, Aydar & Avcu, 2023).

4.2.6 Çalışmaların Ölçeğin Madde Sayısına Göre Dağılımı

Araştırmada elde edilen 173 çalışma içerisinde 7 çalışma NEP ölçeğinin yapısı ile ilgili olduğu için madde sayısına göre dağılımı 166 araştırma için yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda NEP ölçeğinin madde sayısına göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 4.7: Çalışmalardaki NEP ölçeğinin madde sayılarına ait frekans ve yüzdeleri.

Madde Sayısı	Frekans (f)	Yüzde (%)
6 madde	8	4.82
10 madde	9	5.42
12 Madde	14	8.43
15 Madde	87	52.41
Diğer Madde Sayıları	48	28.92
Toplam	166	100

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 6 madde olarak ele alınan NEP ölçeğinin oranının %4.82 olduğu görülmektedir. Kısaltılmış NEP ölçeği 6 maddeden oluşmaktadır. Çocuklar için kullanılan NEP ölçeği 10 maddeden oluşmaktadır ve 10 madde olarak kullanılan NEP ölçeğinin oranı % 5.42 olarak belirlenmiştir. Elde edilen araştırmalar içerisinde NEP ölçeğinin 12 madde olarak kullanıldığı çalışmaların oranı %8.43'tür ve orijinal NEP ölçeği 12 maddeden oluşmaktadır. 15 madde şeklinde tercih edilen NEP ölçeğinin oranı %52.41 olarak tespit edilmiştir. Revize edilmiş NEP ölçeği 15 maddeden oluşmuştur. 166 çalışma içerisindeki 48 çalışmada NEP ölçeği farklı madde sayılarında kullanılmıştır.

4.2.7 Çalışmaların Örneklem Çeşidi ve Büyüklüğüne Ait İstatistikler

Araştırma sürecinde elde edilen 173 çalışma içinde 7 çalışma NEP ölçeğinin yapısı ile ilgili olup örneklem çeşidi ve büyüklüğü ile ilgili bilgi içermediği için tabloda 7 çalışmaya yer verilmemiştir. 165 çalışmaya ait örneklem çeşidi ve örneklem büyüklüğü aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4.8: Çalışmalara ait örneklem çeşidi ve örneklem büyüklüğüne ait istatistikler.

Değişkenler	(f)	%	min	max	X
Örneklem Büyükülüğü(N)			39	73645	1685.07
Örneklem Çeşidi					
Öğrenci olan	79	47.59			
Öğrenci olmayan	87	52.41			
Toplam	166	100			

Yukarıdaki tablo incelendiğinde araştırmaya dahil edilen çalışmalardaki minimum örneklem sayısının 39, maksimum örneklem sayısının ise 73645 kişi olduğu görülmektedir. 73645 kişinin dahil edildiği çalışma 2022 yılında Lou, Wai Li ve Zhu tarafından yapılan meta analiz çalışmasıdır. 2019 yılında Almanya’da iklim değişikliği görüntülerinin çevre yanlısı eğilime etki ettiğini gösteren bir araştırmada 39 üniversite öğrencisi katılımcı olarak tercih edilmiştir (Carlson, Lehman & Thompson, 2019). Araştırmalar örneklem çeşidi öğrenci olan ve olmayan şeklinde bir ayırımla ele alınmıştır. Ölçeğin öğrenciler üzerinde mi yoksa öğrenci olmayan yetişkinler üzerinde mi kullanıldığını belirlemek için böyle bir ayırım yapılmıştır. 79 araştırmada %47.59 oranında öğrenci örnekleme tercih edilirken, %52.41 oranında öğrenci olmayan örnekleme tercih edilmiştir. Sadece öğrencilerin değil yetişkinlerin de çevresel tutumlarının ölçülmesinde NEP ölçeği kullanılmaktadır. Öğrenci olmayan örneklemler incelendiğinde tüketiciler, turizm çalışanları, sağlık çalışanları, zeytin üreticileri, yöneticiler, çiftçiler, rekresyonel etkinliklere katılan kişilerin kullanıldığı araştırmalar mevcuttur. Çalışkan, Boğan ve Dedeoğlu (2019), yaptıkları araştırmada turizm çalışanlarının çevresel bakış açılarını incelemiştir. Manavoğlu, Güneri ve Yokaş (2021), zeytin karasuyu problemine yönelik zeytin üreticileriyle yaptıkları araştırmalarında çevre bilincini ölçmek için NEP ölçeğini kullanmışlardır. Boiral, Raineri ve Talbot (2018), yöneticilerin çevresel inançlarını ölçmek için NEP ölçeğini tercih etmişlerdir. İsveç’te sağlık çalışanlarının ekolojik dünya görüşlerinin belirlenmesi için NEP ölçeği seçilmiştir (Wallahagen & Magnusson, 2022).

4.2.8 Çalışmaların Alanlarına Göre Dağılımı

Araştırmaların çalışma alanları incelendiğinde NEP ölçeğinin farklı alanlarda çevresel duyarlılık, çevreye yönelik bakış açısı, ekolojik dünya görüşü gibi kavramları ölçmek için kullanıldığı tespit edilmiştir. Araştırmalardaki çalışma alanları eğitim, çevre psikolojisi,

teknoloji, tarım, sürdürülebilirlik, rekreasyonel etkinlik, sağlık, çevre yönetimi, tarım ve turizm olarak belirlenmiştir. Çalışma alanlarına göre frekans ve yüzde istatistikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.9: Çalışmaların alanlara göre frekans ve yüzde istatistikleri.

Çalışma Alanı	Frekans (f)	Yüzde (%)
Eğitim	43	24.86
Çevre Psikolojisi	34	19.65
Sürdürülebilirlik	28	16.18
Tarım	5	2.89
Rekreasyonel Etkinlik	12	6.94
Sağlık	4	2.31
Çevre Yönetimi	5	2.89
Teknoloji	3	1.73
Ekonomi	12	6.94
Turizm	27	15.61
Toplam	173	100

En çok %24.86 oranıyla eğitim alanında çalışmalar gerçekleştirilmiştir. %19.65 oranıyla çevre psikolojisinde, %16.18 oranında ise sürdürülebilirlik alanlarında NEP ölçeği kullanılarak çevresel tutum incelenmiştir. Bu alanlarda kişilerin çevreye yönelik tutumlarının davranışa dönüşme süreci incelenmiştir. En az tercih edilen alan ise %1.73 oranıyla teknoloji alanı olmuştur. Teknoloji dünyasında NEP ölçeğinin kullanımı araştırmaya dahil edilen çalışmalar arasında en az oranda tercih edildiği görülmüştür. Polonya’da çevre psikoloji alanında NEP ölçeğinin uygulaması mevcuttur (Dyr & Prusik, 2020). Danimarka’da NEP ölçeği kullanılarak orman ekosisteminin korunmasına yönelik ödeme istekliliğinin araştırıldığı çalışma ekonomi alanına örnektir (Taye, Vedel & Jacobsen, 2018). Monako’da elektrik tasarrufunun sağlanması amacıyla planlanan araştırmada çevresel kaygının ölçülmesi için NEP ölçeği tercih edilmiş olup bu araştırma sürdürülebilirlik alanı içinde bulunmaktadır (Lazarcic & Toumi, 2022). Shanahan, Raile, Naughton, Wallner ve Houghton’un (2020) NEP ölçeğini kullandıkları ve kamu yöneticileriyle yaptıkları araştırma çevre yönetimi alanına örnektir. Bektaş ve Şirin’in (2018) dağcılarının çevreye yönelik tutumlarının incelendikleri çalışmaları rekreasyonel etkinlik alanında gösterilmektedir. Video oyunlarının insanların çevresel algılarının nasıl etkilediğinin araştırıldığı çalışma teknoloji alanı içerisinde yer almaktadır (Vuong, Ho, Nguyen, Pham, Vuong, Khuc, Ho & La, 2021). Erdal, Toyran, Kaçar, Kodaloğlu ve Turfan’ın (2020) sağlık çalışanları ve hasta yakınlarının çevreye karşı duyarlılıklarını inceledikleri çalışma sağlık alanı örneğidir.

4.2.9 Çalışmalardaki Cinsiyet Değişkeni Durumu

2018-2022 yılları arasında NEP ölçeği kullanılarak yapılan çalışmalarda çeşitli demografik değişkenler kullanılmıştır. Cinsiyet, gelir, eğitim durumu, yaş yerleşim yeri gibi değişkenler araştırmalarda bağımsız değişken olarak tercih edilmiştir. 162 araştırmada cinsiyet değişkeni bağımsız değişken olarak tercih edilmiştir ancak 59 araştırma içerisinde cinsiyet değişkeni araştırma konusu olmuştur. Aşağıdaki tabloda cinsiyet değişkeni ile ilgili frekans ve yüzde istatistikleri belirtilmiştir.

Tablo 4.10: Çalışmaların cinsiyet değişkenine göre frekans ve yüzde istatistikleri

Cinsiyet-NEP ilişkisi	Frekans (f)	Yüzde (%)
Anlamli ilişkisi bulunan	43	72.88
Anlamli ilişkisi bulunmayan	16	21.12
Toplam	59	100

NEP ölçeği ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı çalışmalarda araştırma sorusu olarak belirlenmiştir. Elde edilen araştırmalardan 1 tanesinde sadece erkeklerle çalışma yapılmıştır. 2022 yılında yayımlanan bu araştırmada Covid-19 pandemisinin mental sağlık, çevresel duyarlılık gibi kavramları nasıl etkilediği araştırılmak istenmiş olup kadınların menstrual döngüleri sırasındaki hormonal değişikliklerinden kaynaklı değişimlerin çalışmayı etkilememesi için sadece erkekleri içeren örneklem tercih edildiği belirtilmiştir (Schiller, Tönsing, Kleinet, Böhm & Heinrich, 2022). 162 araştırma içerisinde cinsiyet değişkeni bağımsız değişken olarak belirlense de her araştırmada cinsiyet ile ilgili ilişkiye bakılmamıştır. Yukarıdaki tablo incelendiğinde 59 çalışma içerisinde %72.88 oranında cinsiyet ve çevreye yönelik bakış açısı arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. %21.12 oranında ise tercih edilen örneklem içerisinde istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı belirtilmiştir. Matsiori (2020) NEP ölçeğinin Yunanistan’da uygulanması ile ilgili yaptığı araştırmada cinsiyet değişkeni açısından NEP ortalama puanlarının anlamlı farklılaştığını ve kadınların NEP puan ortalamalarının daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Allen ve Spialek (2018) sürdürülebilirlik çalışma konusu içerisinde yaptıkları araştırmada NEP ortalama puanlarının cinsiyet değişkeni açısından anlamlı farklılaştığını ve kadınların erkeklere göre çevresel yönelimlerinin daha olumlu olduğunu ifade etmişlerdir. Kadınların erkeklere göre daha çevreci olduklarıyla ilgili çeşitli çalışmalar mevcuttur ancak anlamlı ilişkinin bulunmadığı ya da erkeklerin NEP puan yüksekliği nedeniyle daha çevreci olduğunu belirten çalışmalar da mevcuttur. Xiao, Dunlap ve Hong (2019)’un yaptıkları bir araştırmada Çin’de

erkeklerin kadınlara oranla daha çevreci oldukları ifade edilmiştir. Türkiye’de 2019 yılında yapılan bir araştırmada erkek katılımcıların NEP ortalama puanları kadın katılımcılara göre daha yüksek bulunmuştur.

4.2.10 Çalışmalardaki Diğer Demografik Değişkenlerin Durumu

2018-2022 yılları arasında NEP ölçeği kullanılarak yapılan araştırmalar incelendiğinde NEP ölçeğinin farklı çeşitleri olduğu, ölçeğin çok boyutlu olduğu, farklı alanlarda ölçeğin kullanıldığı tespit edilmiştir. NEP ölçeği ile ilgili çalışmalarda yerleşim yeri, ideoloji ve medeni durum değişkenlerinin kullanıldığı çalışmalar da mevcuttur. Ancak bu değişkenlerin kullanıldığı çalışma sayısı 2018-2022 yılları arasında azdır. Elde edilen veriler içerisinde 9 araştırmada yerleşim yeri değişkeni ile ilgili, 12 araştırmada medeni durum ile ilgili, 5 araştırmada ideoloji ile ilgili anlamlı farklılık bulunduğu belirtilmiştir.

4.2.11 Çalışmalardaki NEP Ortalama Puanı ve Ölçek Güvenirliğinin Dağılımı

Elde edilen 173 araştırmanın 7 tanesi NEP ölçeğinin yapısı ile ilgili olduğu için nitel çalışma olarak ele alınmıştır. Diğer 166 araştırma nicel araştırma olup farklı örneklerle kişilerin çevreye yönelik bakış açıları ekolojik dünya görüşleri, çevre bilinçleri, çevre duyarlılıkları NEP ölçeği ile ölçülmüş olup 166 çalışmada katılımcıların çevreye yönelik olumlu bakış açısına sahip oldukları belirtilmiştir. Elde edilen çalışmalar içerisinde 21 çalışmada ölçek güvenirliliği 0.70 değerinden düşük olarak verilmiştir. Senegal’de yapılan bir araştırmada ölçeğin güvenirliliği 0.23 olarak belirtilmiştir (Grunova, Sane, Cincere, Kroujek & Hejmanova, 2019).

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

NEP ölçeği çevresel tutumu belirlemek için en çok kullanılan ölçeklerden biridir. Ölçekle ilgili çok sayıda çalışma mevcuttur. Daha önce yapılan meta analiz çalışmaları ve ölçeğin revize edilmesi nedenlerinden dolayı belirli sayıda çalışma bu araştırmaya dahil edilmiştir. Bu araştırmada 173 çalışma, 162897 katılımcıyı içeren NEP ölçeklerinin kullanıldığı son 5 yıllık çalışmaların bir incelemesini yapmak için sistematik derleme yaklaşımı kullanılmaya çalışılmıştır. Yapılan sistematik derleme sonucunda ölçeğin 2018-2022 yılları arasındaki kullanımıyla ilgili yıl, yayın türü, ülke, ölçek çeşidi, ölçek boyutu, likert tipi, çalışma alanı, değişkenlere göre durumu kategorileri oluşturularak tablolandırılmıştır. Sistematik derleme sonucunda 3 farklı sonuca ulaşılmıştır. Bu sonuçlar şu şekilde sıralanabilir.

1. Ölçeğin yapısı ile ilgili sonuçlar
2. Tutum-Davranış Bağlantısı ve Eğitim
3. Kültür, Bağımsız Değişkenler ve NEP ilişkisi

5.1 Ölçeğin Yapısı ile İlgili Sonuçlar

Ölçeğin çeşidi, ölçekte tercih edilen likert tipi, ölçeğin madde sayısı ve ölçeğin boyutu ölçeğin yapısı ile ilgili elde edilen bilgiler bazı sonuçlara ulaşmamızı sağlamıştır. Orijinal NEP ölçeği; “büyümenin ekolojik sınırlılığının varlığı”, “doğanın dengesinin korunması”, “insan merkezci görüşün reddi” olmak üzere 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Revize edilmiş NEP ölçeği ise; “büyümenin sınırlarının gerekliliği”, “insan merkezliliği karşıtlığı”, “doğanın dengesinin kırılabilirliği”, “muafiyetin reddi” ve “eko-kriz” olmak üzere 5 boyuttan oluşmaktadır. Elde edilen 173 makale boyutlarına göre incelendiğinde tek boyutlu, 2 boyutlu, 3 boyutlu, 4 boyutlu ya da 5 boyutlu olarak ele alındığı görülmektedir. Ölçeğin boyutluluğu konusunda çeşitli eleştiriler bulunmaktadır. Topluluklar arasında farklılık gösteren bir ölçeğin farklı boyutlar göstermesi şaşırtıcı değildir. Dunlap (2000) ölçeğin tek boyutlu olarak da ele alınabileceğini belirtmiştir. Ölçeğin çok boyutlu ele alınması gerektiğini belirten çalışmalar da mevcut (Taye, Vedel & Jacobsen, 2018). NEP ölçeği tek boyut olarak mı ele alınmalı yoksa çok boyutlu mu olarak ele alınmalı ya da iki şekilde de çalışmalarda kullanılmalı mı sorusunun açık bir soru olduğu ifade edilmiştir (Noblet, Anderson & Teist, 2013). Ölçekteki maddelerin tek tek değerlendirilmesi ölçeğin tek boyutlu mu yoksa çok boyutlu mu ele alınması gerektiğini gösterecektir. Her bir ölçek maddesine verilen yanıtlar bağımsız değişkenler olarak da düşünülebilir (Ambrugey & Thoman, 2011;

Anderson, Teisl, Criner, Tisher, Smith, Hunter & Norton, 2007). Ölçeğin tek ya da çok boyutlu olmasındansa belki de ölçek maddelerine verilen yanıtların tek tek incelenmesi gerçek çevresel tutumu araştırmacılara verebilir. Çevre merkezli yaklaşım boyutu ortalamasının genel ortalamadan yüksek olduğu bir araştırmada, “ekolojik kriz abartılmaktadır.” maddesinin ortalamasının yüksek olması çelişkili bir durum oluşturmaktadır (Hithit, 2022; Karaçar, 2019). “İnsanlar gibi bitkiler ve hayvanların da bu dünyada var olma hakları mevcuttur.” maddesi ekosentrik ya da antroposentrik bakış açısını en iyi yapan madde olduğu söylenebilir (Wallhagen & Magnusson, 2017). Ölçeğin boyutluluğu ile ilgili süren tartışmalardan uzaklaşarak maddelere verilen yanıtların tek tek incelenmesi daha doğru olacaktır. Çünkü ekolojik inançların daha derin ideolojik kökenleri bulunmaktadır ve bireylerin doğa ve çevresel konuları içselleştirmesi için kişisel, sosyal, ekonomik koşulları incelenmelidir (Matsiori, 2020).

Araştırmalar incelendiğinde ölçeğin revize edildikten sonraki güncellemesi ile ilgili çelişkilerin olduğu görülmektedir. Örneğin “Yeni Çevresel Paradigma” ölçeğinin ismi 2000 yılında Dunlap ve arkadaşları tarafından revize edildiğinde “Yeni Ekolojik Paradigma” ölçeği olarak güncellenmesine rağmen literatür taramasında bu isim değişikliğine dikkat edilmediği görülmektedir. Bektaş ve Şirin (2018) ile Hithit (2020) revize edilmiş NEP ölçeğini kullanmalarına rağmen ölçeğin ismini “Yeni Çevresel Paradigma” şeklinde kullanmışlardır. Bir diğer çelişki ise ölçeğin madde sayısı ile ilgilidir. Orijinal NEP ölçeği 12, kısaltılmış NEP ölçeği 6, revize edilmiş NEP ölçeği 15, çocuklar için düzenlenen NEP ölçeği 10 maddeden oluşmaktadır. Ancak literatürde 21 maddelik NEP ölçeğine bile rastlamak mümkündür. Putrawan ve Ningtyas (2019) çevresel liderlikte kişiliğin rolünü değer inanç norm teorisiyle inceledikleri araştırmada 21 maddelik NEP ölçeğini kullanmışlardır. Türkiye’de yapılan çalışmalarda ölçeğin Türkçe uyarlamasıyla ilgili de çelişkiler mevcuttur. Orijinal NEP ölçeğinin Türkçe uyarlaması Furman (1998) tarafından yapılırken, revize edilmiş NEP ölçeğinin Türkçe uyarlaması Erdoğan (2008) tarafından yapılmıştır.

5.2 Tutum – Davranış Bağlantısı

Araştırmada elde edilen çalışmalarda katılımcıların çevreye yönelik olumlu bakış açısına sahip oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır. Sosyo-ekonomik demografik değişkenlere göre NEP puan ortalamaları değişkenlik gösterse de 3.00 ortalama puan üzerinde puan alanların çevreye yönelik olumlu tutum sergiledikleri ifade edilmektedir. Ancak tutumun davranışa

olan etkisi değerlendirildiğinde, bu çıkarımın kesin doğru olmadığı görülmektedir. İnsanoğlunun olumlu tutuma sahip olmasına rağmen gösterdiği tutumuna yönelik tutarsız davranışlar gelecek araştırmaların konusu olmalıdır. Kişilerin olumlu tutumlara sahip olması davranışta bunu yansıtacağı kesin bir göstergesi değildir. Bu yüzden tutum etkisini davranışa dönüştürme konusunda çalışmaların yapılması doğa için daha doğru bir adım olacaktır. Çünkü bireylerin tutumları ölçeğe verdiği cevaplardan elde edilebilirken, davranışın bir anket sonucundan elde edilmesi çok doğru bir yönelim değildir (Turan & Kılıçlar, 2019). Araştırmalarda NEP puanlarının yüksek çıkmasının bir sebebi de kişilerin ölçek maddelerini okuduğunda çevreye yönelik olumlu ifadeler kullanma bilinçliliği olabilir. Yani ölçek ifadeleri ölçeği yanıtlayan kişileri daha olumlu yanıt verme konusunda yönlendirici olabilir (Pienaar, Lew & Wallmano,2013). Bu yüzden tutum davranış ilişkisi üzerinden davranışın aktif olarak gerçekleştirilmesini sağlayan araştırmalar yapılmalıdır.

Literatür taraması sonucunda NEP ölçeğinin kullanıldığı çalışmalarda çevresel tutum ya orta ya da yüksek çıkmıştır. Yapılan akademik çalışmalara göre katılımcılar genellikle çevrecidir. Ancak bu sonuçlar gerçek sonuçlarla uyuşmamaktadır. İnsanoğlunun doğaya verdiği zarar bütün çevresel farkındalığa rağmen hızla devam etmektedir. Burada tutum ve davranış arasındaki ilişkinin güçlenmesi gerekliliği karşımıza çıkmaktadır. Bunun için de en iyi yol eğitimidir. Çevre politikası, çevre eğitimi ve çevresel inanç üçlüsünün sağlam temellere dayandırılması doğanın kurtuluşuna sebep verecektir. NEP ölçeğinin çevre eğitimi alanında kullanım oranı araştırma sonucunda da yüksek çıkmıştır ancak çevre eğitiminin gerçek yaşama yansması için deneyimler yoluyla verilmesi gerekmektedir. NEP ölçeği ile yapılan araştırma sonuçlarında kültürler arası farklılıklar olsa da insan doğa etkileşimi NEP puanlarını olumlu etkilemektedir. Özellikle erken yaştaki doğa etkileşimi gerekliliktir. Çevre eğitimi ile ilgili çalışmalarda çevre eğitimi adı altında yapılan her etkinlik sonucunda NEP puanlarının yükseldiği görülmektedir. Çevre eğitiminin somut yaşantılar kazandıracak hedeflerle yeniden güncellenmesi gerekmektedir.

5.3 Kültür, Bağımsız Değişkenler ve NEP İlişkisi

Ölçeğin ülkelere göre dağılımı, değişkenlere göre ölçek puanları arasındaki ilişkiler ve ölçek güvenilirliği dağılımı ile elde edilen bilgilerle bazı yorumlar yapılabilir. Araştırmaya 38 farklı ülkeden örnekler dahil edilmiştir. WEIRD olan ülkelerde yapılan araştırmaların tüm toplumlara genellenmesinin doğruluğu tartışılabilir. Bir ülkede yapılan bir çalışmanın diğer toplumlara da genellenmesi yerine uluslararası çalışmalar yapılması daha yararlı olacaktır. NEP ölçeği ile ilgili uluslararası yapılan çalışmalar mevcuttur. Riley, Toth ve Kohlbazher

(2014); İngiltere, Almanya, Japonya ve Maceristan’da yaşayan tüketicilerin ekolojik dünya görüşlerini araştıran bir çalışma yürütmüşlerdir. Denis ve Pereira (2014); Portekiz ve Romanya ülkelerinde yaşayanların çevresel tutumlarını ölçtükleri uluslararası bir çalışma yapmışlardır. De Pauw ve Petegrem (2012); Zimbabve, Belçika ve Vietnam’daki çocukların ekolojik dünya görüşleri arasındaki kültürel farklılıklarıyla ilgili bir araştırma yapmıştır. Dyr ve Prusik’in (2020) araştırmasına göre NEP ölçeğinin çevresel tutumların evrensel bir ölçüsü olmadığı ifade edilmiştir. Srbinoovski ve Stanisic (2020); Sırbistan ve Maceristan’daki öğrencilerin NEP puanlarını karşılaştıran bir çalışma yapmıştır. Maceristan’daki öğrencilerin NEP puan ortalamaları Sırbistan’daki öğrencilerden daha yüksek olduğu belirtilen araştırmada NEP ölçeği 4 boyut olarak ele alınmıştır. Ayrıca Öğrencilerin NEP yönelimine, ölçek maddelerine verdikleri yanıtların tutarlı olmamasından dolayı yeteri kadar sahip olmadıklarını belirtmektedir. Yine aynı çalışmada Sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerde “yeni çevresel paradigma” ve “dominan sosyal paradigma” arasındaki ayrımın net olduğunu ancak az sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler için bu ayrımın çok net olmadığını, ölçeğin batılı olmayan ve gelişmekte olan ülkelerde çevresel tutumu ölçmede yeterli olmayacağını ifade etmektedir. Kim, Avenzera ve Lee (2021) yine aynı şekilde Güney Kore, Tayvan ve Endonezya’da yaşayanların çevresel tutumlarını karşılaştırarak incelemişlerdir. Araştırma sonucunda Tayvan’da yaşayanların NEP ortalama puanları Güney Kore ve Endonezya’da yaşayanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Araştırmacılar bu farkı Tayvan’ın hızlı ekonomik gelişmesine bağlamıştır. Araştırmada 5 boyutlu olarak ele alınan NEP ölçeğinin boyutları incelendiğinde, “büyümenin sınırları” alt boyutu puanı Güney Kore’de yaşayanlarda daha yüksek iken, “ekolojik kriz” alt boyutu Tayvan ve Endonezya’da yaşayanlarda daha yüksek olarak bulunmuştur.

NEP ölçeği ile cinsiyet, yerleşim yeri, yaş, eğitim, siyasi görüş gibi demografik özelliklerle ilişkisi olduğu çoğu araştırmada belirtilmiştir. 2022 yılında Amerika’da yapılan politik ideoloji ve iklim değişikliği araştırmasında liberal görüşe sahip olan Amerikalıların muhafazakar görüşe sahip Amerikalılara göre çevreye yönelik daha olumlu bakış açısına sahip olduklarını ifade etmiştir (Chan & Faria, 2022). Kültürün çevreyle olan ilişkisinin incelendiği Amerika’da yapılan bir araştırmada Demokratlar ve Liberallerin, Cumhuriyetçi ve Muhafazakarlara göre daha çevreci olduğu sonucuna varılmıştır (Liu,2020). Amerika’da yapılan bu araştırma sonucu diğer ülkeler için de aynı olacağı kesin değildir. Batı kültüründe ortaya çıkan NEP ölçeğinin batılı olmayan ülkelerde uygulanması ekolojik dünya görüşünü gerçekten yansıtmayı yansıtmadığı sorusunu karşımıza çıkarmaktadır. Örneğin Sezer,

Öğretmenoğlu ve Akova'nın rekreasyonel faaliyetlere katılanların çevresel tutumlarını incelediği araştırmasında ölçeğin güvenilirliği 0.71 şeklinde bulunmuştur. Senegal'de yapılan bir araştırmada NEP ölçeğinin güvenilir olmadığını belirtirken, Türkiye'de (Erdoğan, 2009) ve Bulgaristan'da (Bostram,2006) yapılan araştırmaları güvenilir olmadıklarına yönelik örnek olarak göstermiştir. Batılı olmayan ülkeler için güvenilir olabilecek çevresel tutum ölçeği olmadığını ve NEP ölçeğinin de kültürel sebeplerden dolayı güvenilir çıkmadığını belirtmiştir. (Grunava, Sane, Cincera, Kroufek & Hejcmanova, 2019). Ölçeğin batılı olmayan ülkelerde tam olarak anlaşılmasının nedeni ölçeğin dili olabilir. Çeviri sırasında kültüre uygun olmayan ifadelerden dolayı tam olarak anlaşılmıyor olabilir. Kazakistan'da çevreci davranışlar üzerinde kişisel ve politik değerlerin etkisinin incelendiği bir araştırmada NEP ölçeğinin Kazakça ve Rusça dillerinde kullanımı gerçekleşmiş ve araştırma sonucunda kazakça olan ölçeğin güvenilirliğinin 0.42 olduğu belirtilmiştir. Ayrıca NEP ölçeğinde bulunan "Dünya bir uzay gemisi gibi sınırlı alan ve kaynaklara sahiptir." Maddesinin Türk öğrencileri tarafından anlaşılmadığı ile ilgili çalışmalar mevcuttur (Taşkın, 2009).

NEP ölçeği ile ilişkisine en çok bakılan diğer kavram cinsiyettir. Genel olarak araştırmalarda kadınların erkeklere oranla daha çevreci olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Çünkü kadınlar kendi dışındaki kişilerle daha fazla ve daha güçlü kişisel bağ kurma eğiliminde, başkalarının refahıyla daha çok ilgili, şefkatli ve doğurgan olma özellikleri nedeniyle doğayı daha çok koruma eğilimindedir (Zhang ve ark, 2014). Bir başka araştırmada da erkeklerin daha çok doğaya hakim olma eğilimleri yerine kadınların doğayla bir bütün halinde, bakım veren, şefkatli olmasından dolayı daha çevreci olduğu dile getirilmiştir. Çevre etiği yaklaşımlarından olan eko-feminizm vurgusu yapılan çalışmada kadın ve doğanın erkek egemenliği altında olduğunu ifade etmiştir. (Day, 2018). Genel olarak çalışmalarda kadınların daha çevreci çıkmasının istisnai durumları da mevcuttur. Örneğin Çin'de yapılan bir araştırmada erkeklerin daha çevreci olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Çalışmada yüksek gelirli kişilerin daha çevreci olması ve erkeklerin da kadınlara göre daha çok para kazanmasından kaynaklı olarak böyle bir araştırma sonucunun ortaya çıktığı şeklinde yorumlanmıştır (Xiao, Dunlap & Hong, 2019). Farklı popülasyonlara uygulanan NEP ölçeğinin farklı sonuçlar verdiği yukarıdaki örneklerle ifade edilmiştir. Kısacası NEP ölçeği sonuçları farklı topluluklar arasında değişim göstermektedir (Amburgey & Thoman, 2012).

Yaşanılan yerleşim yeri türü ile NEP puanları arasında da anlamlı ilişkilerin bulunduğu araştırmalar mevcuttur. Kırsal alanda yaşayan kişilerin doğayla iç içe olmalarından dolayı

NEP puanlarının daha yüksek çıktığı çalışmalar olduğu kadar kentsel alanlarda yaşayan kişilerinin daha olumlu çevresel tutumlara sahip olduğu araştırmalar da mevcuttur. Burada şöyle ince bir ayırım bulunmaktadır. Toprakla doğayla ilgilenen bireyler kırsal alanda yaşadıklarında çevreye yönelik tutumları daha olumlu olacaktır (Ntanos, Kyriakopoulos, Skordoulis, Chalikias & Arabatsiz, 2018)). Kentte yaşayan kişiler için ise iki ihtimalden bahsedebiliriz. Birincisi kette yaşayıp da çevresel felaketlerle karşılaşan kişilerin daha çevresel tutumlara sahip olduğu görölmüştür (Chen, Peterson, Hull, Lu, Hong & Liu, 2013). İkinci ihtimal ise kentte yaşayan insanların eğitim oranlarının kırsalda yaşayan kişilerden daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Eğitimli olan kişilerin çevreye yönelik daha olumlu bakış açısına sahip olduğu belirtilmektedir (Pienaar, Lew & Wallmo, 2013). Çevre bilgisi fazla olan bireylerin çevreye yönelik daha olumlu tutuma sahip olduğu ifade edilmektedir (Hsu & Lin, 2015). Ancak çevre bilgisi her zaman çevreye yönelik doğru davranışları yerine getirmek için yeterli değildir. Genç ve eğitimli kişiler, çevre bilgilerinin yeterli olmasına rağmen çevre sorunlarına karşı fazla duyarlı olmayabilmektedirler (Leiserowitz, 2005). NEP ve diğer demografik özelliklerle ilgili yapılan ilişki genellemelerinin istisnalarının bulunması NEP ölçeğinin topluluklar arasındaki farklılıklar gösterdiği için ekolojik dünya görüşünü gerçekte yansıtmadığı şeklinde düşünölse de buradaki temel problem tutum ve davranış ilişkisinin güçlü olmamasıdır.

5.4 Öneriler

2018-2022 yılları arasındaki çalışmaların incelenmesi ile yapılan sistematik derleme sonucunda aşağıdaki öneriler NEP ölçeğini içeren çalışmalar için kullanılabilceği düşünölmektedir.

1. Çevreye yönelik bakış açısı, tutum veya duyarlılık ile ilgili araştırmalar sırasında NEP ölçeği kullanılacaksa 2000 yılında revize edilen NEP ölçeği tercih edilmelidir.
2. Ölçeğin çok boyutlu ya da tek boyutlu olarak ele alınmasındansa madde madde olarak ele alınarak katılımcıların maddelere verdikleri yanıtlar ile genel puanları arasında karşılaştırma yapılmalıdır. Örneğin NEP puanı yüksek olan bir katılımcının çevreye yönelik olumlu bir bakış açısı vardır diye yorumlamak için “ekolojik kriz abartılmaktadır” maddesine verdiği yanıtta da bakılmalıdır.
3. Çocukların çevreye yönelik bakış açılarının incelendiği çalışmaların sayısı artırılmalıdır.
4. Tutum ve davranış arasındaki bağlantının değerlendirilerek, tutumun davranışa dönüşmesi için somut yaşantılar içeren çalışmaların yaygınlaşması gerekmektedir. Yetişkinler üzerinde çalışmak yerine daha küçük yaş grupları ile tutum davranış bağlantısının kazandırılması gelecekteki doğa için yararlı olabilir.

6. KAYNAKLAR

- Agissova, F. & Sautkina, E. (2020) The Role of Personal and Political Values in Predicting Environmental Attitudes and Pro-environmental Behavior in Kazakhstan, *Front. Psychol*, 11:584292. Doi: 10.3389/fpsyg.2020.584292
- Aiken, L. R. (1987). Formulas for equating ratings on different scales. *Educational and Psychological Measurement*, 47, 51–54
- Akalın, M. (2019). *Çevre etiği çevreye felsefi yönelimler*. Ankara: İKSAD Yayınları
- Akarsu, B. (1998). *Dil-kültür bağlantısı* . İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Akkoyunlu, E. K. (1998). Çevre etiği. , . *Amme İdaresi Dergisi*(1), 31.
- Akova, O., Öğretmenoğlu, M. & Sezer, B. (2021). Yeni ekolojik paradigmanın rekreasyon faaliyetlerine katılım ve demografik değişkenlerle ilişkisi: İstanbul örneği. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1): 73-94. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1682658>
- Allen, M. W. & Spialek, M. L. (2018). Young millennials, environmental orientation, food company sustainability, and green word-of-mouth recommendations *Journal of Food Products Marketing*, 24(7), 803-829. DOI: 10.1080/10454446.2017.1415827
- Amburgey, J., & D. B. Thoman. (2012) . Dimensionality of the new ecological paradigm: Issues of factor structure and measurement. *Environment and Behavior* 44(2), 235-56. <https://doi.org/10.1177/0013916511402064>
- Amerbauer, M. (1998). Erste Schritte in der Philosophie. *Einheit*(6), Angwandte Ethik.
- Anderson, M. W., Teisl, M. F., Criner, G., Tisher, S., Smith, S., Hunter, M., Norton, S. A. (2007). Attitudinal changes of undergraduate students in general education courses. *Journal of General Education*, 56, (2), 149–68. <https://eric.ed.gov/?id=EJ797257>
- Aritoteles. (2011). *Nikomakhos 'a Etik*. (S. Babür, Çev.) Ankara: Bilge Su.
- Artvinli, A., Aydın, R., & Terzi, İ. (2019). Environmental attitude levels of primary teachers candidates. *Osmangazi Journal of Educational Research*, 6(2), 62-78. Erişim adresi: <http://ojer.ogu.edu.tr/vol6no1/Number1Spring/OJER-V6-N2-1.pdf>
- Atasoy, E. E. (2008). İlköğretim öğrencilerinin çevresel tutum ve çevre bilgisi üzerine bir alan araştırması. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(10), 105-122.
- Aytekin, A., Sönmez Çakır, F., Yücel, Y. B., & Kulaöz, İ. (2018). Geleceğe yön veren kodlama bilimi ve kodlama öğrenmede kullanılabilecek bazı yöntemler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(5), 24-41.

- Azqueta, D. (2006). Ethics, economics and environmental management. *Ecological Economics*(56), 531.
- Baierl, T.M., Johnson, B. & Bogner, F.X. (2021). Assessing Environmental Attitudes and Cognitive Achievement within 9 Years of Informal Earth Education, *Sustainability*, 13, 3622. <https://doi.org/10.3390/su13073622>
- Baltacı, F. (2020). Turizmin sürdürülebilir gelişiminde yerel halkındavranışsal rolü, çevresel tutumu ve verdiği destek arasındaki ilişki: Alanya örneği. *Journal of Economy Culture and Society*, 63, 213-236. Doi: <https://doi.org/10.26650/JECS2020-0067>
- Balžekien, A. & Budžyt, A. (2021). The Role of Environmental Attitudes in Explaining Public Perceptions of Climate Change and Renewable Energy Technologies in Lithuania, *Sustainability*, 13, 4376.<https://doi.org/10.3390/su13084376>
- Barker, M. E., Wong, F., Jones, C. R. & Russell, J. M. (2019). Food Purchasing Decisions and Environmental Ideology: An Exploratory Survey of UK Shoppers, *Sustainability*, (11), 6279. doi:10.3390/su11226279
- Behavior, *International Journal of Hospitality Management*, (87), 102375. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2019.102375>
- Bektaş, F., & Şirin, E. F. (2018). Yeni çevresel paradigma ölçeği ile dağcıların çevreye yönelik tutumlarının değerlendirilmesi. *Türk Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 20-26. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsbd/issue/36533/411826>
- Berman, N. G & Parker, R. A. (2002). “Meta-Analysis: Neither Quick Nor Easy”. *BMC Medical Research Methodology*, 2(10): 1471-2288
- Bernstein, J. & Szuster, B. (2018). Beyond Unidimensionality: Segmenting Contemporary Pro-Environmental Worldviews Through Surveys and Repertory Grid Analysis, *Environmental Communication*,. <http://dx.doi.org/10.1080/17524032.2018.1504809>
- Bernstein, j. & Szuster, B.W. (2018): The new environmental paradigm scale: Reassessing the operationalization of contemporary environmentalism, *The Journal of Environmental Education*, vol. 50, no. 2, 73–83. DOI: 10.1080/00958964.2018.1512946
- Bernstein, J. (2020). (Dis)agreement over what? The challenge of quantifying environmental worldviews, *Journal of Environmental Studies and Sciences* (10), 169–177. <https://doi.org/10.1007/s13412-020-00593-x>
- Berze, I.Z., Varga, A., Mónus, F., Néder, K., Dúll, A. (2022). Measuring Environmental Worldviews: Investigating the Dimensionality of the New Environmental Paradigm

- Scale for Children in a Large Central European Sample, *Sustainability*, 14, 4595.
<https://doi.org/10.3390/su14084595>
- Betül SAYIN, B., BAYAV, A., BEŞEN, T., KARAMÜRSEL, D., ÇELİK YURT, M. A., Emre, M., Kuzgun, M., Yılmaz, Ş. G., & Arslan, S. (2020). Üreticilerin Biyolojik ve Biyoteknik Mücadele Uygulamalarına Bakışı ve Çevre Duyarlılıklarının Belirlenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, 23(2): 453-466. doi: <https://doi.org/10.18016/ksutarimdoga.vi.599085>
- Birpınar, M. (2022). “Küresel Sorun İklim Değişikliği Gelişimi, Uluslararası Müzakereler ve Türkiye. *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi*(1), 20-36.
- Boiral, O., Raineri, N., & Talbot, D. (2016). Managers’ citizenship behaviors for the environment: a developmental perspective. *Journal of Business Ethics*, 1-15.
- Bookchin, M. (1996). *Ekolojik Bir Topluma Doğru*. (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Borenstein, M., Hedges, L.V., Higgins, J.P.T. & Rothstein, H.R. (2013). *Meta-analize giriş* (Çev.: S., Dinçer) 1. Baskı, Anı Yayınları, Ankara
- Bostrom, A., Barke, R., Turaga, R. M. R & O’Connor, E.R. (2006). Environmental Concerns and the New Environmental Paradigm in Bulgaria, *The Journal of Environmental Education* 37 (3), 25–40.
- Bozkurt, F. G., Ergeneli, A., Bakırtaş H., & Ece, S. (2019). Doğa merkezli bakış açısı ile çevreci sosyal sorumluluk projeleri olan işletmelere yönelim arasında çevreci davranışın aracı etkisi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(4), 11-20. Erişim adresi: <http://aksarayiibd.aksaray.edu.tr/tr/pub/issue/51623/646979>
- Bradley J. C, Walliczek, T. M., & Zajicek, J. M. (1999). Relationship between environmental knowledge and environmental attitude of light school students. *The Journal Of Environmental Education*, 30 (3), 17-21.
<https://doi.org/10.1080/00958969909601873>
- Brookshire, B. Psychology is WEIRD. Slate. <https://slate.com/technology/2013/05/weird-psychology-social-science-researchers-rely-too-much-on-western-college-students.html>
- Cangızbay, K. (1989). “Habeas Corpus’tan Habeas Oikos’a veya Ekolojizmin Zorunlu Güzergahı”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 3, Haziran, 39-41.
- Card, N. A. (2012). *Applied meta-analysis for social science research*. Guilford, New York.

- Carlson, J. M., Lehman, B. R. & Thompson, J. L. (2019). Climate change images produce an attentional bias associated with pro-environmental disposition, *Cognitive Processing*, (20), 385–390. <https://doi.org/10.1007/s10339-019-00902-5>
- Cevizci, A. (2008). *Etiğe giriş*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Chan, E. Y. & Faria, A.A. (2022). Political ideology and climate change-mitigating behaviors: Insights from fixed world beliefs. *Environmental Change*, 72 ,102440. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2021.102440>
- Chen, X., Peterson, N. M., Hull, V., Lu, C., Hong, D. & Liu, J. (2013). How Perceived Exposure to Environmental Harm Influences Environmental Behavior in Urban China. *AMBIO*, 42, 52–60. DOI 10.1007/s13280-012-0335-9
- Choi, D. & Johnson, K. K. P. (2019). Influences of environmental and hedonic motivations on intention to purchase green products: An extension of the theory of planned behavior, *Sustainable Production and Consumption*, (18), 145–155. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2019.02.001>
- Cicek, D. & Korkmaz, E. (2021). Doğa temelli turizme katılan bireylerin çevre yaklaşımlarının incelenmesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(4): 2666-2682. Doi: <https://doi.org/10.26677/TR1010.2021.892>
- Clark, S. R. L. (2010). On the Side of the Animals, Some Contemporary Philosophy's Views, *Social Society*, 1, Winter.
- Clayton, S., Irkhin, B. D. & Nartova-Bochaver, S. K. (2019). Environmental Identity in Russia: Validation and Relationship to the concern for people and plants psychology. *Journal of the Higher School of Economics*, 16 (1), 85-107. DOI: 10.17323/1813-8918-2019-1-85-107
- Corraliza, J.A. & Collado, S. (2019). Ecological Awareness and Children's environmental experience, *Psychologist Papers*, Vol. 40(3), pp. 190-196 <https://doi.org/10.23923/pap.psicol2019.2896>
- Çalık, M., Sözbilir, M. (2014). Parameters of content analysis. *Education and Science*, 39 (174), 33-38
- Çalışkan, C., Boğan, E. & Dedeoğlu, B. B. (2019). Yeni Çevresel Paradigma: Turizm Çalışanları Üzerine Bir Araştırma, *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 3 (4) (Özel Sayı), 517-525.
- Çepel, N., 1982. Ekoloji Terimleri Sözlüğü. Sayfa:356, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 3048.

- Çetin, T., Erkan M. T., AYTEKİN, P., & YURDUSEV, M. A. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Çevresel Yaklaşımlarını Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Örneği. *Doğ Afetler ve Çevre Dergisi*, 6(1), 12-23. Doi: <https://doi.org/10.21324/dacd.546369>
- Çetinkaya, G. & Kaplan, M. (2020). Açık alan rekreasyon etkinliği olarak piknik yapan bireylerin çevre tutum ve davranışlarının incelenmesi. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 7 (4), 642-664. Doi: <https://doi.org/10.31771/jrtr.2020.81>
- Çevre Bakanlığı. (1983). *Çevre kanunu (Kanun No: 2872)*. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2872>.
- Çobanoğlu, T. E. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği, . *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 97-123,114.
- Çüçen, A. (2011). *Derin Ekoloji*. (U. Ü. Bölümü, Dü.) 05-13. Erişim Adresi: <https://silo.tips/download/derin-ekoloji-prof-dr-abdulkadir-en-uluda-niversitesi-fen-edebiyat-fakltesi-fels>
- Davidson, E. A. (2004). Gayri safi milli hasılayı yiyemezsiniz, Çevrenin önemli olduğunu varsayan ekonomi . (Çev., Dişbudak, B.) *Türkiye çevre vakfı yayın*, 4.
- Day, J. (2018) *The Characteristics of Pro-Environmental Urban Tourists*:
- Denis, H. & Pereira, L. (2014). Measuring the level of endorsement of the New Environmental Paradigm: a transnational study. *Dos Algarves: A Multidisciplinary e-Journal*, 23.
- Des Jardins, J. (2006). *Çevre felsefesine giriş*. (R. Keleş, Çev.) Ankara: İmge.
- Devall, B., & Sessions, G. (1985). *Deep Ecology*. Salt Lake City, Utah: Gibbs. M. Smith.
- Doğan, Ö. (2004). *Etik*. İstanbul: İnkılap yayınları.
- Dönmez Turan, A. & Kılıçlar, İ.E. (Nisan,2019). Çevreci Davranışın Amaç Çerçeveleme Teorileri Temelinde İrdelenmesi: Çevre Eğitime Yönelik Deneysel Bir Araştırma, *27. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, Antalya.
- Dönmez-Turan, A., & Kılıçlar, İ. E. (2020). Çevreci davranışın amaç çerçeveleme teorileri temelinde irdelenmesi: çevre eğitime yönelik deneysel bir araştırma. *27. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi'nde sunulan bildiri*, Antalya.
- Dubos, R. (1973). A Theory of earth. *Western man and environmental ethics: Attitudes towards nature and technology*, 53-54.
- Dunlap, R. E. (2008). The new environmental paradigm scale: From marginality to worldwide use. *Journal of Environmental Education*, 1(40), 3-18.

- Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G., & Jones, R. E. (2000). Measuring endorsement of the new ecological paradigm: A revised NEP scale. *Journal of Social Issues*, 3(56), 425–442.
- Dyra, W. & Prusika, M. (2020) Measurement of Proecological Attitudes Within New Ecological Paradigm in Polish *Current Settings Social Psychological Bulletin*, Vol. 15(3), 3697, <https://doi.org/10.32872/spb.3697>
- Eckstein, D. K. (2019). *Küresel iklim risk endeksi*. Bonn: Germanwatch .
- EEA. (2003). Avrupa’da yakın tarihlerde yaşanan doğal felaketlerin ve teknolojik kazaların etkilerinin incelenmesi, Avrupa Çevre Ajansı Raporu
- Eisler, R. (1990). The Gaia Tradition And The Partnership Future. *Ecofeminist manifesto, Reweaving the world: The emergence of ecofeminism* (s. 23-24). içinde San Francisco: Sierra Clup Books.
- EPA. (2022). Factsheet on the EPA’s Office of Environmental Justice: https://www.epa.gov/sites/production/files/2017-09/documents/epa_office_of_environmental_justice_factsheet.pdf
- Erdal, N., Tayran, N., Kaçar, S., Kodaloğlu, K., & Turfan, G. (2020). Çevreye karşı duyarlılık: sağlık çalışanı ve hasta yakını örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(6), 278-298. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1168032>
- Erdoğan, N. (2009), Testing The New Ecological Paradigm Scale: Turkish Case, *African Journal of Agricultural Research*, 4 (10), 1023–1031.
- Ergün, T. v. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği, Ankyra. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 97-123, s. 116.
- Erşahin, Z. (2019), Türkiye’de Uygulamalı Sosyal Bilim Sorunsalı: Uygulamalı Psikoloji Ekseninde Bir Değerlendirme. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, Sayfa: 101-107
- Ertan, B. (2004). 2000’İl yıllarda çevre etiği yaklaşımları ve türkiye. *Yönetim Bilimleri Dergisi*(1), 3.
- Ertan, K. A. (2015). Leopoldcü düşünce ve yeryüzü (toprak) etiği. *Memleket Siyaset Yönetim (MSY)*, 10(223), s. 1-20., 11.
- Fenitra, R.M., Premananto, G.C., Heritiana Sedera, R.M., Abbas, A. & Laila, N. (2022). Environmentally responsible behavior and Knowledge-Belief-Norm in the tourism context: The moderating role of types of destinations, *International Journal of Geoheritage and Parks*, 10, 273–288 <https://doi.org/10.1016/j.ijgeop.2022.05.001>

- Freiman, C. (2006). Environmental Virtue Ethics. *Ethics and the Environment*, 11(1), 133-138.
- Freire, O. V., Quevedo-Silva, F., Frederico, E., Vils, L. & Junior, S. S. B. (2021). Effective scale for consumers' environmental concerns: A competing scales study between NEP and ECCB, *Journal of Cleaner Production*, (304), 126801. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.126801>
- Furman, A. (1998). A note on environmental concern in a developing country. Results from an İstanbul survey, *Environment & Behavior*, 30, 520–534.
- Gareiou, Z. & Zervas, E. (2021). Application of the New Environmental Paradigm (NEP) Scale in Greece, *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science*, (899), 012047 DOI:10.1088/1755-1315/899/1/012047
- Genoveva, G. & Syahrivar, J. (2020). Green Lifestyle among Indonesian Millennials: A Comparative Study between Asia and Europe, *Journal of Environmental Accounting and Management*, 8(4), 397-413. DOI:10.5890/JEAM.2020.012.007
- Giefer, M.M., Peterson, M.N. and Chen, X. (2019). Interactions among Locus of Control, Environmental Attitudes and Pro- Environmental Behaviour in China, *Environmental Conservation*, 1 - 7. Doi: 10.1017/S0376892919000043
- Gkargkavouzi A., Halkos G. & Matsiori S. (2018). A multi-dimensional measure of environmental behavior: Exploring the predictive power of connectedness to nature, ecological worldview and environmental concern. *MPRA Paper 84631*, University Library of Munich, Germany. DOI: 10.1007/s11205-018-1999-8
- Glass, G. V. (1976). *Primary, secondary, and meta-analysis of research*. <https://doi.org/10.3102/0013189X005010003>
- Gough, D., Oliver, S. ve Thomas, J. (2012). Introducing systematic reviews. In D. Gough, S. Oliver ve J. Thomas (Eds.), *An introduction to systematic reviews* (pp. 1-16). London: Sage.
- Gökdayı, İ. (1997). *Çevrenin geleceği*. Ankara: TÇV.
- Grůňová, M., Sané, M., Cincera, J., Kroufek, R. & Hejcmanová, P. (2019). Reliability of the new environmental paradigm for analysing the environmental attitudes of Senegalese pupils in the context of conservation education projects, *Environmental Education Research*, 25 (2), 211-221. DOI: 10.1080/13504622.2018.1428942
- Gül, F. (2013). İnsan - doğa ilişkisi bağlamında çevre sorunları ve felsefe. (2013), *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(14), 17-21.

- Gül, S., Çobanoğlu, İ. H., Aydoğmuş, M., & Türk, H. (2018). Sınıf öğretmenlerinin çevreye yönelik tutumlarının incelenmesi: Samsun ili örneği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(2), 139-157. DOI: 10.7822/omuefd.427161
- Güneş, Y. V. (2004). *Çevre Hukuku* (1 b.). İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları.
- Güngör Cabbar, B. & Kutay, Y. (2022). Lise öğrencilerinin çevre sorunlarına yönelik tutumlarının belirlenmesi . *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* , 24 (1) , 29-46 . DOI: 10.25092/baunfbed.912537
- Güzel, B., & Buz, S. (2019). Toplum ve sosyal hizmet. “Yeşil” yoksulluk, çevresel adalet ve sosyal hizmet, 3(30), s. 1052-1069.
- Hammad, W., Hallinger, P. (2017). A systematic review of conceptual models and methods used in research on educational leadership and management in Arab societies. *School Leadership & Management*, 37(5), 434-456.
- Han, H., Olya, H., Cho, S. & Kim, W. (2018). Understanding museum vacationers' eco-friendly decision-making process: Strengthening the VBN framework, *Journal of Sustainable Tourism*, 1-18. doi:10.1080/09669582.2017.1377210.
- Harrison, P. (1993). *3.Dünya ve Ekoloji* (1 b.). (C. Cerit, Çev.) İstanbul: Pinar yayınları.
- Hasan, Ü. (1996). *Çevre felsefesi*. (Ankara: Doruk.
- Hassell, J. B. (2017). Kentleşme ve hastalıkların ortaya çıkışı: yaban hayatı-hayvancılık-insan arayüzündeki dinamikler. *Ekoloji ve evrimdeki eğilimler* , (1), 1(32), 55-67.
- Haeckel, E. (1969) Über entwicklungsgang und aufgabe der zoologie. *Jenaische Zeitschrift für Medizin und Naturwissenschaft* 5.
- Hithit, M. (2021). Lise öğrencilerinin çevreye dönük tutumlarının yeni çevresel paradigma ölçeği ile incelenmesi. *Muhakeme Dergisi*, 4 (1), 46-58. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhakeme/issue/63389/894779>
- Hsu, J.L. & Lin, T. (2015). Carbon reduction knowledge and environmental consciousness in Taiwan. *Management of Environmental Quality: An International Journal*. Vol. 26 No. 1, 2015 pp. 37-52 DOI 10.1108/MEQ-08-2013-0094
- İdem, S. (2002). Toplumsal Ekoloji Nedir? Ne Değildir? *Toplumsal Ekoloji Dergisi*, 7-20.
- İğci, T. Ç. (2019). İklim Değişikliğinin ve İklim Değişikliğiyle İlgili Küresel Anlaşmaların Çevre Etiği Bakımından Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 2(7), 130-146.
- Jardin, J. R. (2006). *Çevre etiği, çevre felsefesine giriş*. (R. Keleş, Çev.) Ankara: İmge Kitapevi.

- Jaung, W., Carrasco, L. R., Richards, D. R., Shaikh, E. S. F.A. & Tan, P. Y. (2022). The role of urban nature experiences in sustainable consumption: a transboundary urban ecosystem service, *Environment, Development and Sustainability*. <https://doi.org/10.1007/s10668-021-02071-y>
- Jeong, E., Lee, T., Brown, A.D., Choi, S., Son, M. (2021). Does a National Park Enhance the Environment-Friendliness of Tourists as an Ecotourism Destination?, *International Journal Environmental Research Public Health*, 18, 8321. <https://doi.org/10.3390/ijerph18168321>
- Jobin-Poirier, E., Pickering, G. & Plummer, G. (2019). Doom, gloom, or boom? Perceptions of climate change among Canadian winegrowers *International Journal of Wine Research*, (11), 1–11
- Karabacak, M. & Armağan, Y. (2004). Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkış Süreci, Çevre Yönetiminin Temelleri ve Ekonomik Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 203-228.
- Karacaoğlu, S. & Cankül, D. (2022). Turizm fakültesinde eğitim alan öğrencilerin çevresel tutumlarının “Yeni Çevresel Paradigma” bağlamında değerlendirilmesi: Eskişehir örneği. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (2): 347-363. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/johut/issue/71540/1150254>
- Karaçar, E. (2019). Ilgaz dağı milli parkını ziyaret eden turistlerin çevreye yönelik tutumları. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 211-224. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/saktad/issue/48413/595349>
- Karakoç, A. G. (2004). Çevre sorunlarına çağdaş yaklaşımlar -ekolojik, ekonomik, politik ve yönetsel perspektifler.
- Kayaer, M. (2013). Çevre ve etik yaklaşımlar. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 63-76.
- Keleş, R. & Ertan, B. (2002), *Çevre Hukukuna Giriş*, (196-197), İmge Kitapevi, Ankara.
- Keleş, R., & Hamamcı, C. (1993). *Çevrebilim* (67 b.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kılıç, S. (2013). *Çevre etiği*. Ankara: Orion Yayınları.
- Kılıç, S., & Nafiz, T. O. (2014). Geleneksel Adalet Anlayışlarından Çevresel Adalet Anlayışına. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 3(6), s. 213-228.
- Kima, W.G., McGinleyb, S., Choia, H.-M. & Agmapisarn, C. (2019). Hotels’ environmental leadership and employees’ organizational citizenship

- Kuvaç, M. (2018). *Fen, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik (STEM) Temelli Çevre Eğitime Yönelik Öğretim Tasarımının Etkililiği*,(DOKTORA TEZİ). İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
- Külköylüoğlu, O. (2009). *İnsan-doğa ilişkisi. Çevre ve Çevre*(Genişletilmiş Baskı 2). Abant Üniversitesi.
- Koçaslan, Z., Demirbaş, N., Altekin, H. & Tosun, D. (2019). Zeytinyağı işleyen tesislerde karasu probleminin çözümü konusunda sanayicilerin görüş ve önerileri: İzmir ili örneği. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 32 (3), 349-355. doi: <https://doi.org/10.29136/mediterranean.570614>
- Lamberton, L. H. (1995). *Human Relations: Strategies For Success*. Chicago: Irwin Mirror Press.
- Leiserowitz, A. A. (2005). American risk perceptions: Is climate change dangerous? *Risk Analysis*, 25(6), 1433-1442. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.2005.00690.x>
- Leopold, R. (1970). *A sand county almanac. With essays on conser vation from round river* (239). New York: Ballantine Books.
- Leopold, A. (2005). The Land Ethic. *Environmental Ethics* (s. 102-115, 104). Pearson.
- Lipsey M. & Wilson D. (2001). *Practical Meta-Analysis*. Londra: Sage Publication.
- Liu, L.-Y. (2020). Does culture travel? Cultural influences on environmentalism in Taiwan in comparison to the United States, *The Journal of Environmental Education*, 51 (3), 214-231. DOI: 10.1080/00958964.2019.1631740
- Liu, X., Zou, Y. & Wu, J. (2018). Factors Influencing Public-Sphere Pro-Environmental Behavior among Mongolian College Students: A Test of Value–Belief–Norm Theory, *Sustainability* 10, 1384. doi:10.3390/su10051384
- Liu,P., Minmin, T. & Han, C. (2020). How does environmental knowledge translate into pro-environmental behaviors? The mediating role of environmental attitudes and behavioral intentions, *Science of the Total Environment*, (728), 138126. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.138126>
- Lou, X. & Wai Li, L.M. (2021). The relationship between identity and environmental concern: A meta-analysis, *Journal of Environmental Psychology*, (76), 101653. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2021.101653>
- Lou, X., Li, L.M.W., Xia, W., & Zhu, Q.(2022). A meta-analysis of temporal shifts in environmental concern between 1994 and 2017: An examination of the new environmental paradigm. *Anthropocene*, 38. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.ancene.2022.100335>

- Luo, Y., Deng, J., Pierskalla, C., Lee, J. H. & Tang, J. (2022). New Ecological
- Macit, Y. (1997). *Hazreti peygamberin sünnetinde çevre*. (YÜKSEKLİSANS TEZİ).
- MacKinnon, B. (2007). *Ethics: Theory and Contemporary Issues*. California, Belmont: Thomson/ Wadsworth.
- Manavoğlu, P., Güneri, M. & Yokaş, İ. (2021). Zeytin Karasuyu Sorununa Yönelik Milas Yöresi Zeytin Üreticileri Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Ziraat Mühendisliği*, 0 (372), 56-65. doi: <http://doi.org/10.33724/zm.859395>
- Manoli, C. C., & Dunlap, R. E. (2007). Assessing children's environmental worldviews: modifying and validating the new ecological paradigm scale for use with children. *Journal of Environmental Education*(38), 3-13.
- Marin, M. C. (2004). Sistem Yaklaşımıyla Ekosistemde Enerji ve Maddenin Dönüşümü ve Ekolojik Sorunlar. (Düzenleyen, Yıldırım, U.) *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar*, (1483), 31-57.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (D. K. O. Akınhay, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Matsiori, S. K. (2020). Application of the New Environmental Paradigm to Greece: A critical case study, *Economic Analysis and Policy*, (66), 335–344 <https://doi.org/10.1016/j.eap.2020.02.010>
- Mengi, A. v. (2003). AB ve Türkiye Örneği. *Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme*, 10-11.
- Milfont, T.L. (2007). Psychology of environmental attitudes: A cross-cultural study of their content and structure. Ph.D. Thesis, University of Auckland.
- Milfont, T. L., & Duckitt, J. (2010). The Environmental Attitudes Inventory: A valid and reliable measure to assess the structure of environmental attitudes. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 80-94. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.09.001>
- Millar R.. (2004). The role of practical work in the teaching and learning of science, High school science laboratories: role and vision, Washington DC, USA: National Academy of Sciences, pp. 1-24.
- Minolia, D. M., Goodeb, M. M. H. & Metcalfec, A. W. (2018). Are sport tourists of an environmental mindset to drive the green? The case of golfers, *Tourism Management Perspectives*, (25), 71-79. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2017.11.007>
- Morgan, E. Beyond WEIRD: Why We Need to Make Psychology and Social Science Research More Inclusive. Templeton World.

- <https://www.templetonworldcharity.org/blog/beyond-weird-why-we-need-make-psychology-and-social-science-research-more-inclusive>
- Murdy, W. H. (1975). Anthropocentrism, A Modern Version. *Science*(187), 1168.
- Naess, A. (1994). Derin ekolojinin temelleri. G. Tamkoç (Dü.)
- Naess, A. (1995), *The Deep Ecological Movement: Some Philosophical Aspects*, George Sessions (edit.), *Deep Ecology for the Twenty-First Century*, s. 64-86.
- Noblet, C.L., Anderson, M. & Teisl, M.F. (2013). An empirical test of anchoring the NEP scale in environmental ethics, *Environmental Education Research*, 19:4, 540-551, DOI: 10.1080/13504622.2012.704899
- Ntanos, S., Kyriakopoulos, G., Skordoulis, M., Chalikias, M. & Arabatzis, G. (2019). An Application of the New Environmental Paradigm (NEP) Scale in a Greek Context, *Energies*, 12, 239. doi:10.3390/en12020239
- Nuttall, J. (1997). *Ahlak üzerine tartışmalar*. (A. Yıldız, Çev.) İstanbul: Ayrıntı yayınları.
- Olgun, H. (2017). Ekofeminizm, Kadın-Doğa İlişkisi ve Ataerkil Kadın-Doğa Tahakküm. O. ,. İmga (Dü.) içinde, *Yeşil ve Siyaset: Siyasal Ekoloji Üzerine Yazılar* (s. 398-408, 388). Ankara: Liberte Yayınları.
- Önder, T. (2003). Derin Ekoloji Üzerine,. *Liberal Düşünce*, 11-95.
- Öz-Aydın, S., Ekersoy, S. & Özkan, B. (2022). Türkiye’de eğitim öğretim programları, çevre okuryazarlığının gerçekleştirilmesini ne kadar desteklemektedir?, *Yaşadıkça Eğitim*, 1(36), 66-89. <https://doi.org/10.33308/26674874.2022361354>
- Öz-Aydın, S. , Öztürk, G., Aydar, M. & Avcu, M. (2023). Lise Öğrencilerinin Düşünme Stilleri ile Çevresel Bakış Açıları Arasındaki İlişki. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi , (55) , 1-20. DOI: 10.53444/deubefd.1099961
- Özcan, Ş. (2008). Bir meta analitik etki analizi. *Eğitim yöneticisinin cinsiyet ve hizmet içi eğitim durumunun göreve etkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özdağ, U. (2005). Edebiyat ve Toprak Etiği. *Amerikan doğa yazınında leopoldcü düşünce* (s. 27). içinde Ankara: Ürün Yayınları.
- Özdemir, İ. (1998). Çevre Sorunlarının Antroposentrik Karakteri. *Felsefe* (27).
- Özdemir, N. (2020). An Investigation of The Relationship Between Ecological and Materialistic Values of Turkish Teacher Candidates. *Review of International Geographical Education (RIGEO)*, 10(4), 596-617. doi:10.33403rigeo.645441
- Özerkmen, N. (2002). İnsan merkezli çevre anlayışından doğa merkezli çevre anlayışına. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 42 (1-2), 167-185

- Özkal Sayan, İ. (2020). Eleştirel Bir Bakış. *Sosyal bilimler dergisi ,Etik ve kamu etiği*, 2(12), s. 147-174.
- Paradigm, Leisure Motivation, and Wellbeing Satisfaction: A Comparative Analysis of Recreational Use of Urban Parks before and after the COVID-19 Outbreak, *Land*, 11, 1224. <https://doi.org/10.3390/land11081224>
- Park, E., Lee, S., Lee, C.-K., Kim, J. S. & Kim, N.-J. (2018). An integrated model of travelers' pro-environmental decision-making process: the role of the New Environmental Paradigm, *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 23 (10), 935-948. DOI: 10.1080/10941665.2018.1513051
- Peters, F. A. (2004). *Antik yunan felsefesi terimleri sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Pieper, A. (1999). *Etik* . (V. S. Atayman, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Pienaar, E.F., Lew, D.K. & Wallmo, K. (2013). Are environmental attitudes influenced by survey context? An investigation of the context dependency of the New Ecological Paradigm (NEP) Scale. *Social Science Research* ,42 (2013) 1542–155
- Pintassilgo, P., Pinto, P., Costa, A., Matias, A. & Guimaraes, M. (2021). Environmental attitudes and behaviour of birdwatchers: a missing link, *Tourism Recreation Research*, DOI: 10.1080/02508281.2021.1920755
- Poortvliet, P.M., Sanders, L. Weijma, J., De Vries, J.R. (2018). Acceptance of new sanitation: The role of end-users' pro-environmental personal norms and risk and benefit perceptions, *Water Research*, 131, 90-99. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.watres.2017.12.032>
- Putrawan, I.M. & Ningtyas, L.D. (2019). The Role of Environmental Leadership and Personality on VBN Model, *Indian Journal of Public Health Research & Development*, Volume 10, Number 09. DOI: 10.5958/0976-5506.2019.02710.4
- Reyna, C., Bressán. E., Mola, D., María, A. B. & Ortiz, V. (2018). Validating the Structure of the New Ecological Paradigm Scale among Argentine Citizens through Different Approaches, *Pensamiento Psicológico*, 16 (1), 107-118 doi:10.11144/Javerianaicali.PPSI16-1.vsne
- Roderick, F. N. (1989). A History of Environmental Ethics. *The Rights of Nature*, 58.
- Rolston, H. (1991). Values in and duties to the natural world. K. S. Bormann F. H. (Dü.), *Environmental ethics: Ecology, economics, ethics* (s. 73-96). New Haven: Yale University Press.

- Rosa, C. D., Collado, S. & Larson, L. R. (2022). The utility and limitations of the New Ecological Paradigm scale for children, *The Journal of Environmental Education*, 53 (2), 87-98. DOI: 10.1080/00958964.2022.2044281
- Rosa, D. R., Collado, S. & Profice, C. C. (2021). Measuring Brazilians' environmental attitudes: A systematic review and empirical analysis of the NEP scale, *Current Psychology*, (40), 1298–1309 <https://doi.org/10.1007/s12144-018-0061-y>
- Routley, R. a. (1995). Against the inevitability of human chauvinism. *Environmental Ethics*.
- Routley, R. R. (1979). Inevitability of Human Chauvinism. (U. o. Dame, Dü.) *Ethics and Problems of 21st Century*.
- Sa'di, I.T. (2019). Assessing Environmental Orientations of Children at UNRWA Schools: Investigating Psychometric Properties of the New Ecological Paradigm Scale, *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research Vol. 18, No. 7, pp. 115-127, July 2019* <https://doi.org/10.26803/ijlter.18.7.8>
- Schiller, B., Tönsing, D., Kleinert, T., Böhm, R. & Heinrichs, M. (2022). Effects of the COVID-19 Pandemic Nationwide Lockdown on Mental Health, Environmental Concern, and Prejudice Against Other Social Groups, *Environment and Behavior*, 54(2) 516–537. DOI: 10.1177/00139165211036991
- Schweitzer, A. (1966). *The Teaching of Reverence for Life*, New York: Hat, Rine Hart and Winston.
- Schultz, P. W., Gouveia, V. V., Cameron, L. D., Tankha, G., Schmuck, P., & Franek, M. (2005). Values and their relationship to environmental concern and conservation behavior. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36, 457–475.
- Scruton, R. (2000). *Animal Rights and Wrongs*. Metro in Association with Demos Organization.
- Sessions, G. (1995). *Deep ecology for the twenty first century*. Boston & London: Shambhala Publications.
- Shanahan, E., Raile, D.E., Naughton, H.T., Wallner, M.P. & Houghton, K. (2020). Public opinion about management strategies for a low-profile species across multiple jurisdictions: Whitebark pine in the northern Rockies, *People and Nature*. DOI: 10.1002/pan3.10094
- Singer, P. (2005). *Hayvan Özgürleşmesi*. (H. Doğan, Çev.) İstanbul : Ayrıntı Yayınları .
- Skill, K. (2008). Householders' activities for sustainable development in Sweden . *Creating ecological action space*. Sweden: Linköping University Electronic Press.

- Smith, W. (2019). The role of environment clubs in promoting ecocentrism in secondary schools: student identity and relationship to the earth, *The Journal Environmental Education*, 50 (1), 52-71. DOI: 10.1080/00958964.2018.1499603
- Spretnak, C. (1993). Earth Body And Personal Body As Sacred. *Ecofeminism and the sacred* (s. 261-280). içinde New York: Continuum.
- Srbnovski, M. & Stanistic, J. (2020). Environmental worldviews of Serbian and Macedonian school students, *Australian Journal of Environmental Education*, 36(19). 20-43. Doi:10.1017/aee.2020.1
- Stern, P. C. (1992). Psychological dimensions of global environmental change. *Annual Review of Psychology*(43), 269–302.
- Sudbury, R. L., Hofmeister, T. A., & Kohlbacher, F. (2014). A cross-national study of the ecological worldview of senior consumers. *International Journal of Consumer Studies*, 38(5), 500-509. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12126>
- Suldovsky, B. & Frank, L. B. (2021). Strengthening public engagement on environmental hazards: insights from cross-disciplinary air pollution research, *Environmental Hazards*. DOI: 10.1080/17477891.2021.1938506
- Sweetlove, L. (2011). *Number of species on Earth tagged at 8.7 million*. Nature: <https://doi.org/10.1038/news.2011.498> adresinden alınmıştır
- Şahin, B. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin çevreye yönelik bakış açılarının belirlenmesi*.(YÜKSEKLİSANS TEZİ). Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Tandırıcı, M. A. (2022). Tolkien Legendarium'unun çevre tarihi perspektifinden eko-eleştirel analizi. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Taşkın, Ö. (2009). The environmental attitudes of Turkish senior high school students in the context of post materialism and the new environmental paradigm. *International Journal of Science Education*, 31(4), 481-502. doi: 10.1080/09500690701691689
- Taylor, P. W. (1986). *Respect for Nature: A Theory Environmental Ethics*. Princeton: Princeton University Press.
- Taye, F.A., Vedel, S.E. & Jacobsen, J.B. (2018). Accounting for environmental attitude to explain variations in willingness to pay for forest ecosystem services using the new environmental paradigm, *Journal of Environmental Economics and Policy*, 7:4, 420-440, DOI: 10.1080/21606544.2018.1467346
- Topçu, P. (2009). *Cinsiyetin bilgisayar tutumu üzerindeki etkisi: Bir meta analiz çalışması*. Türkiye: Marmara Üniversitesi .

- Tuna, M. (2007). Ruşen Keleş'e armağan. A. Mengi (Dü.) içinde, *Çevre ve politika* (s. 187-222). Ankara: İmge.
- Turner, R. . (1993). The Johns Hopkins university press, first publish. *Environmental Economics*, 303.
- Türk, S. M. (2017, Güz). Ekofeminizm ve Dualizm Fikri. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*(24), 377-392, 377-378.
- UNEP. (2021). 02 01, 2022 tarihinde Making Peace With Nature: <https://www.unep.org/resources/making-peace-nature> adresinden alındı
- Ünder, İ. (1996). *Çevre felsefesi*. Ankara: Doruk.
- Wallhagen, M. & Magnusson, P. (2017). Ecological Worldview among Urban Design Professionals. *Sustainability* , 9, 498; doi:10.3390/su9040498
- Wallhagen, W. & Magnusson, P. (2022). Ecological Worldview among Health Care Professionals in Sweden, *International Journal of Environmental Sciences & Natural Resources* ,29 (3). DOI: 10.19080/IJESNR.2022.29.556266
- Wang, X. & Sun, Y. (2021). Theoretical Exploration of the New Environmental Paradigm Scale in China, *E3S Web of Conferences* 251, 02078.
- Watson, K., & Halse, C. M. (2005). Environmental attitudes of pre-service teachers: a conceptual and methodological dilemma in cross-cultural data collection. *Asia Pacific Education Review*, 6, 59–71
- Waygood, E. O. D., Wang, B., Daziano, R.A., Patterson, Z & Kohlová, M.B. (2022) The climate change stage of change measure: vehicle choice experiment, *Journal of Environmental Planning and Management*, 65:7, 1210-1239. DOI:10.1080/09640568.2021.1913107
- Weigel, R. &. (1978). Environmental concern: The development of a measure. *Environment and Behavior*, 3-15., 1(10), 3-15.
- Whitehead, A. N. (2017). *Doğa Kavramı*. İstanbul: Alfa.
- Wilkinson, D. (2002). *Environment and Law*. New York: Routledge .
- Van Zyl, B., Cilliers, E., Lategan, L., & Cilliers, S. (2021). Closing the Gap Between Urban Planning and Urban Ecology: A South African Perspective. *Urban Planning*, 6(4), 122-134. doi:<https://doi.org/10.17645/up.v6i4.4456>
- Varah, F., Mahongnao, M., Francis, D.J. & Shimrah, T. (2020). Measuring environmental attitudes and behaviors: a study of undergraduate students in Delhi, *Natural Hazards*, 103, 291-1306. <https://doi.org/10.1007/s11069-020-04035-3>

- Vuong, O.-H., Ho, M.-T., Nguyen, M.-H., Pham, T.-H., Vuong, T.-T., Khuc, O., Ho, H.-A. & La, V.-P. (2021). On the environment-destructive probabilistic trends: A perceptual and behavioral study on video game players, *Technology in Society*, (65), 101530. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2021.101530>
- Xiao, C. & Buhrmann, J. (2019). Ideas to action: environmental beliefs, behaviors, and support for environmental policies *Journal of Environmental Studies and Sciences*, *Journal of Environmental Studies and Sciences*, Vol (9), 196–205 <https://doi.org/10.1007/s13412-019-00541-4>
- Xiao, C., Dunlap, R. E. & Hong, D. (2019). Ecological Worldview as the Central Component of Environmental Concern: Clarifying the Role of the NEP, *Society & Natural Resources*, 32(1), 53-72, DOI:10.1080/08941920.2018.1501529
- Xiao, C., Dunlap, E. R. & Hong, D. (2019). Ecological Worldview as the Central Component of Environmental Concern: Clarifying the Role of the NEP, *Society & Natural Resources*, 32 (1), 53-72. DOI: 10.1080/08941920.2018.1501529
- Xu, XM. & Ou, SJ. (2019). Research on low-carbon behavioural identity with the New Environmental Paradigm Scale, *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. 267 022014 Doi:10.1088/1755-1315/267/2/022014
- Yaren, F. B. (1995, Temmuz-Ağustos). Yaşamı kavrayış sorunu üzerine yapılan sorun, Çevre sorunu, değişen dünya görüşü ekonomi-ekoloji ilişkileri bağlamında ekolojik kalkınma. (Çevre Özel Sayısı), 87-95.
- Yencken, D. F. (2000). *Environment, education, and society in the Asia-Pacific*. London: Routledge.
- Yıldırım, A. &. (2009). Biyolojik bir miras, Geleneksel yerleşim biçimlerinde biyoetik değerler. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 97-126.
- Yılmaz, A. (2014, 10). Yerel Yönetimlerde Çevre Etiği Üzerine İncelemeler. *Urban Academy Rewieved Journal of Urban Culture and Management*, Cilt:7 Sayı: 1, Sonbahar, ss. 26-36, s. 31-32., 7(1), 26-36,31-32.
- Yue, B., Sheng, G., She, S., & Xu, J. (2020). Impact of Consumer Environmental Responsibility on Green Consumption Behavior in China: The Role of Environmental Concern and Price Sensitivity, *Sustainability* ,12, 2074; doi:10.3390/su12052074

- Zhang, Y., Feick, L., & Mittal, V. (2014). How males and females differ in their likelihood of transmitting negative word of mouth. *Journal of Consumer Research*, 40(6), 1097–1108. doi:10.1086/674211
- Zhushi-Etemi, F., Ceka, R., Cadraaku, H., Bytyqi, P., Shala-Abazi, A., Fetoshi, O., Ymeri, P. & Ismaili, M. (2021). The use of NEP scale to evaluate the environmental worldview of the employees in the city of Kacanik in Republic of Kosovo, *Environment, Development and Sustainability*. <https://doi.org/10.1007/s10668-020-00958-w>

EKLER

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Merve AVCU

Doğum tarihi ve yeri : **22.11.1990**

e-posta : merveavcu1@gmail.com

Öğrenim Bilgileri

Derece	Okul/Program	Yıl
Y. Lisans	Balıkesir Üniversitesi/ Fen Bilimleri Enstitüsü / MFBA- Biyoloji Eğitimi	2023
Lisans	Çanakkale 18 Mart Üniversitesi/ Fen Edebiyat Fakültesi/ Biyoloji Bölümü	2012
Lise	İzmir Şehit Erkan Özcan Anadolu Lisesi	2008